Adel, präster, smugglare, bönder

av Albert Engström.

Förord till den elektroniska utgåvan



Denna elektroniska utgåva är inte korrekturläst. E-texten togs fram i all hast i november 1995, inför ändringen av den svenska upphovsrättslagen vid årsskiftet 1996, som förlängde skyddstiden från 50 till 70 år efter författarens dödsår och återupprättade det upphovsrättsliga skyddet för Albert Engströms verk under åren 1996-2010. I juni 2012 scannades faksimilbilder av "Skrifter av Albert Engström" från 1945, som passar till e-texten.

I april 2012 scannades **en elektronisk faksimilutgåva** av en annan variant av samma verk, som presenteras separat.

Ett ungdomsminne från min Harötid.

Harön hade varit en fridens ort, en stilla ö, som bara stördes några gånger om året av ett par läsarpräster, som hade olika religion. Den ene var fosterlandsstiftare och den andre baptist. En mormon hade visserligen varit ute och nosat ett slag men utan vidare resultat, ty denna art av tro är icke något nytt för sjöfolk. De tycka bara att det är onödigt att religionen sanktioneras. Mormonen fick så fruktansvärt mycket stryk en kväll, att han aldrig återvände. Och baptisterna stodo inte heller vidare högt i kurs, sedan båtsmansänkan Sara Lom trots sina sjuttio år tvungits till dopets förnyelse och endast iklädd särken jagats ut på djupt vatten, satt sig, fått ett par kallsupar, uppblandade med småmört och märlor och dött i lunginflammation. Hon blev visserligen salig på kuppen, men hennes död var en förlust för Harön, ty ingen post eller telegraf kunde befordra en nyhet med så oklanderlig snabbhet som hon. Få människor ha lärt mig så mycket som Sara. Det var hon som lärde mig förstå, att mäns fantasi är undermålig när det gäller historier och att det talade ordet är ett farligare vapen än det skrivna. Sedan dess skriver jag hellre än talar.

Sara Lom hade två söner, som voro mina vänner - ty jag bodde vid tiden för hennes bortgång på Harön, målade, tecknade och jagade sjöfågel. Den ene sonen hade varit sjöman och kommit hem efter långvarig djupvattenssegling för att bli fiskare och bonde som hans fäder under århundraden. Ty Haröborna äro amfibier. Vikingalynnet driver dem runt jorden några gånger, men rätt som det är börja de längta efter att sätta plogen i någon bergskreva, där det finns jord, och att binda skötar och ryssjor och stena laxnät. När vårarna komma med de underliga dofter och färger och känslor som en yrvaken sol har i sitt sällskap, lägga de sig om morgnarna på kobbarna ytterst mot öster och skjuta ner tranigt kött ur luften, ty de älska att känna flott rinna över hakan, när de äta. Men de kunna också nöja sig med strömming och potatis om fågeln inte slår till.


Familjen Lom.

Den andre sonen hade stannat hemma och fiskat. Lite hade han ju varit med på pråmar också. Segla kunde han och var styv på handklaver. Han var älskad av alla kvinnor, ty hans ansikte var fagert och i hans ögon, som speglade det verkliga bleu celeste, lurade passionen under tunga ögonlock. En farlig man. Men han var inte vidare stark. Han drömde mest om kvinnor och gick gärna för sig själv. Satt och spelade i sjöboden. Hans blick var alltid fuktig och det kunde hända att han glömde att han hade snus i munnen. Därför voro hans väst och rockuppslag alltid bruna.

Vi tre höllo ihop. När kniporna kommo i mars och visslande slogo ner bland våra vättar - den vackraste vissling jag vet - hade vi byggt våra skårar av is eller sten i närheten av varandra och vi voro alltid först ute om morgnarna innan stränderna hunnit garneras med köttlystna bönder. Vi valde våra platser och kommo oftast hem med det tyngsta bytet. När vi tyckte oss ha fått nog, togo vi upp våra vättar under de andras förbannelse och när vi rodde förbi deras skårar, kunde ingen av oss räcka ut tungan så långt och föraktfullt som Kalle Lom, den yngste. Petter, sjömannen, som var en verserad man och sett sig om i världen, nöjde sig med att spotta i sjön. Hans min var den likgiltigaste i norra hemisfären, men han kunde stundom gå så långt, att han på våra konkurrenters ohöviska rop och svordomar svarade: -Akta er, så jag inte går i land och gäller er, era dumma bondhyvlar!

Då tystnade smädelserna, ty alla visste att Petter Lom stod för vad han sade. En farlig karl i sitt slag. Han kunde slå volt och träffa sin motståndare rakt i ansiktet med klackarna, påstods det i initierade kretsar.

Jag sade nyss, att Harön varit en fridens ljuvliga hemvist. Men en dag blev den motsatsen. Gudarna välsignade nämligen våra stränder, ity att ångfartyget Moscow, hemmahörande i Memel, strandade hos oss. Jag vill gärna berätta litet detaljer om den strandningen, ty det händer mycket ute i skärgårdarna, vilkets verkliga innebörd aldrig blir uppklarad. Strandar en båt, bli alla närboende fiender, därför att en strandad båt naturligtvis tillhör strandägarna. Den lagen är nog mer än 2,000 år gammal och ganska oklanderlig. Vad har en sån där båt här att göra när kaptenen är så dum att han inte hittar mellan grynnorna? Vi skärgårdsbor fråga bara. Förr i världen slog man ihjäl besättningen och tog lasten i land. Nu skall detta gubbevars vara förbjudet och landsfiskalerna komma

och lägga sina näsor i blöt, men vad skedde inte under världskriget, som för resten inte är slut än? Läs om den där tyska greven, som kallar sig Havets Demon! Akta er för den! Han sänkte ogenerat en massa båtar, sen han hade stulit deras konserver och deras champinjonvin - och för resten lät han sin besättning jäklas med hajar. Han lät folket binda ihop ett par hajar och släppa dem - eller band fast en tunna vid stjärten på en haj och släppte honom. Nej - så gör ingen fin karl. Petter Lom och jag ha kommit överens om det. Hajar äro också folk, höll jag på att säga. Men om en båt strandar vid Harön och vi behålla lasten - strax komma dumbommar och lägga sig i vår ärliga näring. Just nu när jag skriver detta, fattas jag av en sund ilska.



Men jag skall försöka berätta med lugn. En morgon i november vid sjutiden kom gubben Matts Erikson och väckte mig. Han skakade i hela kroppen och sade: -Engström, sa han, dä står en båt på grund mellan Måsskäret och Oskar Fredriksborg, sa han. Det var nämligen ett litet skär som de hade döpt efter gamle kungen för att en Haröbo just på kungens födelsedag hade skjutit tre uttrar från det skäret och sen kallades det Oskar Fredriksborg.

Matts Erikson skakade och sade: Engström, kan jag få låna hanses telefon, när den blir öppen? Har han sett ut genom fönstret utåt havet? Dä tjocka så dä sir ut som mjölk. Jag kom ner till Harudden och skulle ordna litet i sjöbon och det var nätt och knappt att jag hittade genom skogen ditner - men så virvlade det till i tjockan ett slag och jag såg båten rakt som på ett fotografiporträtt - han står på det där grundet vi kallar Tre gubbar. Och nu är det lag, se, att den som först upptäcker en båt som står på grund och ger opplysning åt dykeribolaget, så ska han ha en viss procent utå bärgarlön. Och nu är det jag som har sett båten först och vill telefonera eller telegrafera, innan den förbannade tullen får nys om'et, för då tar den pengarna. Märkvärdigt att dom inte tutar därute, men det har väl blivit fel i maskin!

Jag blev intresserad och hoppade i kläderna. Tjockan stod som en vägg utanför fönstret. Mörker och tjocka ihop, det är det värsta för sjöfolk. Jag ringde i min telefon, men ingen svarade, för den öppnades först klockan nio.

- Ja, jag går välan te tullen då, för deras telefon ska vara öppen både dag och natt, sade gubben Matts.

- Ja, gör det, sa jag, men var klok och säg inte vad det är fråga om, utan säg bara att det är något viktigt som gäller livet!

Och Matts Erikson knallade i väg. Jag klädde mig under tiden för en eventuell rodd ut till havs. Efter en timme kom Matts tillbaka och var vit i ansiktet.

- De ha lurat mej, Engström! När jag ringde opp dykeribolaget, så sa tulloppsyningsman: Dä här kan Erikson inte reda opp, sa han, ge mej telefon, sa han, och så frågade han mej, var båten stog på. Och jag min arma åsna sa: mellan Måsskäret och Oskar Fredriksborg. -Ja, sa han i telefon, kom hit ögonblickligen, sa han, det gäller stora pengar. Och så sa han: Ja-ha Matts Erikson, sa han, här ä tie riksdaler för anmälningen, dä lätt förtjänta pengar, och så tog han opp en sedel ur plånboken och gav mej. Och så sa han: gå nu hem och lägg sej, Erikson, det här sköter vi om själva. Nu kommer det en bärgingsbåt om några timmar - och nu får jag gratulera till den här extraförtjänsten.

-Tog Erikson verkligen emot tian? frågade jag.

- Jaa, Engström, jag blev så altererad över hanses fräckhet, så jag tog emot sedeln.

- Ja, då får Erikson sköta sig själv och lida för sin dumhet, sade jag. Men vi ska försöka att ordna det ändå. Står båten hårt på?

- Nej, han sir ut som om han skulle ligga lugnt i hamn. Och ingen blåst är det heller. Knappt nån liten dyning. Vackra vädret bara.

- Jaha, Erikson, sade jag. Det är bara att vänta tills tjockan lättar. Men jag springer till gubben Vikberg, för han är väl den ende som känner till botten mellan Måsskäret och Oskar Fredriksborg och hittar i rännan där. Det vore väl fan om vi inte skulle kunna klara det här utan både tull och dykeribolag. Jag skulle inte lägga mig i det, om inte uppsyningsmannen hade varit så fräck och klarat av det hela med en tia för att själv ta det Erikson borde ha haft, han som var den förste som såg båten stå på grund och anmälde saken. I det här vädret kan båten inte stå så fast. Han måste ha åkt opp i någon springa lugnt och fridfullt som om botten varit såpad. Ta nu och gå opp i byn och säg åt alla gubbarna att de kommer ut med båtar - för jag ser att tjockan håller på att lätta - så kan vi lämpa ur en del av lasten, vad den nu kan vara, och när vi fått henne lätt, styr Vikberg henne ut söder om Storbrottet och så är hon klar och ni får några hundra kronors förtjänst.

Gubben Erikson gnodde i väg som om han velat springa undan något farligt. Jag gick ned till min båtbrygga - och under vägen blänkte solen till som en vit blixt i den mjölkvita tjockan, det kom vind från sydost, sakta och stilla, plötsligt lyste himlen blå över tjockans vaddbälte och rätt som det var blev sikten klar. Därute vid Måsskäret låg en stor ångare, fridfullt som i hamn.

Jag hissade på och slörade upp till båten. Men jag var inte ensam om detta. Moscow verkade som en magnet, och från alla håll rodde och seglade båtar radiellt mot en medelpunkt, där pengar vinkade. Några rospiggar voro redan ombord och gjorde tecken och under åt kaptenen, som stod på bryggan och grät. Och rodd av ett par vaktmästare nalkades tulluppsyningsmannen målmedveten och allvarlig. Kaptenen talade bruten tyska och jag klargjorde situationen för honom. Hans last bestod av allt - från maskiner ned till halsduksrosetter och söndagsblad. Men naturligtvis misstrodde han mig och var icke säker att jag icke var något slags sjörövare. Emellertid lyckades jag få honom med på min plan. Vi skulle lämpa ur en del av lasten, så båten blev lätt, och sen var det hela en löjligt enkel affär. Han var med och rospiggarnas båtar fylldes så småningom med de underbaraste ting. Plötsligt gled båten av sig själv av grundet. Gubben Vikberg hade redan kommit ombord. Allt var klart och jag tyckte att jag hade gjort kaptenen en verklig tjänst, då bärgningsångaren, som vi redan glömt, anlände. En van bärgningskapten klev ombord, en man gjorde fast en tross och gav ett tecken. Jag protesterade, svor, rasade, men möttes av absolut oförstående.

- Vi ä ju flott, skrek jag.

- Vi ä inte flott, svarade den moderne sjörövaren - och i nästa ögonblick hade han satt oss på grund igen och nu ordentligt. Där stodo vi. Skrovet darrade då det åkte upp mellan ett par stenar och stod säkert som nitat i botten. Gubben Vikberg nedkallade och uppkallade högre och lägre makter och skrek: - Det här skulle jag ha klarat - och

nu kommer ni bovar och kör oss opp på berg igen.

Jag frågade bärgningsångarens kapten: - Med vad rätt stör ni oss i det här arbetet och förstör det, då vi hade kunnat reda oss själva?

- Det där begriper herrn inte.

- Ja, men ni har ju kört oss på grund igen!

- Ni har stått på grund hela tiden. Ni har inte med saken att gör. Är ni kanhända redare? - Nå då så! Gå inte och ställ till bråk här!

Hela mitt inre uppreste sig mot detta sjöröveri. Och jag ropade ner till Petter Lom, som satt i sin sköteka och höll sig i lejdaren: - Kom opp så slår vi karlen! Har du sett hur allt har gått till?

- Jo då, men dom där kommer en ingen vart med. Så där gör de jorden runt.

- Ja, men det är ju alldeles förbannat! Gubben Vikberg skulle ha lotsat dom ut som ett lekverk och det skulle knappt ha kostat något. Vem har bett dem komma ombord. Kaptenen begriper ju inte ett ord av vad de säjer och de begriper inte ett dyft av hans språk. Det är ju hemskt.

- Bry dej inte om dom, Engström! Fan tar dom nog i alla fall. Kliv ner och hissa på,så ger vi oss i land.

Jag seglade hem med hjärtat fyllt av ädel vrede.

Moscow låg kvar. Efter två dagar kom en storm från sydost. Moscow åkte upp på grundet med fören pekande mot stjärnorna och ingen kunde nalkas båten på lång tid. Aktern låg under vatten. Vintern kom och gjorde ångaren till ett isberg. Och under tiden passade Haröborna på vid lugnt väder och bärgade allt som kunde bärgas. Helst om nätterna, ty de voro rädda för varandra.

Men detta arbete ryckte upp befolkningen. All slöhet försvann. Alla voro inställda på förvärv. Och ombord på en stor ångare finnas mycket dyrbara saker, många grejor som kunna säljas och användas. Koppar och mässing går man inte och plockar var som helst på land. Sådant tas lättare ur sjön.



En dykarbåt kom ut. Jag hade sedan ett par månader lämnat Harön, men jag fick en vacker dag ett brev från Petter Lom, i vilket han uppmanade mig att resa dig på några dar. Det var en av de två dykarna som han ville åt. Dykarna höllo på att undersöka Moscow, men en av dem sysslade med andra saker bredvid. Det gällde Petters bror Calle. Petter skulle möta mig med sparkstötting vid Bredskär, om jag ville ta skjuts från Fårdjuphamn. Det var frågan om kärlek.

Jo, jag tackar, jag! Tänk att kärlek trivs i vårt kalla klimat. Och i år var det ändå särskilt kallt. Havet låg fruset milsvitt utåt med en och annan mörkblå brunn med alfågel och säl i tallriksis och skruvis och berg av is som kommo en att tänka på Nordpolen och Nansen. Men utanför Harön låg en öppen ränna och där låg dykarbåten bredvid Moscow. Den hade blivit överraskad av kölden och kunde inte komma därifrån. Ibland smällde det till och rännan täcktes av blåis - dykarna kunde inte arbeta utan gingo i land och ägnade sig åt sina animala instinkter. En av dem var rätt gammal, men den yngre var en skön karl och han hade under hösten hunnit förvirra hjärnorna på många Haröflickor. De tyckte helt naturligt att han såg pampig ut i sin dykardräkt. Och man måste ju medge att en man klädd i den kostymen måste bräcka alla andra, vare sig de bära flottans uniform eller Upplands artilleriregementes. Det vill säga i land voro de eleganta och soignerade, men flickorna, som ofta besökte dem ombord, måste ju medge att de voro ena jäkla karar, där de mellan dykningarna sutto på däck i sina verkligt vattentäta och delvis metalliska kläder.

Petter Lom sköt mig på sparkstötting över de vida fjärdarna mellan Bredskär och Harön. Och medan hans skarpslipade skridskor gjorde vassa skåror i blankisen berättade han att mycket hade hänt sedan jag lämnade ön. Matts Erikson, som fått bara en tia för strandningsrapporten och blivit grundlurad av tulluppsyningsmannen, hade försökt hänga sig några gånger i sin vedbod, men var för snål att köpa sig en ordentlig ända. Petter hade föreslagit kuttergods, bästa manillahampa, i stället för den usla gårding han hade i sin sjöbod. Han hade blivit skvatt galen och stod flera timmar om dagen liten och fyrkantig på Skäludden och spottade och svor utemot vraket och önskade att Herren skulle skicka en nordost att bryta ner hela grejet och sänka det i havets djup. Men fören stod fortfarande högt över vattnet och det hade blivit en sport att gå ut på isen, klättra ombord och ta en kask med dykarna i skansen.


Erikson stod liten och fyrkantig och skällde ut mot vraket.

Och - nu kom det viktigaste - nu friade Calle Lom till Österboms Amanda. Och den kände ju både Petter och jag. Hon var inget bra fruntimmer. Hon hade tjänat i Stockholm och varit med om både det ena och det andra och hade kalsonger med spetsar på - vem hade hon fått dem av? Ty hittills hade ingen flicka på Harön haft kalsonger, vad Petter kunde minnas. Och Calle var kär så att hans hjärta låg block i block med hennesas och det var synd på en så bra pojke, för Petter var säker på, att hon hade sitt ihop med dykare Lundgren. Nog för att han förtjänade pengar och för den delen kunde försöjra en familj, men det blir bara elände om dom inte håller sig till bara varandra. Var och en har ju slarvat i ungdomens vår, men när en går ihop på danser och följs åt hem, då ska flickan inte gno istad till andra så snart fästmannen har gått och lagt sig. Det är inte hederligt. Och det blir bara olycka av, om ett omaka par åker ihop. Och nu gav Petter Lom sig Djävulen på att Österboms Amanda och dykare Lundgren träffades om nätterna i skansen på vraket, för förn stod ju över vattnet än så länge. Och det ville Calle inte tro, för folk som ä kära ä tokigare än galna och stolligare än dårhushjon. Nu ville Petter inte skämma ut bror sin och göra honom till en visa på hela Harön, utan nu ville han ha mig med sig för att vi alla tre skulle lura ut hur det stog till, så att Calle skulle bli fri. För han var inte som en människa längre. Han satt nere i sjöbon och

spelade och grät och ibland fick han tag i en åra och slog den i berget, så flisorna yrde. Och en gång hade Petter sett att han stod och högg sin sjömanskniv i en sten tills bara skaftet var kvar. Och mössan hade han kastat i sjön och hoppat jämfota och slagit sig själv i skallen så mycket han orkade. Calle var en bra pojke, men han hade ju inte sett så mycket av världen som Petter. För det fanns väl inget ölschapp eller någon hundfröjd i hela världen, som inte Petter hade varit inne på, så han begrep, hurdana fruntimmer kan vara. Nu kunde ingen lura honom längre - det skulle i så fall vara en rik hotellvärdinna med fullvuxna barn som skötte kommersen, så han själv bara fick sitta och röka och säga till om en öl då och då eller en cocktail - tuppstjärt, vill säja - och kasta ut dom som bråkade. För vad styrkan anbelangar, så var han så oförnuftigt stark så det sjöng och fräste i armar och knytnävar på honom. Han var en man.

Jag kom hem till Petter Lom nog så sent på kvällen. Han plockade fram julsylta och sådan där strömming som man kokar i fem timmar, och en liten sup, hembryggt svagdricka och simpsoppa. Men Calle kom inte ned från kammarn ovanpå. Vi hörde hur han småspelade på klaveret och han hade naturligtvis hört att vi kommit hem, men han var ju kär och svartsjuk och fjollig som sju dårar ihop.

- Det är så vackert väder i kväll, sade Petter, och så lugnt på havet, så jag ger mej the hot Devil på att Österboms Amanda är ombord på vraket tillsammans med dykare Lundgren. Men se nu gäller det att överraska dom. Nu är det för mycket månsken så dom vågar sej inte ut på isen. Vi gå ner i sjöbon och väntar där. För jag har gett mej den glöröa på att vi ska klara opp Calles papers to night. Calle! Calle!!

Han vrålade uppemot taket. Handklaveret tystnade.

Calle kom ner. Han var en skugga av den forne Calle, mager och blek och de blå ögonen skymtade trötta under de tunga ögonlocken.

- Gokväll, Engström, och välkommen. Peter har väl bjudit på nå't. Men jag hörde nog vad ni talade om. Va faen angår dä er. Dä min sak. Å lögn ä dä alltihop. Den som skäller på min flicka, den slår jag, antingen han nu heter Petter eller Engström. Så mej får ni ingen vart, nähej, gubbar!

- Men hör du Calle, nu är det inte fråga om flickan utan om utterspåret. Och det stod klart i går ifrån Måsskäret över isen rakt oppi skogen. Och nu går vi ner och lägger oss eller sätter oss i sjöbon och väntar tills det börjar bli morning you know, för då kommer uttern tillbaka och det är så fast fruset så han kan inte gå ner i sjön utan måste ta isen. Han har nog varit oppe skogen i natt också. Så det skinnet har vi som i en nattsäck. För resten, varför är du inte oppi byn hos flickan?

- Det angåer dej inte.

- You are right, Johnnie! Nej, det angår mig inte. Men följ nu med ner till sjöbon. Vi måste ställa ut oss alla tre om vi vill ha uttern.

- Åja, nog kan jag följa med. Men då lägger vi oss och sover i sjöbon, tills det börjar dagas. För jag är trött. Ja, Engström, om du visste hur trött jag är!

Vi togo var sin bössa och pulsade genom snön den slingrande vägen ned till sjöboden. Jag hade min sjöpäls på, men Petter och Calle nöjde sig med blåtröjor över sina vanliga yllegrejor. Vi togo med oss en kannflaska svagdricka och en plunta brännvin, ty natten var kall. Och för resten behövde vi pratvatten. Jag satte mig i ett hörn. Petter och Calle lade sig på golvet och kröpo ihop för att behålla värmen.



De kröpo ihop för att behålla värmen.

- Nu sover vi ett slag, sade Petter. Just där jag ligger är en springa mellan plankorna, så jag har utkik. Sov lugnt, du Engström, där du sitter. Jag vaknar när det behövs - sjöfolk, gosse lilla och vakter och det ena med det andra! Hundvakten tar jag. Godnatt med er pojkar!

Jag vet knappt vad jag tänkte på, där jag satt i mitt hörn, varm i min fårskinnspäls och varm om fötterna i lappskorna. Jag tror att jag slumrade till ett slag.

Men plötsligt vaknade jag vid en suck, en underbar suck. Det var som om ett oändligt, obeskrivligt lidande skulle ha slutat i en befriande utandning. Vad var det? Nu kom en ny suck, men starkare, som en flåsning, ett frasande - och nu! Nej, pojkar, skrek jag. Isen bryter upp! Vakna för höge jädervulen!

Vi voro i nästa ögonblick utanför sjöboden. Dagningen stod röd över ishorisonten och ett blåsvart moln kom från sydosten. Stormen kom och isen höll på att bryta upp. Det gnisslade mellan flaken, det kved och sög och brakade! Och ur dunklet kom en silhuett som flaxade, föll och reste sig, tog skutt och närmade sig, växte.

Calle Lom sprang ut på isen och mötte silhuetten. Petter och jag rusade efter honom på de gungande isgolven.

- Amanda! skrek Calle.

- Å Gud, ä dä du Calle? Hjälp mej, hjälp mej!

- D'ä ingen fara, sade Petter Lom, för vi ä nästan ashore, you bloody whore! Vore jag Calle skulle jag ge henne en swing så att hon skulle bli mormor mä en levande utsjungning. För dä ä dä hon vill.

- Å, Amanda, å Amanda, grät Calle, du har varit hos Lundgren - å, Amanda!

- Jag glömde galoscherna när jag och dom andra flickorna från byn var ombord i går på dykarbåten och blev bjudna på kaffe. Varför kom du inte med? Å si herr Engström! Tack för längesen! Ja si karar är ett konstigt släkte. De misstror alltid hyggliga flickor.

Vi stego i land just då vattnet började spruta in under iskallen.

- Jaha, Calle, sade Petter, tål du det här, så tål du kniven.

- Petter, vi ä bröder, men om nån skäller på min flicka, så blir han olycklig. Tack, Engström, för du har inte sagt ett ord.

- Men jag tänker, Calle! sade jag.

- Ja, ni tänker och tänker! Men den som säjer ett ont ord om det här flickan, den slår jag - och hör sen! För hon ä min, förstår ni! Godnatt med er, och följ mej inte!

Amanda och Calle döko springande in i skogen.

Petter sade: - Engström, vet du vad vi har glömt? Vi har glömt pluntan och svagdrickat. Vi går in i sjöbon och gör eld så vi får någe varmt i kroppen. Nog har jag seglat med alla nationers folk och slagits i alla hamnar och varit i company med både kolsvarta och kritvita singsonggirls, men det är bara två riktiga idioter jag har träffat i mitt liv. Den ene är Matts Erikson och den andre är bror min. Men jag har också varit i Afrika och sett hur negrerna har'et. Hostar ett fruntimmer där, så får hon en swing eller en spark så hon tiger ett par dar.

- Nå, det är kanske lite för brutalt behandlingssätt, sade jag. Men man måste ha ett öga på fruntimmerna. De är ett helt annat folkslag än vi. Men jag tycker verkligen att det är synd om bror din!

- Synd? sade Petter Lom. Synd? Jaja, du har ju gått i skola och vet vad som menas med synd.

Petter kokade kaffe under tystnad. Jag teg också. Vi stoppade våra pipor under det vi lyssnade på havets arbete med isen. Det knakade, brusade, smällde, väste mellan flaken.

- Synd? Nehej, sade Petter. Synd finns nog inte, men dumhet finns. Dumhet är värre än synd. Bror min är nog dum så det förslår.

När solen stod högt på himlen gick jag till vila i en fållbänk hos Petter. Calle hade ännu inte kommit hem.

Strax innan jag somnade, kom jag att tänka på en japansk dikt av Yadoya Meshimori - ur hans bok om insekterna. Han säger om biet:

> Varför så ängslig
> framför bikupans fluster?
> Och ändå tror du
> på eggande behagen
> hos honungsljuva flickan!

Norröliv

Man kan begripa att det blev en uppståndelse vid Norröns fyrstation när barkskeppet Amabel från Middlesborough en morgon stod fast på Örgrynnan bara några famnar från stranden. Visserligen hade det varit lite tjocka, men inte värre än man borde ha kunnat hålla sig ute på ordentligt vatten och vädret var ju fint som fläsk. Men när fyrmästaren kommit ombord och kastat ett öga på besättningen, kunde han nästan begripa. Alle man gingo i bakrus, kaptenens näsa var mörkblå, styrmännernas gredelina och matrosernas ansiktsfärg berodde nog inte bara på väder och vind. Men engelsmän super ju inte heller kristligt och när befälet anger takten, steppar folket efter.

Fyrbetjäningen på Norrön bestod utom fyrmästaren av fyrvaktar Roos och två fyrbiträden, Pettersson och Norrlund. Roos var en gammal suput, som varit konstapel vid flottan och bosatt i Karlskrona, men blivit avskedad på grund av uppstudsighet mot befäl och fylleri. Emellertid hade han inflytelserika släktingar och genom deras bemedling fick han fyrvaktarplatsen på den avlägsna Norrön, där man hoppades att han skulle hålla sig lugn, ty tillgången till starkvaror på en så enslig plats var ju oftast mycket obetydlig. Och dessutom var fyrmästaren känd som mycket sträng i tjänsten.

Fyrbiträdet Pettersson var en allvarlig man som skötte sitt och kunde ta både en och två och tre, men det syntes aldrig på honom. Norrlund var extra och yngst, en riktig grönskålling men livad och glad, dansade och stod i, ty flickor var hans lust, fast det gunås var ont om den varan på Norrön.

Alla som seglat i de där krokarna veta att Örskäret, där barken strandat, ligger en god timmes väg från fyrstationen, på andra sidan ön. Just som tjockan började lätta för en frisk nordlig bris - det var redan full dager

och fyren var släckt - kom en man från barken och blev insläppt till fyrmästaren, som kom i byxorna i en hast. Pettersson fick order att segla in till stan och telegrafera efter dykarbåten och de övriga gåvo sig i väg till strandningsstället med fyrmästaren i spetsen. Roos började rådbråka engelska med matrosen, ty han ville ställa sig in hos honom - såna där engelsmän ha alltid starkt ombord - men hans språkkunskaper imponerade bara på Norrlund. Det blev mest yes box very well all right how do you do!

Jo jo men, vad Amabel stod på! Hon hade kört upp för gott innanför de båda stora stenarna och stod redan och högg litet i baksjön, ty brisen hade friskat i och då hjälper inte lälandet, om det är aldrig så högt, åtminstone inte vid Norrön. När de rott ombord gingo fyrmästaren och kaptenen genast in i kajutan och Roos och Norrlund började se sig omkring på däck.

Kabyssdörren stod öppen och vid spiseln stod en neger svart som sot, och rörde i en gryta. Norrlund hade aldrig förut sett en levande neger. Först gapade han och sedan började han skratta. Något så löjligt hade han inte kunnat tänka sig. Att det verkligen fanns sådana människor på andra ställen än i böcker! Han ropade på Roos och pekade finger inåt kabyssen, slog sig på knäna och flinade och pekade igen. Men effekten blev en annan än den han väntat sig. Negern började grimasera och visa ett par blodsprängda ögonvitor. Med en blixtsnabb rörelse drog han en väldig bowiekniv, rusade ut på däcket och vrålade något på engelska medan han sågade på sin hals med baksidan av kniven för att visa hur det skulle gå med var och en som begabbade honom. Norrlund sprang bakom Roos och det var nära att han i förskräckelsen hoppat i sjön, ty här hängde tydligen hans liv på ett hår.

Emellertid hade ett par båtar med fiskare kommit till sidan av barken och äntrade ombord för att vara med om den eventuella bärgningen. De hejdade sig något på relingen, då de upptäckte den ursinniga svartingen med kniven i högsta hugg. Vid anblicken av de nykomna lugnade han sig ett ögonblick och Roos bad honom så gott han kunde inte bry sig om den där gröngölingen som av bara oförstånd hade flinat litet. Han menade ingenting med det. Han var bara dum, det var just vad han var, och hade aldrig sett folk förr, för han hade aldrig varit på sjön egentligen.

Ilsket morrande drog sig negern tillbka in i kabyssen och slog igen dörren med en olycksbådande smäll, sedan han föst hotande skakat sin svarta knytnäve åt sin vederdeloman.

- Förstår du inte det, din dumma fan, sade Roos faderligt åt Norrlund - och ni andra också, era krubbitare, tillade han vändande sig till fiskarna, vilkas deltagande i det blivande bärgningsarbetet han ansåg onödigt och fördelaktigt, att såna här jävlar ä farliga. För de glömmer aldrig nånting. Och förr eller senare skall han hämnas på Norrlund och det kan hitta på att hända att ni får er ett skrubbsår med, för sådant är negrerna inte så noga med! Men nu går jag in till honom och lugnar honom för tillfället. Skulle jag lämna skutan, ansvarar jag inte för något liv - ni kan ju inte spika english med honom, era vassbukar!

Varpå Roos med värdighet öppnade kabyssdörren och steg in. Han litade på verkningarna av den gamla uniformsmössa han händelsevis hade på sig.

Därinne började han ormtjusa negern genom att berömma honom för hans resoluta uppträdande som gentleman och för ordningen med boxes and spoons i kabyssen. Negern blev stolt över ett sådant betyg av en vit man, tog fram ett krus brandy, slog högtidligt upp dörren samt hällde upp ett dricksglas åt the old gentleman. Därpå tecknade han åt de andra att komma närmare. Alla fingo var sitt glas utom Norrlund, i vilken han i stället spände ett par svarta eldkulor som sprutade hämnd och olycka.

- Det är nog klokast att du ger dej härifrån så snart som möjligt, medan du ännu är i livet, Norrlund! sade Roos. Det är visserligen min tur att sköta fyren i kväll, men när det blir mörkt, kan du bli killad när som helst - vet du vad det betyder? Därför är det bäst att du övertar mitt jobb.

- Men jag kan väl inte gå förrän jag fått order av fyrmästarn.

- Bara han har slutat skaffningen hos kapten, skall jag sköta om den saken - titta, där går din mördare till kajutan med brickan.

- Men tror Roos, att jag får gå hem? För när fyrmästarn sätter den sidan till, så ger han sig inte en tum.

- Det blir jag som sköter om den saken, och jag vill inte ha ditt liv på mitt samvete.

Nu hade folket slutat med sin skaffning i penteriet och tände sina pipor för att gå ner i skansen och slöa. Roos slog sig icke i språk med dem. Han föredrog stewartens sällskap, ty han hade i ett hörn av kabyssen upptäckt ett stort korghus och hoppades att det skulle börja dugga ur det litet senare. Emellertid gick han akter ut och när han äntligen fick träffa fyrmästaren lyckades han efter långt parlamenterande utverka att Norrlund beordrades att överta tillsynen av fyren för natten, fast gubben ansåg att denne som var yngst skulle kunna göra mera nytta vid äntring och avriggning, om sådant skulle beslutas.

Och Norrlund gick hem för att se efter fyrstationen, bitterligen ångrande, att han skrattat åt negern, ty han ville naturligtvis vara med om arbetet vid ett så stort fartygs strandning. Men gjort var gjort.

På natten ökade vinden och med den baksjön. Fartyget blev läck. Och besättningen flyttade i land, där den tältade. På morgonen kom dykarbåten. Det kom folk från närbelägna öar och deltog i bärgningen, som varade bortåt en månads tid. Men det var inte om den jag skulle berätta.

Mat och sprit och allt lättare gods sattes naturligtvis i land först, och Roos gjorde sig så ofta han kunde ärende ditned för att lista åt sig en florshuva. Och han gick aldrig förgäves, ty negern var mycket frikostig. Hela besättningen gick omtöcknad dagarna i ända och till slut blev det för mycket även för befälet, som började frukta alltför våldsamma excesser. Fyrmästaren insåg att Roos icke kunde bli människa igen förrän förhållandena ändrades och en vacker dag flyttades spriten ombord på dykarbåten. Pang! Där stod Roos eländig, utan möjlighet att sköta sitt ständiga bakrus, olycklig och bedrövad intill döden.

Och på fyrstationen dvaldes Norrlund så gott som i fångenskap, ty han vågade ej gå ut av fruktan att möta negern.En dag kommo några flickor från fastlandet seglande med en kutter. De ville så gärna se vraket och bärgningsarbetet och bådo Norrlund så vackert att han skulle följa dem dit genom skogen, ty de hittade inte. Nåja, en liten bit kunde han väl gå med dem. Men man vet ju hur flickor äro beskaffade och Norrlund hade inte på länge träffat några. De narrade honom med sig allt längre och längre - nästan fram till strandningsstället. Men vid en vägkrök - vem mötte de, om inte negern! Denne hade antagligen glömt bort hela begabbningsaffären, men nu kände han igen Norrlund och såg på honom så lömskt, att han tog ett hastigt och snöpligt avsked av flickorna, dök in i skogen och smög sig på omvägar tillbaka till stationen.

Negern var på väg till sin kapten, som för tillfället var fyrmästarens gäst. Han skulle klaga på styrmannen på dykarbåten på grund av ett uppträde ombord. Negern hade velat hugga en stek, som uppassaren skulle bära akter ut till befälet. Uppassaren gjorde alarm och styrmannen som var en stor, svår karl satte båda tummarna under öronen på negern, bar honom för över och klådde upp honom kanske litet mer än som behövdes.

På hemvägen från kaptenen gick negern vilse i skogen. Det blev natt. Så småningom letade han sig ned till stranden långtifrån tälten, upptäckte ett stort skjul, ett slags magasin, gick in, gjorde upp en brasa på jordgolvet, lade sig och somnade. Men han vaknade vid att huset stod i ljus låga. Det var nära att han brunnit inne. Barfota som han var måste han jumpa genom lågorna, varvid han brände fötterna svårt. På morgonen lyckades han med mycket besvär ta sig fram till strandningsplatsen, ställde sig sjuk och skyllde på skoskav.

Huset hade brunnit ned till grunden - det fanns bara aska och några spikar kvar. När fyrmästaren dagen därpå gick förbi stället, måste han gnugga sig i ögonen, ty magasinet såg ut att vara försvunnet från jordytan. Först ett par veckor efteråt, när man sammanställt alla händelser, förstod man att det måste ha varit negern som

åstadkommit eldsvådan. Nu låg han emellertid i tältet oduglig till arbete och skötte sina fötter så gott han kunde.

Då tog Norrlund en dag mod till sig och gick ned för att titta på bärgningsarbetet. Men fortfarande ängslades han för negern och hans hämnd. Det var ju hemskt att ha en dödsfiende på så nära håll. I sin nöd vände han sig till Roos och frågade honom om det ändå inte fanns någon möjlighet att bli försonad med den fruktansvärde. Fyrvaktaren, vars bakrus ännu höll i sig, fast det sjöng på sista versen, gick som vanligt omkring och dillade bland bärgningsarbetarna, pratade och bjöd på snus. Han svarade först undvikande för att göra saken svårare för Norrlund, men påstod slutligen, att det enda sättet att bli god vän med negern var att skaffa ett par flaskor rom. Han kunde ju till exempel ro ut till dykarbåten, där engelsmannen hade sin sprit och hälsa från negern, att han behövde rommen för att badda sina fötter som tycktes bli sämre i stället för bättre.

Glatt och hastigt rodde Norrlund i land och gick till Roos, som full av ljusa förhoppningar satt hos negern. Då denne vid åsynen av begabbaren började rulla med ögonen, sökte Roos klargöra för honom att besöket gällde en förlikningsskål. Den svartes hjärta började klappa varmt vid åsynen av flaskorna och han log med hela käften åt Norrlund, nickade och ville på allt sätt klargöra att han visst inte kände något agg mot den unge mannen.

- Korka nu opp en butelj, din olycksfågel, och bjud mister dricka först och tänk på att du har mig att tacka för ditt onyttiga liv - men fort som satan, för vi har inte fått en droppe på en hel vecka, mumlade fyrvaktaren hest och förväntningsfullt.

Norrlund fick i en handvändning ur proppen och räckte flaskan åt hedersgästen, som satte den för munnen och drack några klunkar.

Men i nästa ögonblick förvandlades hans hy och med ett absolut omänskligt vrål spurtade han ut - den ättikssprit som restauratrisen av misstag i hastigheten överlämnat åt den olycklige budbäraren.

Spottande och fräsande och ursinnig av vrede sökte negern efter slidkniven, ty nu skulle han killa hädaren, som stod förlamad, tills Roos efter att ha luktat i flaskan övertygat sig om det begångna misstaget. Då fick Norrlund äntligen fötter under sig, ty han förstod att en försoning var omöjlig. Han lopp till skogs och stannade inte förrän han var framme vid fyrstationen, där han stängde in sig i sin kammare.

Om en timme kom fyrvaktaren och hämtade honom. Han såg högst allvarlig ut.

- Hör du, din olycka, sade han, om du inte ögonblickligen följer med mig tillbaka och byter om flaskor, så svarar jag inte för ditt usla liv en dag till. Negern har lovat hacka dej i småbitar om han inte inom en liten stund får upprättelse. Han svär på engelska så fraggan flyger i stora schok ur käften på honom.

Darrande följde Norrlund sin förman. Hans steg voro allt annat än lätta, ty han var långtifrån säker på expeditionens lyckliga utgång. När de kommit ut ur skogen och närmade sig stranden, såg Norrlund att negern släpat sig utur tältet och låg i skuggan av en hög packlårar.

- Det är bäst att vi smyger oss bakom honom och gör en omväg så han inte får syn på dig, för då kan han få ett anfall igen. Jag har ättiksflaskorna i båten. Ro nu ut och byt om, men ro för livet!

Det stod inte länge på förrän Norrlund var på återväg med två flaskor riktig sprit. Roos hämtade den vid tilläggsplatsen.

- Det är bäst att du väntar tills vi ha provat varan, för annars vet ingen hur det kan gå. När allt är klart, sjunger jag ut. Då kan du komma. Stanna här så länge!

Norrlund fick vänta en god stund innan fyrvaktaren ropade. Han närmade sig långsamt och försiktigt.

- Whip on, sweeting! skrek negern. Han grinade som en svart solvarg - om det finns sådana djur - tog en djup

klunk och räckte buteljen åt den darrande Norrlund.

- Wet the neck, my mammys son!

Norrlund tyckte det var otäckt att dricka efter svartingen, men han vågade inte annat. För resten begrep han inte ett ord av all den dimmiga välvilja som fienden nu överhopade honom med. Nej, det var bäst att gå hem, och han frågade fyrvaktaren om han inte fick knalla sig av.

- Ge dej i väg du bara, men i morron får du nog skaffa mer konfonium, om du inte vill att han skall ilskna till igen! Försvinn, gosse!

Norrlund gick tacksamt.

Inom en halvtimme sovo negern och fyrvaktaren liggande på rygg med gapande munnar och de tömda buteljerna emellan sig. Gamle Roosen var en ärlig snarkare, som snarkade både vid ut- och inandning utom då gomsegelfallet lossnade från tungspenen ibland. Då sade han i sömnen: - Va fan nu då? och fortsatte sedan snarkningen som om ingenting hänt.

Men Norrlund gick direkt in till fyrmästaren och påstod att han ögonblickligen måste resa in till stan och få en tand utdragen. Han stod inte ut med värken längre. Det var så han kunde dö. Han skulle få segla till Remmarön med Eriksson som slutade vid vraket i kväll. Från Remmarön kunde han ta ångbåten. Efter många om och men fick Norrlund permission, ty fyrmästaren hade ingen aning om att hans fasa för negerns hämnd var så allvarsam.

Ty Norrlund hade fått den verkliga skräcken i kroppen och det var hans avsikt att inte återvända förrän negern var borta från Norrön, kosta vad det ville.

Stackars Norrlund! Eriksson reste inte från bärgningen men han lånade Norrlund sin båt och tidigt på morgonen bar det i väg. Och han kom aldrig tillbaka. Han hade fått väder på sig och en vecka efteråt hittades båten långt nere åt Söderarm till, sönderslagen och utan Norrlund.

Och efter ytterligare en vecka stod i tidningen en dödsannons så lydande:

> *Att den högste efter sitt allvisa råd under segling utanför Norrön låtit till sig hädankalla extra fyrbiträdet etc.*

Så där litet vet man om morgondagen.

En vacker dag - eller rättare ful - gick Amabel totalt sönder i sjön under en svår SO-storm och resten av lasten, ett par hundra tolfter plank, slogs i land. Besättningen fördes till Öregrund av dykarbåten och reste till sitt land igen. Några dagar efteråt var jag med när Norröborna togo upp rodret från bottnen och brände ur metallen.

Inte kan jag rå för att berättelsen slutade illa. Men det är för läsaren som när man ger sig ut på sjön: Ingen vet ändalykten.

Rumpdraget

Vi hade några får utackorderade hos en bonde i trakten och nu skulle baggen slaktas - det var inte mer med det. Vi barn gräto salta tårar, ty baggen var vår favorit trots de slängar han utdelat åt oss då vi retat honom, men de hade varit välförtjänta och barns rättvisa har något av den gudomliga i sig. Men ett barns psyke består också av nyfikenhet och inte så litet grymhet, en konstig blandning av hjärtnupenhet och längtan efter att komma underfund med dödens mystär med dess digerhet av sensationer. Vi voro på helspänn.

- Spring och fråga Sammel i Hyra om han har tid att hjälpa oss med slakten om måndag! lydde ordern. Sammel var en gammal torpare som slagit socknens rekord i tuggning av Jönköpingssnus. Han liknade en gammal blotare, när han lagt in en jättemobba och målmedvetet nalkades slaktbänken, hemsk och sagolik och i sista ögonblicket brynande sin goda kniv.

Jag sprang den välkända stigen mellan de mossiga granarna tills jag kom till den smala spången över den bruna ån, där jag aldrig, hur bråttom jag än hade, underlät att ställa mig på den tuviga stranden och skaka fram ett par kräftor ur dybottnens hemlighetsfulla hålor. På andra sidan ån, högt uppe på en sandås låg Sammels lilla stuga. På förstubron satt Sammel och tuggade snus.

- Ja skulle hälsa så möcke ifrån pappa å fråga om Sammel har tid å komma å hjälpa oss å slakta baggen om månda?

- Jasså, ä dä Albet på stasjonen, jaha, ge me si, om månda, sae han, ja, ja sa la si ätter i alnacka, om ja ä ledi.

Och gubben gick in efter almanackan och kom ut beväpnad med ett par ofantliga brillor.

- Om månda, sae han. Jaha om månda môra ä ja ledi, men på ättermeddan sa ja slakta i Passamålen. Om i ä fardia månda môra klockan sju, så kommer ja, dä sa inte fallera. Stava, ropade han inåt stugan, du får la ge Albet en polkagris, för att frua allti ä så snäller!

Och Stava letade ur dragkistans djup fram en smetig polkagris av tvivelaktig renhet, vilken ögonblickligen placerades i mitt giriga gap. Jag slog hövligt ihop klackarna, räckte fram vacker hand, bockade och sprang min väg.

*

Tidigt på måndagsmorgonen hade baggen hämtats och stod nu kortklippt i vedboden överlämnad åt sina säkerligen förvirrade tankar på vad den plötsliga förflyttningen kunde innebära. På slaget sju inträdde Sammel och Stava genom grinden. Den obligatoriska kaffekoppen med dopp och en sup åt Sammel serverades i köket. Så vidtogo de hemska men intressanta förberedelserna och snart låg baggen bunden och sprattlande på den rysliga bänken.

- Jasså, Albet sa va mä å jälpa te mä slakta, sade Sammel och betraktade mig välvilligt över brillorna. Ja-ja, han kan nog göra nötta, så liten han ä! Men de ä ju för markvadit va en kan va glömsker! Ja-ja, si en bler gammel, när en bler äldre! Kan I tänka er, männesker, atte ja har glömt rômpedrajet, å de sum ä de vektiaste å alltihop ve baggaslakt! Hör nu Albet, han sum ä snäller å rasker å sek, ta å spring opp te Johan i Bogård å låna hases rômpedraj, Men lägg å, för dä ä bråttom.

Jag blev så stolt att få ett uppdrag. Jag var en man som behövdes i samhället. Och jag sprang som för livet. Vad på mig berodde, skulle det inte stå länge på förrän Sammel skulle ha sitt rumpdrag. Och till Bogård var inte mera än en knapp halv fjärdingsväg, och mindre om man tog vägen över skogen.

Med andan i halsen störtade jag in till Johan i Bogård efter en vild löpning på skogsstigar, genom ängar och flöjning över gärdesgårdar. Men Johan var inte hemma, förklarade hans gumma. - Va va dä sum Albet velle?

- Vi ska slakta baggen å Sammel har glömt sitt rumpedrag å dä ä bråttom!

- Inte vet ja var Johan har rômpedrajet! Men han kan ju springa å fråga hômen själv. Han ä nere ve lannsvägen åt Nöjhult te å basar vidjer.

Jag sprang. Hjärtat dunkade. Gud vare tack och lov! Där gick Johan med drängen i kalvhagen.

- Johan, skrek jag, dä hälsningar ifrån Sammel i Hyra att vi ska få låna ett rumpedrag, för han ä hemma å ska slakta baggen. Å han hadde glömt sitt. Men si dä ä bråttom!

Johan betraktade mig småkisande med ögonen och kliade sig i nacken.

- Rômpedraj! Ja sannerlien jag har nôet rômpedraj. Sånt lånar ja själv utå Gustav i Nöjelt, när ja behöver nôet. Så dä nog bäst, atte han gnor te Nöjelt. Där sa va ett om han inte har lånt bôrt'et.

- Bara ja hinner, för dä va bråttom?

- Ja, di får la vänta tess han kommer. För dä kan ju inte ble nôr slakt å utan rômpedraj. Så d'ä bäst han gnor te Gustav i Nöjelt.

Nöjhult låg nästan en fjärdingsväg längre bort. Jag gnodde halvgråtande uppför Nöjhultsbackarna och kom äntligen genomsvett och eldröd in på Gustavs gård.

- Gustav, söte goe Gustav, han ska va snäll å låna oss ett rumpedrag, för Sammel i Hyra ä hemma å ska slakta baggen å han har glömt sitt rumpedrag, å Johan i Bogård sa att han brukar få låna ett rumpedrag utå Gustav, när han ska slakta.

- Hör nu Albet, sade Gustav och småskrattade, nu sa han inte va dummer! Förstår han inte att di ha lurat honom? Så där gör di allti mä småbarn, när di inte vell att di ska si på slakta, för där har inte barn nôet å göra. Inte finns dä nôet som heter rômpedraj, inte. Men nu har han sprungit så han ä rent fördarvater. Gå te brunnen å dreck e skopa vatten, han står ju och keftar ätter ånnen rakt sum han hadde fått longesoten. D'ä rent sönn um'en - nä vänt ett taj! Hör du, Johanna, ropade han inåt köket. Ta fram lite å den goe kössebärssaften å ge Albet på stasjonen ett glas, å ta fram utå di goe köpeskôrpera. Här har han gnott ätter ett rômpedraj så dä ä rent slut mä'en.

Jag föll ur rollen av nyttig medlem i samhället och började gråta som om mitt hjärta ville brista. Jag var bara en stackars fattig smålandspojke som elaka människor drevo skoj med. Jag var den olyckligaste människa i världen och jag skämdes dessutom. Min värdighet hade fått en knäck.

- Nu sa han sluta å gråta, Albet, å vassego å stij fram å ta ett glas saft, sade mor Johanna. Å här har han skôrper, å lätter han va å gråta, så sa han få en sockerkrans mä, för att frua ä så snäller. Jaha, di kan va illaka imot den som ä liten, med di mente nog väl mä'at.

- Jaha, nu när han kummer hem igän, Albet, så ä baggen slaktader å fin å hänger i matboa, sade Gustav. Å inte sa han va lessen för dä han slapp å si, för den delen.

Jag drack min saft, slog ihop klackarna, räckte vacker hand, bockade och gick. Men när jag långsamt och skamset lomade av hem genom de vackra ängarna och den granna höga skogen, tänkte jag inte ett dugg på blommor och fågelkvitter, utan jag ville hämnas. När jag blev stor skulle jag klå både Sammel i Hyra och Johan i Bogård.

Och nu när jag efter åtminstone 45 år kommer ihåg historien om rumpdraget, är det för sent, ty båda sova under det magra gräset på Hults kyrkogård.

Ett skämt av Janson

- Nehej, uppsyningsman, nån lagbrytare har jag aldrig varit och aldrig jag blir, d'ä mitt ord!

- Janson är en räv, d'ä vad han är! Vad hade han att göra ute vid Lillharan i förrgår, för exempel?

- Där? Där söker jag efter farsgubbens gamla torskgrund, när jag har nån ledig dag. Si gubben och Österberg på

Långskär blev okomsamsa och Österberg sågade av den gamla tallen på Storkubben, som var det ena märket - den djävla tjyvgybben - och sen har det vart stört omöjligt att hitta grundet. Och där som en fick rent oförnuftigt med torsk!

- Torska mej hit och torska mej dit, Janson, men när vi var där i går, så var det märken efter eld på Lillskäret och i tången låg det fullt med tomma tyska konservburkar. Färska spår, Janson, och dom hade ändå tänt elden med en estnisk tidning! Hörnu, Janson, inte var han ute med torskpilken i det vädret! Zackeus Erikson sa för resten att han hade sett Janson gå i land på Lillskäret - eller åtminstone hade Jansons båt kommit ur sikt bakom Lillskäret, när han seglade från Lillharan.

- Zackeus, den frimickeln och psalmbusen! Ska uppsyningsman tro ett ord vad läsarna säjer, så blir han så lagom salig. Men för resten ska faen stå och resonera längre med uppsyningsman, när han vill ha mej till lagbrytare. Vill han säja om i vittnes närvaro vad han har sagt mej i dag? Nej, det törs han inte! Jag har levat i fred hela mitt liv både med lagen och profeterna och nu är jag för gammal att göra djävelskap. Låt han mej gå i fred, annars ...

- Tat inte så häftigt, Janson, men jag tror Janson så mycket jag vill. Jag ville bara säja honom att i längden har det ingen välsignelse med sig att smuggla och risken är för stor för resten.

- Nog är det till välsignelse för uppsyningsman och vaktmästarna, när I gör det ena beslaget efter det andra, för den delen! Men kom inte å schinera mej, era djävla snokar - - -

- Så, så, Janson, jag ville bara - - -

- Jag ger jäven i vad I vill, men jag vill att I ska veta hut. Stå nu inte och var oförskämd längre, jäkla tuppkyckling, d'ä så jag vill kräks, när ja sir på dej och kom ihåg att gubben Janson håller att ta i än, för den delen! Gå din väg för snart börjar jag se rött. Jaha, rör på hasorna och stör mej inte i min lovliga näring, snokjävel!

- Ska nog ha ett öga på Janson, sade tulluppsyningsmannen och lomade av nedemot bryggan, där tullkuttern väntade. Janson spottade en vackert laktritsfärgad krumbåge efter honom och återtog lagningen av sin ålryssja.

*

Två dagar efteråt infann sig Zackeus Erikson på tullen i Tallsund och begärde ett samtal med uppsyningsmannen. Han var mycket hemlighetsfull och viskade att han ville tala i enrum. Nå det gick för sig. Han ville inte att vaktmästarna skulle veta att han hade något med saken att göra, för han ville leva i frid med sina grannar, men det stod inte rätt till ute vid Lillharan. I dag på morgonen just i soluppgången när han rodde ut för att ta upp strömmingsskötarna hörde han en motor utåt de där krokarna. Han tog fram sjökikarn och såg att det var folk på Lillskäret. Så slörade han i väg ner till Storkubben och gick upp till det vita märket och därifrån såg han att det låg en stor motorbåt mellan Lillharan och Lillskäret och folk var ute i en jolle och det såg ut som om de fiskade. Och om en stund gick motorbåten till sjöss igen. Det var en riktig snabblöpare, för det dröjde inte längee förrän den försvann bakom Skälkobbarna.

- Det var bra det, Zackeus! Men hör nu, säj mej, har han hört talas om något gammalt torskgrund utåt Lillharan? Gubben Janson påstår att han håller på att söka efter ett därute som hans far hade reda på, men som de tappade bort sedan Österberg på Långskär sågat av en tall på Storkubben.

- Inte! Nej, d'ä välan Jansons historier. Och aldrig har han hållit till därute förrän nu häromdan, vad jag vet av, och det skulle jag välan ha sett i så fall.

- Det är bra, Zackeus! Kan han något så när uppge stället där det såg ut som om de hade fiskat?

- Åja, något så när!

- Då är det bäst att Zackeus följer med i eftermiddag. Det kan bli en vacker slant för Zackeus också, om det blir beslag. Och vad grannsämjan beträffar, så stannar hemligheten inom tullverket. Vi tar hans båt på släp och så lägger vi oss i sundet mellan Rumpö och Granskär, där vi inte syns. Där ligger vi tills det blir mörkt och så ror vi i hans båt så smått utåt Lillskäret. Det är ju nedan och mulet, så det passar bra. Om något skall hämtas på natten, så hugger vi gossarna på bar gärning. Är Zackeus med på det?

- Nää, uppsyningsman, det kan jag inte. Jag måste ut med ålryssjorna i kväll - inte har jag råd att gå och slå dank en hel dag, och nu när ålen börjar gå till, och när vädret är så lämpligt - och så för resten vill jag inte, för sådant kommer alltid ut och då blir jag evinnerligt utskämd i hela skärgården - nää, det gör jag inte, uppsyningsman!

- Ja men tänk på pengarna, om det blir beslag!

- Ja men om det inte blir beslag, nej jag gör'et inte. Jag måtte välan ha gjort nog redan, för den delen!

Zackeus var omöjlig. Han seglade sin väg med gott samvete, ty han hade gjort en god gärning.

Men i stället för att segla sydostvart med kurs på sin ö rundade han Tallsundsudden och sträckte rakt ostligt.

*

På eftermiddagen smattrade tullkuttern i väg och när det blivit nermörkt låg den väl gömd mellan Rumpön och Granskäret. Vid midnatt rodde tullmännen med släpbåten till Lillskäret, drogo upp den i ett hagtornssnår och kröpo upp på berget för att observera. Havet var blickstilla men luften överdragen. Man skulle kunna ha hört årslag på flera kilometers håll.

Men intet hördes. Allt var tystnad och frid. Snokarna sutto hela natten med öronen spetsade och ögonen på skaft. Så småningom rodnade österhimlen och snart tittade solskivan upp som en röd mösskärm bredvid Lillharan. Nu var hon uppe och det var tid att röra på sig.

Men några nya spår efter folk syntes inte på Lillskäret. Jo vänta - därnere på hällen lågo två stenar några meter från varandra. De hade inte legat där förut. Naturligtvis betydde de något. Kanske man skulle ha dom stenarna överens för att hitta något som var sänkt.

- Hör nu, gå två man och ro hit båten, här är bestämt nånting, sade tulluppsyningsmannen. Ni har väl vattenkikarn med?

- Håll rejt, uppsyningsman!

Snart skrapade båten i strandstenarna och chefen satte sig i aktern med vattenkikarn i knät, man stötte från land och backade sakta utåt. Uppsyningsmannen sänkte ned det primitiva objektivet i vattnet och kommenderade: Sakta - och håll stenarna ens!

- Håll rejt, uppsyningsman!

- Stopp, här har vi något som blänker i tången - och där också - och där med! Stopp! Ut med draggen! Dom här estländarna måtte ha varit ena riktiga gröngölingar. Tänk att lägga så nära strand! Sådana ärans idioter att lägga långrev!

- Stopp nu har jag'et! ropade vaktmästarn med draggen och halade in. Jo, det är nog riktigt! Det är de vanliga dunkarna på 10 liter! Det var då riktigt tur att Zackeus inte var med, så blir vi inte så många att dela. Det här låssas vi inte om för honom. Eller vi kan ju ge honom en femma om vi vill vara gentila. Nummer ett är bärgad!

Lägg in årorna! Och nummer två! Samma slag! Men det var en fasligt dålig ända - jag tror det är en gammal flagglina. Nummer tre, välkommen i min ark, sa gubben Noak! Fyra - å fem å sex - å sju - men va faen ä detta - jag tror sannerligen för mitt liv att dä är en nattpotta! Å slut är dä på reven också!

Vaktmästarn höll i sin hand ett gammalt nattkärl av järnbleck. Han stirrade på uppsyningsmannen.

Uppsyningsmannen stirrade på den rostiga och skamfilade pjäsen.

- Just som ja skulle till att säja åtta, så får jag opp en potta. Dä sån där poesi! sade vaktmästarn.

- Slå upp en av dunkarna - fram med en korkskruv - raska på bara - här är någe skoj! Nå får du inte ur korken, Mattson! Har du aldrig slagit opp en klass 1 förr! Nå??

Mattson luktade i dunken.

- D'ä vatten, uppsyningsman!

- Jag kunde just ge mej fan på det! Det är naturligtvis den där förbannade gubben Janson, för Zackeus kan det väl inte vara. Han är ju läsare. Men får jag tag i Janson! Får jag tag i den räven! gnisslade uppsyningsmannen. Jaha nu är vi grundkuggade. Men låt nu inte det här komma ut! Å, den jävla tjuvgubben!

*

Samma dag på eftermiddagen voro 1,000 liter estnisk sprit i säkerhet på fastlandet. Gubben Janson hade bara velat sysselsätta tullen på annat håll medan en motorbåt lastade in de 100 dunkar som lågo förankrade utanför hans egen brygga. Han hade redan fått sin rundliga betalning plus två dunkar sprit. På kvällen var det fest i hans stuga. Glädjens och kaskens vågor gingo höga. Gubben Zackeus var också med.

Tornelius

Det finns verkligen dumbommar, som är så gudsinnerligt fåraktiga, så att de tror att det inte finns folk som kan vända syn. Jo jo men! Inte är det så många som har fått kraften, men än kan en träffa på gubbar, som sitter inne med förmågan. Men den, värste av alla i den vägen, som har funnits i Sverige, det var bestämt Tornelius, han var ändå värmlänning och bodde bortåt Glava glasbruk till. Inte använde han sin kraft på rätt sätt jämt, för han satt lite emellan på cellerna i Karlstad, men oftast gjorde han stollerier, så folk visste inte vad de skulle tro, och många var det som det gick så runt för i huvudet, så de blev rakt som bakomtagna, om de kom ut för Tornelius. Se han kunde aldrig låta bli att tosas med alla han träffade. Kom han in i en stuga och där fanns en katt, så kunde han ta den i knät och stryka honom över ryggen, så han blev alldeles okristligt lång, många många alnar. Och folket i stugan gapade så käften kunde gå ur led och ögonen stod som kaffekoppar i skallen på dom ända tills han vände synen rätt på dom igen och katten blev som han skulle.

Engång var han fyllesjuk och hade inget brännvin hemma till släckningen. Då gav han sig bort till en granngård, men där var mörkt och ingen hemma. Då fick han se att det lyste i lagårn och gick dit. Där höll käringen på att stilla kreaturena och han bad för Kristi död och pina: - Kära hjärtanes, I får lov te ge mej ett par supar, för jag ä så sjuk så.

Käringen stod i båset hos en ko, och hon sa: - Ge sej härifrån Tornelius, han behöver inget brännvin och inte får han något heller. För resten har vi inget hemma, utan masa sej hem han å lägg sej!

Tornelius svarade ingenting. Han tog bara tag i korompa och la den över axeln och gick ut. Och rompa blev så lång, så hon räckte långt ut på gården och hon skulle väl ha blivit hur lång som helst, om inte käringen hade ropat på Tornelius, för hon blev jämt rädd: - Ja, vi ska väl titta efter, om de inte finns nån slick kvar i kruset, Tornelius

lille!

Och då blev rompa som hon skulle igen. Han var alldeles märkvärdigt hemma i sina stycken, den Tornelius!

Engång hade han gjort något jävelskap och fjärdingsman skulle resa in med honom till häktet i Karlstad. Han hade handklovarna på. Och rätt som det var reste han på sej och dök rakt in i hästen och försvann. Ja, fjärdingsman hade inget annat att göra än att vända och resa tillbaka till länsman och anmäla hur det var. Och när han kom fram och hade beskrivit eländet, så sa han: - Ta mej fan ja reser in te häktet me Tornelius mer!

Men när länsman tittade ut genom fönstret - jädringen go sitter inte Tornelius ordentligt och stillsamt i kärran med hanskarna på.

- Va pratar fjärsman för dynga? sa länsman. Han sitter ju i kärran.

- Ja, ja sir de, sa fjärdingsman, men ta mej faen ja reser ändå.

Och länsman fick resa in själv med honom, för den överheten tordes han inte på.

Engång var han inne på Arvika marknad och tokstollades. Där var ett stånd, där det stod ett par gummor och sålde blecksaker och gjutna järngrytor, såna där trebensgrytor. Och gick inte den jäkla Tornelius fram till ståndet och fick tag i grytöronen och vände grytorna ut och in, så bena stog inåt - tänk gjutna grytor! Och gummorna blev förbannade förstås, för de trodde att grytorna var förstörda, och han lät dem vara i sin villfarelse, tills de inte orkade skälla mer - då vände han grytorna rätt igen.

Till slut började folk vänja sig vid att han vände ögonen på dom och brydde sej inte så mycket om'et. Men engång väckte han allmän förargelse och det var ändå på själva kyrkogården vid en begravning. Det var för resten hans gamla mor som skulle i jorden. Och just som prästen skulle till att ösa jord på kistan - om ni vill tro mej eller inte, så fick alla se gumman sitta gränsle på kistlocket och röka pipa alldeles som hon hade gjort i livstiden, gumskrället. Prästen blev arg och det var ju inte att undra på, men han sa ingenting, han bara hötte med skoveln åt Tornelius, för han begrep ju att det var han, som var roten och upphovet, Men Tornelius lät käringen sitta kvar, så det vart rentav otäckt.

- Låt bli det där, Tornelius, sa prästen.

- Unnar inte pastorn mej å titta ett slag på min egen köttsliga mor, innan han sandöser henne, då ger ja inte mycke för pastorns relion, sa han. Och så tog han sej i ögona me rockärmen och låtsades gråta - illmarig var han och en le karl, Tornelius, annat kan en inte säga. Och prästen och menigheten fick vänta tills Tornelius fick åv sej att ta bort gumman.

- Ä de pastorns eller min mor? frågade Tornelius.

Prästen höll på att få skälvan och hela tiden satt käringen på locket och sög och rökte, ända tills Tornelius lät henne komma bort.

Prästen anmälde Tornelius, men länsman sa, att det fanns inga paragrafer i lagboken för sådant, sa han, så den gången klarade han sej.

Och så säjer folk ändå, att de inte finns synvändare. Jo jo mensan! Dom som säjer det, de har inte sett Tornelius.

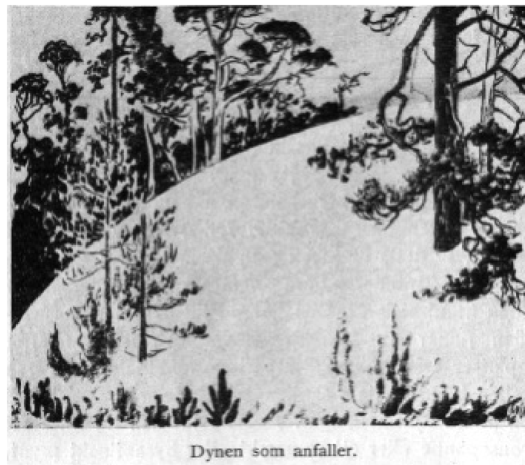
Gotska Sandön

Många svenskar känna Gotska Sandön icke ens till namnet och de flestas begrepp om den äro mycket dunkla. De

veta icke att den är Östersjöns pärla, ett paradis på jorden. Ty den består icke uteslutande av sand, vilket är den allmänna föreställningen.

Tänk er en skog omsluten av en smal rand delvis bundna dyner och tänk er en kap mellan dynerna och skogen. Sanden vill döda skogen och skogen söker utvidga sin terräng. Här har människan måst ingripa till skogens undsättning och är på god väg att lyckas. Sanden kommer med stormarna ur havet och dess förnämsta urkälla är ett rörligt sandrev, som flyttar sig på stormens och sjöns bud. Den källan sinar aldrig, men genom målmedvetet arbete har man medelst plantering av lämpliga växter bundit sanden och åstadkommit konstgjorda dyner, vilka tjäna som vallar emot den angripande flygsanden. Det är bakom dessa vallar paradiset ligger. Man talar om skogens pelarsal - men här finns den med all sin mystik.

Och här finns urskog, verklig sådan. Tvärsöver ön går Höga åsen, en omkring 40 meter hög, väldig gammal dyn, helt och hållet skogbeväxt. Mellan de levande träden ligga de döda, stundom kanske tusenåriga jättar med fantastiskt vridna grenar. Scenen påminner delvis om vissa av Dorés teckningar till Chateaubriands Atala. Men icke endast på Höga åsen finner man urskog. Man kan i stort sett säga att all skogen är urskog utom där skogsbrand skövlat.

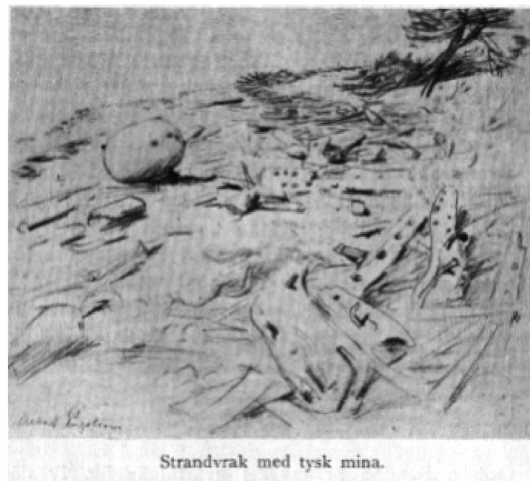

Dynen som anfaller.

Marken är till största delen moss- och ljungbeväxt, med blombestånd här och där. Och sådan ljung! Tänk er en pelarskog växa upp ur ett hav av blommande ljung! Eller tänk er en terräng av mossa så långt man ser, genomskuren av månghundraåriga harstigar!

Här och där ligga lövskogar insprängda - ek, björk, hassel, asp, oxel, rönn, sälg, idegran. Här växer gräset högt, här blomma växter, större och kraftigare än på fastlandet. Här är idyll, vaktad av skyhöga tallars allvarliga sus. Här har jag engång sett fem morkullor flyga upp samtidigt. Har någon av er sett en hasselstam tjock som en karl? Och många av er ha icke sett ett bestånd av några hundra idegranar, unga och blänkande av livskraft. Eller en gammal vördnadsbjudande sådan, under vilkas valv femtio personer kunna finna skydd. Ärevördiga ekar av oberäknelig ålder trängas med väldiga hasselbuskar och enar som nå över 10 meter i höjd. Och mittibland allt de döda och omkullfallna träden, vilka ge urskogen dess verkliga karaktär.

*

Men även dynerna ha sin tjusning och deras ödslighet i förening med havets mäktiga vidder, de evigt brusande, bilda ett helt, som saknar motstycke någonstans i Östersjön. Jag skulle för övrigt vilja säga i Europa, ty detta är ju en ö med sin alldeles särskilda karaktär. Stränderna äro betäckta med vrakspillror sedan hundratals år. Och går du till ostsidan och sydsidan finner du stenåldersgravar och märken efter boplatser från olika kulturperioder. Människoben och skallar blänka vita i sanden bland delar av sälskelett och andra djurlämningar. Har du tur kan du hitta ett bronsspänne eller ett romerskt eller bysantinskt mynt, om senaste stormen fått röra om tillräckligt i sanden. Har du gått eller krupit försiktigt i skydd av strandvågtuvorna, och vinden är gynnsam, kan du komma sälarna på några meters håll och studera deras hemliv och vanor, deras lekar och gräl.


Strandvrak med tysk mina.

Och det är med all säkerhet sälarna, som varit orsaken till den forna Sandökulturen, om man med ordet kultur vill benämna de vilda fejder mellan gottlänningar, svenskar och ester om rättigheterna till jakten, som ha utkämpats här. Här finnas märken efter primitiva fyrar, kummel, där man tände upp eldar för att komma in i den medeltida hamn, efter vilken ännu synas spår. Här har sagan sitt hemvist och den lärde kan draga slutsatser och avläsa historia i det som ännu finns kvar av minnesmärken och tradition. Här återstår mycket för forskaren. Det är därför jag just nu är sysselsatt med att skriva en bok om Gotska Sandön och samla material åt den, som engång skall göra en bättre och gedignare, ty jag är ju endast lekmannen. Ett är säkert att om icke öns fyrmästare, Karl Bourgström, så helt ginge upp i kärleken till sin ö och i anteckningar och minne bevarade en så storartad fond av kunskap om den, skulle nästa generation icke veta något om ön mera än det var och en kan läsa i den mycket sparsamma och kortfattade litteratur som finnes om densamma. För den som i likhet med mig haft den oskattbara fördelen att vistas på ön och arbeta där, står den - jag upprepar det - som ett verkligt paradis, ett Eden utan orm. Inom parentes finns där inga ormar. Men kungsörnen och troligtvis även havsörnen häckar där. Harar vimla i skogen. Där finnas inga rävar. Inga ekorrar störa fågellivet. För naturforskaren är ön ett eldorado, särskilt för entomologen och botanisten. Jag har sett en av våra förnämligaste och mest biologiskt lagda växtkännare knäfalla inför en av Sveriges raraste växter, Orobanche, som på svenska har det fula namnet Snyltrot, emedan den är parasit på Thymus, backtimjan. Och i de döda träden trivas oräkneliga insekter, av vilka nya arter bestämmas för var gång någon entomolog gör ön ett besök.

Där har för icke länge sedan funnits renar, men de ha utrotats. Där har engång funnits vildsvin. Och ända in i vår tid får. Men jag måste fatta mig kort.

*

Gotska Sandön är mycket svårtillgänglig, ty där finnes ingen hamn. På grund av strändernas mycket långgrunda beskaffenhet kan det vara omöjligt att landa där, ty vid starkare vind uppkommer s. k. landsjö och vid hård vind baksjö, d. v. s. sjö på läsidan. Då rulla brotten skummiga och rytande in från alla sidor och havet tyckes koka. Jag har själv engång måst ligga i Fårösund en hel vecka i avvaktan på lämpligt landstigningsväder. Och engång i nuvarande fyrmästares livstid har ön varit isolerad under fem månader utan möjlighet till någon som helst kommunikation med yttervärlden. Om där funnes en hamn, skulle ön naturligtvis varit hemvist för fiskare och nu skulle den vara Östersjöns förnämligaste och mondänaste badort. Men det ser ut som om vår Herre skulle vilja bevara Sandöns själ ren och obesmittad.

*

Gotska Sandön tilllhör staten och förvaltas av domänstyrelsen. Av dess 3,601 hars ytvidd äro 40 har redan gjorda till nationalpark.

Men:

För ett par månader sedan var jag i land där för att komplettera mina anteckningar och fick då höra att spekulanter funnos på en del av skogen. Jag visste att ett antal träd voro märkta i och för nödig gallring och eventuell avyttring. Men alla försök att göra affärer med Sandöskogen ha hittills resulterat i förlust för köparen. Och de förutvarande privata ägarna av ön ha alla jämmerligen misslyckats i sin strid mot naturkrafterna. Man har varit för mycket beroende av sanden, stormarna och sjön. Ty på Sandön finnas inga kajer, inga bryggor. Och när havet rullar in med brott på var sjö under veckor, måste man vänta. Man är helt och hållet hänvisad till den s. k. turen, d. v. s. slumpen, och som denna enligt all möjlig filosofi såsom obefintlig icke är någon faktor att räkna med, äro skogsaffärer därute rätt huvudlösa företag eller ha åtminstone alla utsikter att misslyckas.

Att hugga ned skog är lätt, men att forsla ned den till stranden är ett vida mera omfattande företag. Därtill behövas hästar. Men att få hästar i land på Sandön är svårare än att landsätta människor. Det kan ta tid och dessutom erbjuda mycket stora svårigheter. Vidare består ju Sandöns mark av sand, i vilka hästarna kunna sjunka ned till buken. Terrängen är dessutom mycket kuperad, framkomligheten sålunda begränsad. Det är krävande för en man att gå på de få vägar eller rättare stigar som finnas. Hur mycket värre blir det icke då för en häst med lass eller börda.

Men under kriget använde man ju tanks, traktorer, som ogenerat togo höjder och gingo tvärsigenom terrängen helt lätt och lekande. Varför inte använda traktorer av det amerikanska slaget, avsedda för lantbruksändamål? Genom kedjebandens stora anliggningsyta mot marken minskas hjultrycket per ytenhet, och friktionen blir större, varigenom dragkraften växer. Att använda traktorer vore det verkligt rationella sättet på Sandön.

Denna lysande idé dryftades mellan spekulanterna.

Om nu denna idé verkligen komme till utförande, vad kommer det att betyda för Sandön. Jo, helt enkelt att den bleve förstörd! Att allt det arbete som nedlagts på dynplanteringarna vore förgäves.

Det finns ett ställe på ön, som är mycket lämplig illustration till det som bleve följden. Över en vacker gräsbeväxt slätt på västsidan hade man engång kört med en mycket tungt lastad vagn. Hjulen skuro igenom den tunna gräsmattan och sjönko ned i sanden. Där blev ett sår, som facktermen lyder. Kort efteråt kom en våldsam storm som rev upp såren, d. v. s. hjulspåren och utvidgade dem till en sandgrop av flera tusen kvadratmeters yta.


Hjulspåret som blev en sandgrop.

Efter en skogsavverkning får ju vinden mera spelrum och har man då gjort sår med så brutala verktyg som traktorer, skulle en storm vara tillräcklig att riva bort all mossa och övrig markbetäckning mellan träden, som snart skulle stå döende med nakna rötter eller med sanden stigande och begravande stammarna, vilket även betyder död, ty en tallstam tål icke mer än 1 à 11/2 meter sand förrän han börjar tvina. Blotta tanken på att traktorer skulle få härja härs och tvärs i denna härliga mossa, i dessa fridens bygder, är en naturälskare vidrig. Domänstyrelsen, som nyss anslagit pengar till fortsatta dynplanteringar, kommer naturligtvis att sätta ett stort P för en dylik våldsbragd, men bara det att man resonerat om vandalismen är så motbjudande att hela min själ uppreser sig däremot. När ett land äger en sådan dyrbarhet, en sådan juvel som Gotska Sandön, bör det skydda den. Statsverket har för övrigt haft så obetydliga inkomster av ön, på grund av dess belägenhet och beskaffenhet, att den gärna kunde gå med på vad jag nu föreslår, att göra hela ön till nationalpark.

Kanske statsverket rentav haft bara utgifter för ön? Det vore åtminstone icke otroligt.

Den där ön har något så skärt, intakt och rörande vackert över sig, att den bör tas på endast med ömma och förstående händer. Men den har också något grandiost över sig, något av havets storhet. Och de skatter den bär i sitt sköte äro på långt när ännu icke undersökta. Sanden kan gömma mycket och gömmer mycket. Det är nödvändigt att förhindra att andra än vetenskapsmän få plocka bland skallar och ben och krukskärvor, om öns historia engång skall kunna skrivas. Dess flora och fauna bör få behålla sin sällsamma egenart och icke skövlas, icke vanhelgas. Och den bör kunna bli en tillflyktsort endast för sådana som brinna av entusiasm för hemligheter av det slag den kan avslöja.

Genom studium av fyrmästarens anteckningar och genom avlyssnande av hans berättelser vet jag vilka vetenskapsmän som varit på ön och att de nu levande av dem alla äro av min åsikt visavi naturskyddet. Det tyckes mig som om begeistringen för avskiljande av nationalparker något svalnat under kriget och kanske bör man inte förvåna sig däröver. Men nu är ögonblicket att handla. Det är framför allt av vikt att vederhäftiga män, vetenskapsmän, ta saken om hand och göra den till en riksdagsfråga. Men även en opinionsyttring av andra skulle icke skada. Alla som av nyfikenhet eller omständigheternas tvång kommit att landstiga på Sandön sakna vanligen ord att uttrycka vad de känt av verklig glädje inför den höga skönhet, den djupa frid som vilar över denna "av Gud formerade ö".


Död skog.

De flesta seglare som haft sina vägar ditåt ha väl i vanliga fall måst hålla sig på försiktigt avstånd, ty att den är farlig bära vrakspillrorna på dess stränder vittne om. Dess strandningslista är också enastående stor. Det ser ut som om den formligen skulle suga till sig seglare. Antalet minor som under kriget drivit i land där är väl också utan motstycke i Östersjön.

Det är underligt att tänka att den fick fyr först i medio av förra århundradet. Och dock anses den nu som en av våra viktigaste fyrplatser.

Jag skickar ut denna artikel i världen som en signal, ty jag anade fara i de där trakterna och hos de män som satt deras användning i fråga. Sådana finns det beklagligt nog mer än gott om och det är det slagets folk vi måste motarbeta. Ty det finns lyckligtvis andra värden än pengar här i livet, men dessa värden äro så lätt förstörda, att de måste omvårdas.

För den som är intresserad av gammalt kan jag berätta att på Fårön, Gottland, hos f. d. fyrvaktare Hjalmar Söderlund finnes ett museum som huvudsakligen innehåller fornfynd från Gotska Sandön. Det är visserligen icke vetenskapligt ordnat, men det ger dock en aning om Sandöns möjligheter. Nu är det lätt att komma dit, ty nu kan man med automobil och färja, och sovande, om man vill tillryggalägga vägen däremellan och Visby. Där finns flintdolkar, nålar, bronsvikter, bronsspännen, bärnstenspärlor, brakteater, järnsvärd. yxor, gravurnor allt från Sandön. Och mycket av allt. Då man betänker, att detta museum är resultatet av en enda mans intresse och forskariver, en amatörs arbete, säger sig självt vad en systematisk och vetenskaplig undersökning skulle bringa i dagen. Och hur viktigt det är att ingen som icke har de riktiga förutsättningarna, får börja röra i sanden.

På en gammal koppargryta, keutagröyto (gryta att koka sälkött i), har herr Söderlund gjort anteckningar att den användes på Sandön, "når de gamblo lago där langa teider pa keutafiske (säljakt), nytplockning (nöt-), skipabärgning å rofferei. Da var he gott te ha e sleik gröyto."

Den anteckningen säger mycket.

*

Och härmed önskar jag frid och skydd åt den vågombrusade Sandön. Måtte dess dyner bindas allt kraftigare till skydd åt härligheterna därinnanför. Måtte dess skog få susa lika skönt melankoliskt som hittills, måtte dess timjantuvor alltid rodna lika härligt som nu. Och måtte jag åter få vada till armarna i dess blommande ljung. Må dess örnar få sväva ostörda och deras bo icke hamna i Riksmuseet, som det förra. Jag önskar frid åt dess väldiga måskoloni och åt dess stora paddor, vilkas förekomst ännu är mystik. Måtte den sällsynta jätteskalbaggen, Ergates Faber, ännu få surra i kvällningen och måtte sälarna ännu i århundraden lägga sig till ro på stenarna nedanför fyren medan det mörknar över havet och dyningen sakta slickar den i solnedgången gyllene sanden. Och frid över alla de döda, vilkast ben multna i gravarna!

Men åt illasinnade och kallhjärtade inkräktare önskar jag ofrid. När jag tänker på dem vill jag fylla deras bröst med fasor och frammana de rysliga skuggorna av mördade ester och guter och rospiggar. Jag vill låta drunknade ryska sjömän spöka för dem medan skenet från fyren sveper över skogstopparna och gör stigen villsam och ögonen bländade. Och jag frammanar Gottbergs, den siste sjörövarens, vålnad och det ännu levande Sandötrollet med sin svarta hund.

Men framför allt: låt Gotska Sandön bli nationalpark!

P. S.

Sälstudium

Gotska Sandön

Det är landvind och sälarna ligga och sola sig på sina stenar eller simma omkring i det smaragdgröna vattnet på revet. Jag ligger dold i strandhavren på mindre avstånd än ett ordinärt harhåll och studerar dem. Jag har lagt mig så, att de ej kunna känna min vittring, ty då skulle de ögonblickligen ge sig därifrån.

På en stor sten ligga två gråsälar och leka med varandra. De visa tänderna och nafsa efter varandras nosar, grymta och snarka av välbehag, vända varandra ryggarna, vältra sig vällustigt, nafsa igen och parera utfallen med skrävlingarna som boxare. En annan säl försöker komma upp på stenen men tillbakavisas med ett ilsket väsande och grinande käftar.

En bit utanför dyker en väldig gråsäl upp med en meterlång lax i gapet. Han har gripti den tvärsöver nacken och svänger den av och an tills den blir stilla. Då tar han ett fast tag med ena skrävlingen under gällocket och river av köttet på ena sidan av laxen ända till analfenan, släpper laxen och slafsar i sig köttschoket, tuggande och stånkande av välbehag. Så dyker han efter laxen, kommer upp med den igen med samma grepp om nacken och behandlar den andra sidan som den första.

Och jag kan inte låta bli att tänka på gamle Tom Piper, när han satt på Du Nord och åt sitt dubbla extra smörgåsbord. Han åt ansjovis ungefär på det sättet och påminte för övrigt inte så litet om en gråsäl av fetaste och största slaget.



Kammarjunkarn

Jag var informator för ett par pojkar i en familj i norra Småland vid gränsen till Östergötland. Herrgårnden låg på en höjd och från den hade man utsikt över skogar och sjöar och blånande berg. I dalgångarna slingrade åar med brusande forsar och romantiska kvarnar. Ättestupor funnos där och trakten var översållade av runstenar och domareringar. Där fanns flickor också och kräftor att fånga tillsammans med dem. Och där var dans på logar och i gamla salar med vackra gamla möbler och där lektes pantlekar och gjordes bouts-rimés och flirten var blyg och rörande oskuldsfull - inte alls lik den flirt nutidens ungdom bedriver. Vi voro sentimentala och skrevo vers i varandras minnesböcker. Långa stunder kunde man stå ensam i skaldiska och svärmiskt amurösa tankar och från krönet av något stalp följa molnskuggornas tåg över det böljande landskapet, medan hjärtat slog snabbare än vanligt av ljuvlig ångest och fasansfull lycka.

Min idyll skulle ha varit fullständig om jag icke fyra timmar dagligen måst försöka slå latin och grekiska i två pundhuvuden som voro predestinerade till krigaryrket, ty fadern var pensionerad överstelöjtnant av gamla stammen, som svor så att det osade svavel och hänvisade till rottingen, då Cornelius Nepos eller Xenophons Anabasis blevo för komplicerade för ynglingarnas begåvning, men jag var icke säker på att bli segrare i en eventuell batalj med mina lärjungar, varför jag klokt föredrog att använda invektivens, ironiens och bakläxans mindre brutala taktik i min dagliga kamp mot de muskulösa och i frihet dresserade ungdomarnas avsky för studier.

Vår närmaste granne var kammarjunkare Lorenz Gyllenhöök, vilken sällsamma företeelse denna enkla skildring behandlar. D. v. s. kammarjunkaren ägde icke herrgården, utan innebodde hos en syssling eller brylling med samma namn. Men denne var så obetydlig, att man aldrig tänkte på honom i samband med gården. Bryllingen, gemenligen kallad patron Malkolm, satt mest i en länstol och snusade medan han slött åsåg hur hans likaledes välborna fru, i trakten kallad Tysta Marie på grund av sin fruktansvärda pratsjuka och hennes syster, benämnd Onda Bettet till följd av sin onda tunga, läto egendomen förfalla. Allt var snett och vint, murket och bofälligt. Trädgården var ett ogenomträngligt - ehuru vackert - snår av urgamla fruktträd, hallon, tistel, vinbärsbuskar, kardborrar och mossiga stickelbärsruskor.

Men det gamla envåningscorps-de-logiet med sitt vackert brutna tak och sina säregna former hade anor. Virket i större delen av huset var från 1400-talet och i ett av rummen hade Gustav Eriksson Vasa bott några dagar under färden från Kalmar till sin svågers gård Tärnö i Sörmland år 1520 - detta enligt en anteckning av socknens curatus herr Erengisle Kåre.

Det sades att kammarjunkarn var rik, fast ingen visste något närmare om saken. Största delen av året bodde han hos patron Malkolm, som var hans närmaste släkting och eventuelle arvtagare. De två eller tre månaderna han var borta fördelade han på ett par eller tre gamla kamrater från sin kammarpagetid. Och en gång om året borstade han upp sin gamla uniform och reste till Stockholm för att sköta sina affärer och vara med om slottsbalen. Då bodde han ett par veckor hos en gammal vän, som hade någon anställning vid Riddarhuset. Då han kom hem, var han fulladdad med nya ekivåka historier, på vilket område han var mästare. Och affärerna hade han skött. "Fördelaktigt", försäkrade han, och klappade patron Malkolm på axeln:

- Ja, du får väl se engång, då jag kvitterar det jordiska! Och patron Malkolm snusade och snöt sig och klappade kammarjunkarn på axeln till gengäld och svarade regelbundet: - Kära Lorenz, inte sa du tala om dön, du som ä så

hörker å karsker!

Ty han talade småländska med oförfalskad accent. Han hade aldrig varit ute i världen som Lorenz, utan suttit på gården hela sitt liv. Och nu var han gammal och omöjlig att uppfostra, fast Lorenz ofta gjorde ansträngningar i den vägen, i synnerhet när det var främmande.

Ty Lorenz terroriserade hela herrgården, när det lynnet rann på honom. Han lade sig i allt utom i jordbruket, ty det förstod han inte - och ingen annan heller för resten. Ofta undrade vi hur patron Malkolm och Tysta Marie och Onda Bettet kunde finna sig i att bli så hunsade av kammarjunkarn. Men - resonerade vi - han var ju rik och de andra skulle få ärva, så det kanske var klokast av dem att låta udda vara jämnt. Vem vet? Han kunde ju i ilskan testamentera bort sina pengar åt någon främmande om de bråkade.

Han hade som sagt varit kammarpage hos Oskar I som kronprins och hade haft allt riktigt bra förspänt, men så kom det någon kärlekshistoria emellan. Han hade enligt egna uppgifter varit riktigt svår med sådant. Det blev slut med hans hovmannabana. Han hade varit anställd ett år vid legationen i Paris, men även där hade kvinnorna hindrat hans karriär. När han fått litet i hatten, dukade han upp de vidunderligaste historier om ett förhållande till en mycket högtstående dam - hon skulle ha blivit kejsarinna om inte hennes olyckliga passion för den eldige svenske ädlingen givit anledning till en skandal, som man talade om i Paris flera månader och som förorsakat att hon nu - "hon lever än", snyftade kammarjunkarn, sitter ensam och glömd av alla - "utom av detta hjärta" - på sitt slott i Provence, vithårig, liten och förtorkad och kysser en medaljong med en bleknad dagerrotypi och en svart hårlock i.

Och han brukade plocka fram en Almanach de Gotha från år 1844 - samma år salig kungen dog - han förde näsduken till ögonen och suckade - slå upp Maison de Bourbon (de la race capétienne), avdelningen B. Maison de France (Bourbon-Orléans), och säga: - Här på sidan står hon, den oförlikneliga, men min takt - - - ni förstår - - -

Och så suckade han djupt och citerade två verser av Voltaire (antagligen de enda han kunde):

Quand on a tout perdu, quand on n'a plus d'espoir,

La vie est un opprobre et la mort un devoir.

Han blandade gärna in franska i sitt tal. Det hörde ju till l'ancien régime och han ville gärna räknas dit.

- Å, min vän, på den tiden hade jag vad fransmannen kallar coeur d' artichaut, ett hjärta som en kronärtskocka - å, jag brann för alla och oftast icke obesvarat, men hon, hon, den enda, oh, c'était un morceau de roi! Vraiment, mon ami! Men skål! Låt oss leva i nuet! Skål, kandidaten!

Och vi drucko i botten.

- Det där citatet ur Voltaire lät tragiskt, sade jag engång. Jag förstår inte att kammarjunkarn kan leva efter vad kammarjunkarn upplevat.

- Min vän, sade han, och hans panna lade sig i djupa veck, jag måste leva för att förvalta min egendom, förkovra den och låta andra njuta frukterna av mitt arbete, när jag engång är borta, voilà tout!

- Ja, det kan jag förstå. Det är en vacker synpunkt!

Han tog min högra hand i båda sina, såg mig in i ögonen och sade: - Ja, är det inte?

Vi voro ense.

Det där arvet antog i släktingarnas ögon så småningom mycket stora proportioner. Patron Malkolm hade en son, anställd i något verk i Stockholm, men han var visst en spelevink. Vi hoppades alla att han inte skulle förskingra det utan i stället använda det till iståndsättande av den gamla fädernegården. Hela trakten deltog i dessa farhågor och förhoppningar.

Kammarjunkarn hade två mycket ovanliga egenheter. Han hade en allt uppslukande passion för valnötter. Man kan nästan säga att sådana voro hans huvudsakliga föda särskilt i vardagslag. Han började sin dag och slutade den med valnötter, som i stora massor hämtades från Linköping, Eksjö och Vimmerby och saknades de någon gång på bordet eller i hans rymliga syrtutfickor, blev han knarrig och oförskämd. Hans fysik var inriktad på dem. Men tro inte att han bjöd någon en valnöt - jo, möjligen om han fick klyva den själv, ty knäckte någon en nöt blev han likblek av själsskakning och hade svårt att sedermera tåla den olycklige som kunde begå en sådan brutalitet mot en nöt som naturen med all önskvärd tydlighet skapat för klyvning. Häri hade han måhända rätt, fast vi aldrig riktigt förstodo, varför ett så obetydligt ingrepp mot skaparens anvisning kunde uppröra honom till exaltation.

Nötskalen från egna och andras tallrikar stoppade han alltid i fickan, om de voro hela - och att hans egna voro det, kunde man vara övertygad om.

Hans andra huvudegenhet var att före varje kalas eller överhuvudtaget libation tömma ett halvt dricksglas matolja. Han hade fått klart för sig att oljan såsom lättare ständigt höll sig ovanpå spriten och dymedelst hindrade de farliga ångorna att stiga upp i huvudet. Åtminstone avlägsnade oljan denna fara i avsevärd grad. Möjligen ligger något häri, fast författaren icke är riktigt övertygad. Kammarjunkarn hatade goodtempleriet, som just vid tiden för min bekantskap med honom började vinna terräng i småstäderna på grund av de mysterier som lära vara förenade med ordenssammankomsterna. Orden sträckte sina polyparmar också utåt landsbygden. Bonddrängarna gingo eller reste in till städerna och vordo delaktiga av hemligheterna men kommo regelbundet hem stupfulla. Detta retade gubben Gyllenhöök. Han gick omrking i trakten och uppmanade goodtemplarna att dricka matolja, så kunde de supa hur mycket som helst - och vara goodtemplare så mycket de orkade. Det är matoljan, som skall göra svenska folket nyktert - inte goodtempleriet, ty det passar inte i ett fritt land. Jag tror att han hade rätt - delvis. Men matolja var en sällsynthet i Sverige på den tiden och rov- eller linolja är intet angenämt surrogat, fast de böra göra samma nytta, tycker man.

Jag minns ännu som i går, hur ursinnig kammarjunkarn kunde bli, då man om söndagskvällarna hörde de fulla drängarna komma raglande mellan landsvägsdikena sjungande den då nya goodtemplarmarschen:

»Som en majdag så skön,
såsom solen så varm
så är svenska goodtemplarens
klappande barm.
Blott för Gud och för kung
och för fosterland
är hans liv, är hans blod,
är hans önskningars brand.
Fri och varm
är hans hjärtehåg:
Krossa drinkarens bojor
båd fjärran och när!
Må det klinga ljuvt
ibland Nordens berg:
Varken brännvin,
ej öl,

alkohol av nån färg!»

- Écoutez, mes amis, sade kammarjunkarn. Är det inte infamt? Är det inte dégoûtant? Och att blanda in Hans Majestät och Vår Herre i sådant där! Det är helt enkelt en malhonnêteté? för att inte säga en lèse-majesté! Och på en sådan melodi till! Är det inte Napoleons marsch över Alperna? Horribelt!!

Kammarjunkarn bebodde en av gårdens flyglar och där var han envåldshärskare. Ingen fick komma in. När han gick till måltiderna i corps-de-logiet låste han dörrarna lika noga med hänglås som då han gjorde sina Stockholmsresor. Han städade själv, bäddade själv, ordnade allt själv. Detta gav anledning till mycket prat om skatter, som han låg och ruvade på därinne. Onda Bettet hade engång då han givit sig av på långresa inspirerat gårdens rättare och ett par drängar att göra inbrott genom ett fönster för att som hon sade "göra storstädning hos den gamle snuskpellen". Men händelsen gjorde att kammarherrn glömt något och kom tillbaka just som man höll på att ta ut de inre fönstren. Den scen som då följde lär ha varit så storartad att alla vidare försök i den riktningen uteblevo. Han skall ha varit grandios i sin vrede och så ädelt indignerad att alla de närvarande från patron Malkolm till yngste drängen smält i tårar. Och hans avlägsna insinuation om arvet och dess möjliga överflyttande på värdigare föremål påstås ha varit så upphöjt fin, att Lorenz Gyllenhöök, furstars vän och ädlingen sans peur et sans reproche, stod som förklarad i ett ljus av helt annan konsistens än det småländska bondlandets inför det gripna gårdsfolket.

- Ja har jädringen go allri sitt nöen som har vatt så arger som kammarjunkarn, utom lannshövdingen förståss! försäkrade rättaren efteråt. Å för räxten va faen hadde Onna Bettet i hans rum å göra?

Rättaren hade rätt.

Två gånger om året skulle det vara fest på gården och det vid midsommar och jul. Och då skulle ungdomen ha roligt. Onda Bettet protesterade vanligtvis, ja, till och med Tysta Marie och patron Malkolm mulnade något, när kammarjunkarn ordnade med slakt och inköp från stan. Men ingen vågade opponera sig. Då kom ungdom i massor från kringliggande herrgårdar och det blev roligt. Han var en underbar arrangör, kammarjunkarn. Det dansades, åts och dracks bischoff och i de låga gamla rummen sutto gamla herrar vid toddyn och punschen och spelade vira och préférence om ett tiondels öre - ingen hasard. Ty kammarjunkarn hade spelat så mycket baccarat och andra farliga spel i syndernas metropol, att han visste hur långt den passionen kunde föra en okomplicerad själ. Själv spelade han icke. Han hade aldrig haft tid därtill. Hans nöjen hade varit ädlare - och farligare! tillade han ofta med ett fint leende.

Jag har glömt beskriva kammarjunkarns utseende. Han var en ganska liten man med lockar vid öronen och mustascher som omärkligt övergingo i polisonger. Han hade stora bruna, varma ögon och en kort krokig rasnäsa. Jag har aldrig sett någon människa i så hög grad likna en King Charleshund. Hans fötter voro ovanligt små. Han gick alltid klädd i svart bonjour och svart-vit-rutiga smala byxor. I ett knapphål bar han ett litet rött band, som väl skulle föreställa en orden, fast ingen någonsin hade hört att han begärt någon monarks tillstånd att bära en sådan.

Jag hade lycktas förvärva mig hans ynnest i hög grad. Och han meddelade mig alltid de senaste och mest vågade historierna från Stockholm, kanske därför att han visste att han i utbyte fick de förfärligaste bondhistorier av mig, historier som skulle kommit en Götagardeskorpral att rodna som en läsflicka. Efter varje sådan historia tog han alltid någon av de gamla herrarna i ett knapphål och drog honom avsides från toddy- eller spelbordet. Och inom kort hördes ett kluckande skratt och jag kände beundrande - eller kanske rättare sagt undrande blickar riktade på mig.

Men jag måste berätta om sista gången jag såg kammarjunkarn. Det var vid en julfest på herrgården. Det var kallt i det gamla bofälliga huset och vi måste dansa mycket för att hålla värmen i den stora salen. Mellan danserna gingo vi in i nästa rum, där en väldig torrvedsbrasa brann och där patron Malkolm, kammarjunkarn, Onda Bettet, Tysta Marie och några nåder och herrar från grannskapet talade visa ord.

Kammarjunkarn resonerade just om styrka. Trots sin relativt obetydliga kroppshydda hade han i sin ungdom varit den starkaste och vigaste bland sina jämnåriga, den bäste och oförvägnaste ryttaren, den skickligaste fäktaren. Han berättade en dramatisk historia från Paris, hur han bestraffat några slynglar som förolämpat en dam en kväll utanför spanska ambassadens hotell. Åtta personer hade stannat på valplatsen oförmögna att röra sig. Hans muskulatur var så utvecklad att han ansågs som ett fenomen inom diplomatien på den tiden. Särskilt hans bicipes hade varit förfärliga, hårda som sten och smidiga som stål.

Jag som var bara tjugu år frågade kanske litet framfusigt om han kunnat kröka en eldgaffel mot vänstra armens biceps. Han såg litet förvånat på mig och svarade:

- Ma foi, min vän, det har jag aldrig försökt - men ligger det inom möjlighetens område, så skulle jag naturligtvis ha kunnat göra det. Kan måhända min unge vän göra det?

- Det är den enklaste sak i världen, svarade jag med ungdomens glada tillförsikt, ty jag visste att jag kunde det med en vanlig eldgaffel. Det är ju också mycket lätt som var man vet, om man har normala muskler, förstår att spänna dem och slår ordentligt, att kröka en eldgaffel i nästan rät vinkel på det sättet.

- Nå, det skulle intressera mig på det högsta att se ett sådant kraftprov. Styrka har alltid haft min sympati - fast mest naturligtvis då den användes för att skydda l e sexe faible, jag menar det svaga könet, vilket bör vara vår uppgift.

- Tillåter kammarjunkarn att jag hämtar en eldgaffel?

- Avec plaisir - gör det, min vän!

Jag lopp efter eldgaffeln i ett av gästrummen och löste uppgiften till den gamle herrns och damernas ytterliga förvåning.

- Ni är ju en veritabel atlet, min vän, sade kammarjunkarn. Men kan ni kröka den gamla Gyllenhöökska eldgaffeln, förtjänar ni Grand prix. Här är den!

Och kammarjunkarn hämtade ur hörnet vid den stora spiseln fram ett monstrum till eldgaffel, en ärevördig pjäs från 1600-talet med ornament och allahanda agremanger, grov som en tumme och lång som jag själv.

- Kan kandidaten kröka den, så skall kandidaten på min ära få köra för den vackraste damen på slädpartiet i morgon.

Det var just henne jag ägnade min blyga låga. Jag tog Gud i hågen och sade:

- Inte kan jag kröka den i rät vinkel, men det behövs väl inte heller?

- Ånej, seulement un petit peu, ça suffit!

Jag lyfte åbäket, spände muskeln och slog till för fosterlandet och min älskade.

Den gamla eldgaffeln sprang tvärt av.

Alla gapade av förvåning och jag med. Naturligtvis hade det funnits någon spricka, något fel i järnet, annars hade resultatet aldrig blivit så lysande, så alltför lysande.

Men Onda Bettets röst kom skärande och vass ur jubelsorlet som följde:

- Är det något mer kandidaten vill slå sönder, så gör det inte här! Vår gamla fina, dyrbara eldgaffel, Gyllenhöökska eldgaffeln! Jag har då aldrig sett maken! Sådana oförsynta tilltag!

Men kammarjunkarn kom och omfamnade mig:

- Kom så dricka vi farbrorsskål! Du kommer att försvara din dam mot en värld. C'est admirable, c'est épatant!

Men Onda Bettets ögon följde mig olycksbådande hela kvällen. Och när morgondagens lantligt enkla slädparti gick av stapeln, fick jag inte den dam jag hoppats på, det hade Onda Bettet styrt om. Jag fick inte engång någon annan att köra för utan måste stanna hemma och hålla kammarjunkarn sällskap och snusa med patron Malkolm. Vilket dåförtiden icke var tillräcklig ersättning.

Men kammarjunkarn lagade i stället till en ordentlig brylå, tog ett spetsglas matolja och så firade jag en nog så trevlig förmiddagsorgie i sällskap med de båda gubbarna i avvaktan på slädpartiets återkomst.

Ja, så där gick det till i Småland och kanske litet varstans i landet i min ungdom.

En morgon kort efteråt hittades kammarjunkarn död i sin säng. Man hade haft ett förfärligt göra att bryta sig in i flygeln, ty han lade alltid på järnbommen innanför dörrarna, det var för resten två bommar, och dörren var av ek med grova järnbeslag. Luckor hade han låtit sätta innanför fönstren, den gamle Lorenz Gyllenhöök, på det att ingen ens den vägen skulle kunna störa honom i hans förnäma avskildhet.

Man höll på en hel dag med arbetet att komma in i flygeln.

Den första som rusade in var Onda Bettet. Där låg gubben i sin ståtliga gamla 1600-talssäng på bolstrar utan lakan och dammat och skurat hade det icke varit där på åratal. Där fanns för resten inte många möbler i sängkammarn - bara två stolar och två Hauptbyråar - utom sängen förstås och ett enkelt furubord. Köket var alldeles tomt.

Men vinden var desto fullare. Den var smockfull av säckar, flera hundra stycken, och de säckarna - men dit kommer jag senare.

När man väl fått kammarjunkarn ur sängen och lagt honom på bår i den andra flygeln, fann man nycklarna till Hauptbyråarna på sängbottnen. I den ena lågo hans uniformer, hans linne och hans paradskodon - dem han använt på den årliga slottsbalen. I den andra låg en massa skräp, kärleksbrev, värdelösa minnen från hans ungdom, metkrokar, tenndosor, trasiga epåletter, porte-épéer, sporrläder, svartnade uniformsknappar m. m. sådant. Och där låg också hans testamente, i vilket han tillägnade all sin kvarlåtenskap åt sin vän och frände Malkolm Gyllenhöök, utom ett par byxor, dem han testamenterade åt Onda Bettet, på det att hon åtminstone skulle få någon liten aning om det mankön hon hela sitt liv måst undvara, vilken avsaknad gjort henne till den hon var. Men det dyrbaraste han efterlämnade var att söka och finna på vinden, förvarat i så och så många hundra säckar.

Den som söker, han finner, heter det, och han uppmanade nu allvarligt de efterlevande att noga undersöka säckarnas innehåll, icke förbigå ett enda av de där hopade föremålen, icke tanklöst kasta det tillsynes värdelösa på sopbacken utan med ödmjukt sinne gå till verket på det att sökandet tilläventyrs skulle varda belönat.

Säckarna innehöllo hoplimmade tomma valnötsskal hopsamlade under omkring trettiofem års träget förtärande av dessa oljerika och närande frukter.

Herrgårdsfamiljen satte sig att undersöka skalen och då Onda Bettet plötsligt fann en ettöring i en nöt blevo samtliga ytterligt intresserade. Efter några timmars arbete fann Tysta Marie en tioöring. Intresset stegrades. Flitens lampa brann och till och med patron Malkolm lät sig övertalas att deltaga i denna underliga jakt efter lyckan.

Då och då fann man en ettöring. Ja, till och med en och annan tolvskilling hade insmugit sig och lagt sin högre

valör till de andra lägre. Men i allmänhet kan det sägas att man på sin höjd blott varannan dag hittade någon uppiggande småslant. Slutligen övergav patron Malkolm det hela och satte sig som förut i sin länstol för att snusa och filosofera över livets intighet. Han följdes efter ett par månader av Tysta Marie, som under tiden i betänklig grad försummat de husliga sysslorna för det planlösa krossandet av valnötter.

Men Onda Bettet höll ut många, många månader till båtnad för herrgårdsfriden. Hon slutade icke förrän hon med en förbannelsens väsning slängt ifrån sig spillrorna efter den allra sista nöten.

En skärgårdsresa

Smattrande motorer, svällande segel och taktfasta åror ha fört mig runt i skärgården. Våren blev sen, men den kom, med ejder och alfågel och vita isflak i drift under sol och musik från allsköns fänad som vaknat till älskog. Till och med människorna tycktes anan ett vardande under. De stego ut ur kojorna, gäspade mot söder och skakade lopporna ur vinterpälsen. Gamla gubbar togo fram rakkniven och skrapade sig släta och käringarna logo kokett mot sina bilder i vattenhinkarna. Det var alltså vår.

Jag hade blivit sjuk av staden och måste ut i yttersta havsbandet för att hälsa på mina vänner smugglarna. Jag hade sett att tullen gjort några beslag och hittat åtskilliga upplag estnisk sprit på några kobbar. Men jag visste också, hur litet tullen förmår därute. Få skärgårdar i världen äro så lämpade för smuggling som vår svenska från Simpnäsklubb till Landsort och för resten både norr och söder om detta område är kusten som skapad för dylik trafik, som fostrar och kräver modiga och förslagna män. Mitt yrke gör det nödvändigt för mig att umgås med alla slags människor. Skulle jag umgås endast med min själasörjare, skulle jag antagligen snart få cedera bonis av brist på ämnen att skriva om, fast jag medger, att denne utmärkte medborgare nog skulle kunna hålla mig med stoff en tid framåt - men ensidigt skulle det blir. Nej - smugglare är mitt folk.

Jag stoppade motorn vid gubben Vågdals brygga. Han är snart nittio år, men pigg som en id. Han stod och sysslade med näten och talade för sig själv när jag kom.

- Godagen, farbror, sade jag och lämpade fram snusdosan. Står farbror och läser över något nykterhetsföredrag?

- Nej, det gör jag inte, men jag står och svär över Söderqvist, den dumskallen. I morse rodde han ut för att ta opp skötarna, och när han strök utmed Ytterören, såg han någon konstigt på strand, en rishög som han inte hade sett förut! Han rodde i land och där stod tio sprittankar nedrisade, - ja, det var sprit, för han drog korken ur en och stack ner långfingret och smakade. Han tänkte: Jag flyttar dom längre opp i skogen och risar ner dom där och hämtar dom, när jag har tagit opp mina skötar - dumbommen! När han kom tillbaka om ett par timmar eller så, då var de borta - tänk sån en evinnerlig tokidiot! Sånt där ska en ta medsamma och lämna kvar ett papper på en pinne med påskription: I får hämta eran sprit i tullen i Furusund.

De aktar sig nog att höra efter någon där. Han gjorde ju en ren förlust på 10 tankar sprit med 25 liter i varje. Det blir 250 liter 96-procentigt. Det gör mej 500 liter rent brännvin minst, och just nu när fisket har börjat och en fattig stackare kan behöva en morgongök! Men Söderqvist har alltid varit långsam i tankegången och nu ligger han inne och gråter för han var så dum. "En sådan synd kan aldrig repareras", har jag sagt honom. "Du slutar på fattighuset, Söderqvist", har jag sagt, "eller också blir du läsare och haver jävulen."

Och gubben Vågdal plirade klipskt med ögonspringorna.

- Och för resten har ni det bra härute? frågade jag.

- Åja, vi reder oss. Iden har slagit till bra och gäddor har vi fått rent ohyggligt. Och strömming har inte saknats på den fattiges bord heller, för den delen! Men hade en inte lite affärder med en och annan motorbåt som kommer österifrån, så bleve det nog så knapert ändå. Men hör nu säj, han Engström, varför tar di inte bort tullen helt och

hållet, när den inte kan göra nån nytta? Tulljakten går och snusar utmed öarna och när det blir någe väder så lägger den sej stilla i lä. Och för resten hittar den inte i skärgården. Inga tullare hittar i skärgården - vad ska de då vara till för? Ingen fart kan de göra med sina ussla båtar och inte törs de gå när det blåser, vad tjänar de till? Nej, när det är väder och blåser stickor och strån i luften, då kommer gubbarna österifrån och går mitt i bekande natten med 30 knops fart och då är det vi som tjänar en slant - och är det orätt? Nej, så gussinnerligt dä dä ä! För inte har väl Gud hittat på eller anbefallt tullen? Nehej, det kan jag klä av mej på, om jag också skulle skrämma vettet ur alla kvinnfolk i hela Sveriget. För hade Gud hittat på tullen så skulle han också ha lärt'en hitta härute! Och skapat ordentliga båtar och ordentligt folk ombord! I stället för såna där latdrögar som bara ligger i lä och äter så de blir stinna som grosshandlare och dumma som bönder! Och ändå försöker hindra oss fattiga fiskare att förtjäna en slant. Men ibland tillstädjer inte Herren deras onda anslag, som för exempel Vesterman på Söderö, han har förtjänat grova pengar nu det sista året!

- Och han som var så fattig och mager, så han nötte kläderna inifrån! Jo, honom känner jag väl. Är han så rik nu?

- Han!! Han har så mycket pengar, så han inte kan skjuta igen byrålådorna! Men så har han också legat i med spritaffärerna som en liten rö hunn. Ja, och många andra har kommit på grön kvist och bättre blir det, om förbudet kommer. Det måtte väl bli förbud, Engström? För Engström tror väl inte att vi här i skärgården är emot förbudet?! Nänäjmän, blir det förbud, så blir alla skärgårdsbor rika som bankdirektörer hela bunten och jag med om jag får leva och ha hälsan. Vill han ha en flaska dricka, jag menar klass II? Lite starkt finns också, men det skaffar han sig nog själv, om jag känner honom rätt. Jaså, ingenting - ja, dä här klass II - dä bara sånt där vatten som bryggmästarna har varit och trampat i med träskorna ett slag. Jaså, det ska bära av nu? Ajöss och välkommen igen. Kommer han hit engång till före vintern, ska han få lära sig vår signalering. Han kan tro att det är ett bra system! En kan få tullen vart en vill med det. Ha ha, ja ajöss - jag förstår att han tar åv åt Rådmansöhållet. Kommer han till Furusund, så hälsa tullinspektören att han är alldeles obehövlig vad oss anbelangar!

*

På Lillsvansen har en skrakhona lagt tio ägg i ett gammalt ihåligt askträd. Vi ro dit för att se, om hon möjligen lagt flera sen sist.

Vårdagen är underbar! Ljum sydväst med solregn då och då och vita lätta ljuva molnungar, mjuka dunkuddar lagom för änglar att luta sig på mellan flygningarna.

Ännu ingen grönska, men blåsipporna ligga som en matta vävd för sylfer att dansa på. Vi äro inga sylfer. Vi komma med grova skor, vadmalskläder och tobak, men vi njuta av det spirande livet, den obeskrivliga färgen av gammalt och nytt, just då knopparna svälla av lust att brista, och det vintergråa rodnar innan dess gröna inre spricker ut. De gamla askarna med sina underliga utväxter och svarta mossanhopningar se spöklika ut, liksom stelnade och omöjliga för liv. Men fåglarna reda bon i deras många gömmor och det är ett tisslande och tasslande, sång och fnitter, fanfarer, flöjtspel. Taltrasten ger sig till att sjunga mitt på dagen, som om han inte hade tid att vänta till kvällen. Skatorna skratta. Från fjärden hörs alfågelmusik, avlägset, som en aning. Och nere på marken springer en råtta då och då blixtsnabbt från ett hål till ett annat. Och myrorna bygga stack. Här och där i stränderna gråna de sista snödrivorna.

Nej, det var fortfarande bara tio ägg i skrakboet! Men dess ingång är så stor och ligger så öppet att det är underligt att inte kråkorna redan upptäckt födan som ligger därinne, färdig och klar att ta utan besvär.

Vattenståndet är lågt och vi besluta oss för att inspektera Svansrumpan, ty man kan gå över sundet om man hoppar på stenarna och inte väntar för länge på den mjuka vassbeklädda lerbädden. Här äro askarna ännu mera fantastiska och uråldriga. Ekar och lindar trängas med gran, en och törne. Här är urskog och paradis. Här sammanträder en gång om året Den Oomkullrunkliga Pelarorden för att begå sina originella mysterier. Här är

talarstolen, från vilken hövdingen fäller visa domar. Här trivdes Anders Zorn och tog gubbarnas hjärtan med storm. Och man påstår falskeligen att jag här engång somnat i en myrstack. Men det sägs mycket lögner i denna eländiga värld.

Här har jag verkligen lärt känna eliten av vår skärgårdsbefolkning, de flesta av bröderna grånade och brynta av ålder, reumatism, sol och vind, stela i armarna så att de knappast kunnat göra Det Heliga Pelartecknet, men var lugn för att de kunnat hålla i en rorkult och ta upp sina fiskbragder i rykande storm, arbetande med händer och tänder, om det gäller. Här är urskog och paradis - jag upprepar det.

*

På en annan ö växer den mystiska Floggranen. Var och en vet, att det är en konst som ej kan bli allas egendom, att finna vatten med slagruta. Vanligtvis användes härtill en grenklyka av flogrönn, d. v. s. en rönn som växer i en stubbe av något annat slags träd. Åtminstone anses en sådan klyka vara oöverträffad i fråga om användbarhet för ändamålet, fast den verklige experten nog kan reda sig med vilket trädslag som helst. Men ofelbart effektiv är en klyka på Floggranen på - - - ön. Jag vågar verkligen inte berätta öns geografiska läge, ty enligt gubben Ömans uttryckliga försäkran, vilken markerades med rysliga eder, skulle jag drabbas av öden, alltför hemska att här berättas, om jag förrådde Floggranens växtplats. Den är en gran som slagit rot i en ärevördig, fast omkullfallen ek, vilken ännu är vid liv, ehuru den spruckit i fallet. Eken liknar från ett visst håll något förhistoriskt vidunderdjur, en drake med vitt uppspärrat gap, hotfullt att beskåda. Jag har emellertid fått lov att rita av Floggranen, då det är högst osannolikt att någon av mina läsare skulle vilja bekosta en expedition för att uppsöka den och dymedelst bli expert på vattensökning för att slå gubben Öman ur brädet och hindra honom i hans hederliga hantering.

Farleden till ön är för övrigt full av faror i form av undervattensgrund, och fruktansvärda stormar härja dess kuster. Huggorm finnes där i besvärande myckenhet och en fiende till Öman som en gång begav sig dit för att stjäla hans konst eller möjligen hugga av Floggranen, kom aldrig tillbaka. Han försvann helt enkelt, fast vädret var vackert. Man hittade hans båt vid stranden ordentligt fastgjord vid en alstam. Men honom själv fann man aldrig. Man kan fråga, varför jag fått äran att bese naturundret. Helt enkelt därför att jag lärde honom ett sätt att stämma blod, som jag själv fått lära mig av en norrlänning. Öman kunde förut fem olika sätt, men han medgav att mitt verkade snabbast. Medräknar man vidare ett par kaffekaskar i rättan tid och några paket snus under kristiden, kan ju saken förklaras.

*

En annan ö och en annan man. Jag talar om gamle Sundberg som bor litet avsides och lever därefter. Han har seglat mycket i sin ungdom, mest på Amerika och nordliga Norge. Hans flesta historier spela i trakten av Nordkap.

Jag är hans gäst och hjälper honom i hans näring. En dag ha vi från en motorbåt lämpat i land åtta väldiga plåtcisterner, prydda med inskriften Destillerios. "Cuba - Fabril." S. A. Habana. Antillas - Alcohol.

Det har varit ett hårt arbete och vi ha förtjänat vår stekta strömming och vår inkokta id - utom en massa pengar förstås, men dem håvar Sundberg in, ty jag tar aldrig betalt för väntjänster. Kaffet har kommit på bordet och Sundberg har medelst dävert sugit upp lagom till några kaskar, sedan han skruvat loss patentsvickan på en av praktpjäserna. Det börjar blåsa upp och jag tittar litet oroligt på vädret, ty jag måste därifrån på natten.

- Det blir storm, Sundberg, säger jag.

Jag har sällan träffat en sådan överdrifternas man som Sundberg, särskilt då han tärt litet 96-procentigt.

- Storm?? Storm! Neej, Engström, storm blir dä inte, åtminstingen inte va jag kallar storm! Men storm var dä en

gång i maj år anno adertonhundra å sjuttetitvå när ja låg oppe ve Nordkap. Vi låg sex man i en fiskebod å dä ble storm på natta. Fönster fanns dä inte å vi måste ut å si till båtarna. Men dä var lögn att vi kunde öppna dörra. Dörra var ju öppen, men vind låg så hårt på, så dä var stört omöjligt å ens glänta på henne, fast vi var sex starka karar som tog fotspjärn och satte axlar och nävar emot henne. Mat hade vi ju, så dä var bra mä dä, å dricka också för räksten, va dä anbelangar. Fyra dygn låg vi där å försökte ibland å öppna, men dä var som om dä hade varit ett dussin järnbommar för på utsidan. Å väl var att vi inte kom ut den vägen, för vi hade blivit ihjälslagna åv all sten å bråte som rök i lufta. Å när femte dygnet bröt in så måste vi ta yxerna å hugga oss ut på läsidan, för dä började bli klent mä provianten, å faen å inte ja ville svälta ihjäl. Å Engström kan tro att dä såg ut någe, när vi äntligen kom ut. Dä bröt på trettio famnars vatten å sjön var full mä valfisk å stora hälleflundrer - - -

- Vad gråter Sundberg för? frågade jag. Ty han grät verkligen.

- Skulle ja inte gråta, när ja tänker på hur dä kunne ha gått mä mej den gången? Nehej, dä va storm dä! Å skulle en inte gråta när en tänker på, va en stackars fiskare får lida. Att han kan va så hårdhjärtad så han skrattar, Engström, dä hade ja inte trott honom om. Nehej, dä här ä inte storm å inte blir dä värre än han kan ta sej härifrån - va ska han ut å göra?

- Jo, jag ska gå ned och se efter att båten ligger fast ordentligt.

- Ligger fast? Ja la fast honom mä två halvslag i järnringen å tror han inte på halvslag, Engström, så tror han inte på Gud heller. Nej, håll sej lugn han, Engström, dä kommer han längst mä. Nu tar vi oss en kaffehalva te å så kojar vi. Dä kan vi behöva efter allt jobbet!

Sundberg hade slutat gråta.

*

Farväl vackra skärgård! Om några timmar är jag i Furusund på väg hem. Men jag har förut hunnit göra ett par lovar inne i viken, där Zorn och jag så ofta legat med Mejt, badande, målande, glömmande, diktande.

Stolta jaktminnen

För den unge jägaren är en enkel harjakt en världshändelse. Minsta detalj är av högsta vikt och dryftas med allvar och iver. Allt skall vid jaktens slut redas upp som ett mål vid en domstol och lidelsens vågor gå höga. Och det är inte utan att de flesta fortsätta med detta sedan de längesedan grånat på jaktstigen. Det kan vara lustigt och älskvärt och rörande, ty det visar intresse och kan passa när alla bänkat sig vid jaktmiddagen och efteråt. Men det passar inte alltid att göra litteratur av.

I detta fall har åtminstone hos oss jaktlitteraturen kommit på avvägar. Jag undrar verkligen hur många i sig själva obetydliga jakter som blivit föremål för skildringar i våra tidskrifter. Harpaltens framfart och jägarens själstillstånd skildras ända från upptaget till passningen med mer eller mindre kunskap och för att fylla ut historien totar man till en naturbeskrivning: morgonens skönhet, färgskiftningarna i landskapet, terrängens beskaffenhet. Och någon gång på sidan låter man drevet höras: aj aj aj! ajajaj! Författarna härma varandra och skriva under inflytande av vad de läst, icke vad de sett, och resultatet har blivit en sorglustig schablon. Ty de flesta sakna förmågan att se självständigt och lika många, om icke fler, att beskriva det de sett. Och stora gamla karlar bli sentimentala som gamla fröknar. Oftast fabriceras stämningar och klinga falskt och idiotiskt. Sådant genomskådas alltid, ty det går inte att spela fiol om man ej är musikalisk, och den som försöker inbilla folk att han är målare utan att vara det får bara löjets skimmer över sig.

Själv fick jag börja att jaga för sent för att bli en bra jägare, men mitt intresse för jakt har varit mycket levande ända till de sista åren. Nå, det lever, men ganska latent, ty jag har fått annat att göra. Min far fick engång som

pojke en knallhattsskärva i ögat och trodde väl att sådant hörde till. Därför fick jag icke jaga så länge jag var i hemmet. Dessutom hände det en dag, då jag smugit mig ut med en gammal lånad mynningsladdare, att den exploderade i småbitar och jag kom hem med järnskrotstycken insprängda i studentmösskärmen, trasiga kläder och vänstra handen krutsvärtad och blåslagen. Det var ett otäckt tillbud, som visserligen inte kom min entusiasm att svalna, men gjorde att min far fick vatten på sin kvarn.

*

Det var Bruno Liljefors, som ledde mina första steg på jaktstigen, och en sådan lärare ha icke många haft fördelen äga. Han var med om min första hare och min första räv. Men jag borde ha fått börja hos honom minst 10 år tidigare eller allra helst fått börja själv som liten pojke. Jag avundas min son Lars Bruno, som i år vid 12 års ålder skjutit sin första hare på Gotska Sandön. Då kan det bli något av med tiden. Jag försäkrar att hans tillfredsställelse var innerlig och hans stolthet nyttig för den växande manligheten. I det ögonblicket kretsade troligen världsalltets solar med honom som medelpunkt och saligheter fyllde hans unga själ.

Jag har också haft några stolta ögonblick som jägare. Låt mig berätta ett par av dem!

Bruno Liljefors och jag bodde i slutet av 90-talet på Ingarön i närheten av varandra och jagade mycket tillsammans. Där funnos vackra och roliga jaktmarker och lagom mycket vilt. En dag hade vi hållit på från gryning till skymning utan att få något i väskorna, men dagen var också ganska olämplig med våt djup snö, som var rätt gammal och dessutom med fuktig, tröstlös dimma. Trötta och olustiga begåvo vi oss äntligen på hemvägen för att komma i lagom tid till våra respektive middagsmål. En sådan hemvandring kan vara fylld av oändlig tristess, och jag kommer ihåg stämningen som om jag känt den i går.

Vi kommo hem i god tid - och där stod fru Signe Liljefors i dörren, strålande av glädje och en icke ringa portion stolthet och höll i handen en hare, som hon nyss skjutit själv. - Varför går ni miltals och tröttar ut er, när det springer harar omkring knutarna närhemma? Jo, ni ä just jägare, ni! begabbade hon oss.

Strax bredvid stack en skogsudde ut i Ingaröfjärden. Ett färskt inspår stod rakt upp i skogen förbi stugan. Av en händelse hade hon upptäckt detta, låtit drängen gå på spåret och poa och klappa i händerna, ställt sig i pass och skjutit haren. Nu blevo vi avhånade ordentligt, och det var inte utan att vi kände oss åtskilligt slokörade. Jag blev inte förvånad över att hon skjutit haren, ty jag visste att hon till och med dubblerat på ejder och för övrigt var åtskilliga jaktbara djurs banekvinna. Men jag blev inte uteslutande glad, då hon skänkte mig haren - "för att du skall ha åtminstone något med dig hem, och du behöver ju inte nödvändigt tala om att det är jag, som skjutit den! Det är väl för resten inte så ofta du kommer hem med något som du skjutit själv!"

Jag protesterade men hon var bestämd. Jag måste ta emot presenten, fast hela mitt inre uppreste sig emot det nedsättande för en jägare att efter en misslyckad jaktdag tröstas med en hare, som en kvinna skjutit.

Med blandade känslor bar jag hem haren och berättade sanningen om den. Min hustru tog emot den icke utan en blink av ironi.

- Nå, du får väl ge henne en annan hare vid tillfälle!

Ännu fattades 10 minuter i middagstiden. Jag vet inte vilken Gud som ingav mig att klättra upp på bergklinten vid Fagerholms gamla kvarn, i vars omedelbara närhet vi bodde. Bössan tog jag med mig av gammal vana eller kanske av instinkt. Men jag tänkte icke lossa ett skott. Jag ville bara titta litet på ett motiv, som jag länge tänkt måla. Nu ville jag se det i den här gråstämningen.

När jag väl kommit upp stannade jag litet andfådd för att pusta ut. Och bredvid mig springer en hare upp som tryckt under en enbuske. Jag slängde ett skott efter honom och han blev liggande. Jag passade honom nödtorftigt och sprang tillbaka till Liljefors' stuga, ty nu var min jaktära räddad och all nesa avtvådd. Nu var jag åter

Wilhelm Tell. När jag lämnade fru Liljefors haren, måste jag erkänna, att jag var mycket stolt, ty jag hade betalat skulden inom en kvarts timme. Jag vill minnas att Bruno Liljefors kände igen haren som en gammal ramlare, den vi haft uppe åtskilliga gånger förut. Ty det finns sådana som ha en underbar förmåga att klara sig.

En annan gång på Ingarön. Det var under älgtiden och jag bodde de dagarna hos Calle Cederström på Brunn, vår saknade jaktkamrat, Sveriges förste flygare, som nu vilar på öns kyrkogård.

Efter en veckas jakt hade Calle anslagit en söndag till vilodag. Han var uttröttad, ty under älgjakterna utvecklade han en snart sagt övermänsklig energi. Och jakten hade varit lyckad.

Men Ernst Carlander, förvaltaren, och jag voro ej trötta. Vi bådo Calle att få gå ut och försöka vår lycka på egen hand, men han var obeveklig. Både han och hundarna behövde vila, försäkrade han, och han kunde icke tänka sig en älgjakt i sina skogar, om han inte själv var med. Vi tiggde och bönföllo, men han sade blankt nej.

- Då går vi utan hund!

- Det kan ni ju roa er med! Lycka till! Men stör mej nu inte, för jag vill sova! Den älg ni skjuter utan hund åtar jag mig att äta opp med både horn och klövar och skinn! hånade han. Lille Albert, jaså, du tänker verkligen skjuta älg utan mig och hund? Håll bara efter Carlander, så att han skäller ordentligt! Adjö med er och Waidmannsheil! Men skjuter ni kor eller kalvar, så tar fan vid er! Kom ihåg, bara tjurar får ni skjuta! Men varför går ni inte? Kan inte en människa få sova i fred?

Vi togo våra bössor och gingo. Dagen var vacker, hösten brann och glödde i solskenet. Det var varmt och väl torrt - alltså inga lysande utsikter. Men Carlander var en utmärkt spårare, en av de bästa jag träffat. Detta visste Calle visserligen, men möjligheterna utan hund voro ju försvinnande små.

Vi styrde stegen åt trakter, som föregående dagars jakt ej gått över. Vi smögo tysta som andar genom den tysta skogen. Carlander tog inte en sekund ögonen från marken. I en mosse tvärstannade han plötsligt och gjorde ett tecken. Han pekade på den torra gyttjan mellan ett par starrtuvor. Där stod ett pinfärskt älgspår.

- Om du kan vara ordentligt moltyst och följer mig sakta utan att bryta av några pinnar eller stöta till någon gren, så skall jag försöka reda ut det här, viskade han knappt hörbart. Håll bössan i ordning!

Det blev en långvarig och mödosam utredning, men efter någon timme hade Carlander klart för sig och mig att en tjur med ko och kalv gått över mossen och det tydligt alldeles nyss, ty ett par gånger hittade vi färsk, rykande spillning. Men djuren hade tagit vägen uppåt ett berg, beväxt med sparsam skog. Och på berget var inte lätt att spåra. Vi kröpo och ålade oss fram ytterst långsamt. Gång efter annan visade Carlander, hur några barr på berggrunden rubbats, hur någon torr kvist trampats av, hur en mosskaka sparkats åt sidan. Det gällde att krypa över berget. Vi vågade knappt andas. Mina ögon stodo på skaft uppåt bergkonturen, som stod grå mot skogen bakom den, medan Carlander nästan uteslutande ägnade sin uppmärksamhet åt berggrunden, där han läste som i en bok.

Plötsligt grep jag Carlander i armen, ty jag hade fått syn på två öron, som klippte däruppe över bergranden. Han såg upp och vi höjde ytterst långsamt våra huvuden. Där stod en älgko och åt av kronan på ett ungt träd. Bredvid henne stod kalven. Glödande av iver betraktade vi varandra med frågor i ögonen.

- Jäklar anagga, att dä ska vara en ko! gnisslade Carlander mellan tänderna. Hade Calle varit med hade han inte kunnat låta bli att skjuta. Men di ä roliga att se på. Nu ska vi försöka att komma dem så nära som möjligt!

Och vi började krypa igen, noga begagnande oss av terrängens ojämnheter.

Då brakade det i skogen bredvid. På 25 stegs avstånd travade en ståtlig älgtjur fram emot oss. Rent håll, icke en

buske emellan. Jag reste mig upp och sköt lugnt. Tjuren föll, träffad av ett högt bogskott. Han slängde litet med huvudet och Carlander sprang fram och gav honom ett sista skott.

- Tänk vad Calle ska bli avundsjuk!

Carlander tog fram kniven och berövade tjuren hans nu obehövliga maskulinitet. Vi gingo till närmaste torp, fingo ett par hästar och en flakvagn och reste i triumf hem till Brunn, där Calle väcktes. Och han blev verkligen klarvaken när han fick se hur väl vi begagnat oss av hans tillåtelse att jaga utan hund. Calle, som var så intensiv då det gällde älg, fick verkligen tårarna i ögonen av avund. Men stolt var jag över min första älg, fast den egentliga äran uteslutande var Carlanders.

Jag flyttade till Grisslehamn och jagade där i början så flitigt, att jag numera inte förstår hur jag fick tid att rita gubbar och skriva lögnhistorier. Men jag lärde känna skogen och kobbarna och havet och det förde väl alltid något slags välsignelse med sig. Man fick i hela Sverige föreställningen att Grisslehamn var en idealtrakt för jägaren, vilket det icke alls är.

En dag skulle en ångjakt hämta mig där för en längre kryssning nedåt kusten. Ombord befunno sig bland andra några medlemmar i den då nybildade taxklubben, en mycket exklusiv och förnäm sammanslutning, vilkens taxar voro om möjligt ännu förnämare, åtminstone efter namnen att döma, ty de riktigt sprakade av von och zu och hade stamträd ända tillbaka till urcellen. En taxklubbist med verklig aktning för sig själv medförde intet annat vapen än revolvern, och när han gick fram i terrängen med sina nervösa och högadliga, svartglänsande små rackor, såg det ut som om han gått med ett koppel hästiglar.

Alltnog, de taxägande herrarna sade:

- Du som skryter så förskräckligt med Grisslehamn, har du grävling också?

- Jag har allt.

- Känner du till några gryt?

- Naturligtvis.

- Tror du att där finns någon inne?

- Det finns alltid inne. Ni ska få skjuta ett par stycken, om ni vill.

- Allons donc!

Vi gingo. Inte visste jag om där fanns grävling, ty jag hade ännu inte sett någon. Jag kände emellertid till två gryt eller åtminstone något som såg ut som gryt. Vi kommo till det närmaste och till min överraskning blev det skall ögonblickligen. Herrarna placerade sig med sina revolvrar och syntes svälla av säkerhet och sakkkunskap. Efter 5 minuter var grävlingen expedierad.

- Det där var inte ett riktigt gryt. Det var ett dagsgryt, sade de sakkunniga. Alltså var det en tillfällighet att någon var inne. Men visa oss ett ordentligt gryt, skall du få se.

- Ja, jag ville ju bara att taxarna skulle bli litet uppiggade först. Nu gå vi till det riktiga grytet.

Det befann sig alldeles i närheten. En eller två taxar släpptes in och inom ett par sekunder var slagsmålet i full gång. Även här hade mina gäster tur och inom kort small revolverskottet n:r 2 i en grytöppning.

- Nu gå vi till nästa gryt, förklarade jägarna, som började få blodad tand.

- Nehej, nu får ni inte skjuta mera. Jag behöver några själv att öva min egen tax på.

Jag vet inte om de trodde mig, men det är inte omöjligt. Och som jaktherre hade jag ju varit oklanderlig.

Själv fick jag aldrig skjuta någon grävling därhemma. Men jag har engång fått se en strid mellan en sådan och min utmärkta tax Schlupfer. Och det skådespelet uppvägde hundra lyckade skott. Det var mittpå dagen bredvid roten av ett kullbåst träd de båda kämparna röko ihop. Det blev en fäktning, som jag aldrig skall glömma. Jag lade ifrån mig bössan, tog fram skissboken och tecknade på ett par meters avstånd, sedan jag sagt till min dräng att ställa sig i pass ett stycke därifrån, ty det fanns ett hål i trädrotens jordflak och jag misstänkte att grävlingen skulle söka klara sig genom detta. Mycket riktigt! Efter ett utfall, värdigt en förstklassig fäktare gjorde grävlingen en formlig volt baklänges genom hålet och satte i väg åt det håll, där jag placerat drängen. Men denne befanns stå alldeles bredvid mig och betrakta striden med samma intresse. Jag förlät honom det. Det var vått i skogen med stora pölar efter ett långvarigt regn och bland dem förlorade taxen spåret. Jag minns hur det luktade grävling flera hundra meter åt det håll, där vi måst uppge jakten.

Men jag glömmer ju att det var bara om några stolta ögonblick ur mitt jägarliv jag skulle berätta. Läsaren får förlåta att jag rycktes med av minnet av denna ståtligaste kamp på liv och död jag någonsin sett på nära håll.

Söderskärshararna

Det har ju inte varit vinter. Vad menas med det? Ha vi inte fått nog straff ändå? Grå och full av reumatism har himlen velat pressa oss ned i havet och det hjälper knappt med kask. Olusten har legat över landet. Men därför att det icke funnits is äro hararna kvar på sina kobbar. Det är bara att ta dem om man har hund och hagelspruta och kan knepet.

Min vän Roddars Efraim hämtade mig i Ålsundet med sin sköteka. Motorn strejkade, så vi måste segla, vilket blev nog så kallt. Men han hade termosflaska med kask i. Det har gått så långt att åttioåriga fiskare röra sig med motorer och termosflaskor. Men Efraim svär över att ungdomen inte kan segla nuförtiden. Strejkar motorn och det blir storm, så är en sådan där gröngöling såld, därför att han inte kan sköta skot och roder.

Nu skulle vi emellertid ta de två hararna, som höllo till på Söderskäret. Efraim hade sin röda racka med sig i båten, densamma som han brukar skjuta skrak för på vårarna - ty fågel är alltid intresserad av röda hundar. Har man en sådan, behöver man ingen skåre, om man kan hålla sig stilla och tyst förresten! Och en ny bössa hade han också och skröt förskräckligt över den. Han hade sålt sin gamla svinrygg, som skramlade så förskräckligt, när han skulle till att använda den, att allt levande flydde.

- Men den här byssan, d'ä doningar, dä, sade Efraim. Allt levande dör för den! Ta ut'na ur foderalet, så får du si, Engström! Ja köffte'na på hacksjon ätter gubben Österberg, å han sa i livstiden att e sån byssa fanns inte maken te i hela Roslagen å knafft i Europa, sa han. Den som en pekar på mä den, den blir slut mä en utsjungning.

Jag tog ut bössan. Six man på! Jo det var just den bössan jag skänkte gubben Österberg för 20 år sedan, ett 35-kronors enkelt men bra gevär. Jag var ung och dum på den tiden, åtminstone yngre än nu, och köpte åtta tyska bössor åt gubbarna på Harön, där det förut bara funnits mynningsladdare. Jag tyckte att det var synd om dem på vårskyttet, när de stod och stötte med laddstakarna i sina gamla gevär och tappade knallhattarna i snön och grät, när det kom tjockt med fågel i vättarna, grät och svor, innan de blivit färdiga med krut och papper och hagel och papper till nästa fäll.

- Jo, d'ä nog en bra byssa, sade jag. Har Efraim skjutit mycke med den?

- Om jag har skjutet? Oförnuftit mycke. Dä har allri fattats färskt hos mej, sen ja köffte'na. Å fin håller ja'na. Ta å glo ett slag genom piperna, Engström! Ä de inte så en rakt vill bli blind när en glor in i den polerningen - så lyser

dä. Men si därborta ligger en vattpigg å nickar i sjön. Ta rodret, Engström , så ska vi hämta in den, för en kan ju inte leva bara utå hare. Ta rodret, säjer ja! Nu ska Engström få si på hur en fågel blir slut.

Gubben Efraim stoppade in två mässingspatroner i bössa och började kommendera: - Lova lite! Stött! Lova lite mer! Stött! Fall nu å ut mä skotet - nu dök han, fulingen, men han kommer opp igän. Nu ska Engström få si på fasen. Så dö som den vattpiggen ska bli, har allri nån fågel i Östersjön vari!

Fågeln kom upp några meter från båtsidan och skottet gick. Vattpiggen dök och kom opp igen. Nästa skott knallade. Fågeln klarade sig.

- Dä va rent märkvärdit. Dä här förstår ja inte. Dä måtte vara nån som har förgjort byssa! Si dä finns illaka människer.

- Har inte Efraim försökt med att slå in en ormgadd i kolven? Det hjälper.

- Nog har ja tänkt på dä, Engström, men var fasen ska en få tag i orm nu på vintern? D'ä stört omöjlit.

Roddars Efraim tog ut patronhylsorna, skakade på bössan och tittade genom loppen.

- D'ä ett under, Engström, Dä går över mitt förstånd. Ja har väl skjutet miljoners miljoner fågel mä den här, men dä ä nån utsocknes som har vart å tittat i piperna - ja vet nog vem dä ä, oheringen, men ja ska ge'n, för han sparka grisen! D'ä Petter på Amundsö, dä svor ja på, han Petter Vestergren, den känner välan Engström? Han vill ge mej igän för att ja roffte in kopparkitteln på hacksjon ätter hanses syster, dä aset! Men ja hör en motor! Hör inte Engström en motor?

Jo, jag hörde! Det smattrade svagt utifrån Söderskärshållet.

- Ja ger mej fasen på att dä ä deriktör Knapp, som har varit ute på Söderskäret å skjutit hara, eller också ä han på väg dit. Otur i da, Engström! Fall lite, så vi kommer unner Tvåmansgrynnan! Ä han på väg åt Söderskäret, så tar vi'n på bar gärning. Dä ä den där otäckingen som har byggt en stuga på Fårholmen mä cementerat golv, som lutar neråt sjön å tre britsar över varandra på bägge väggarna, å i cementet ä dä som en ränna, å där ligger di fina grosshandlarna å super å kräks, dä bara te å luta sej över britskanten. D'ä bekvämt, men ja tror inte att vår Herre tycker om sånt liv. Renlit ä dä ju för den delen, å lättspolat, men ä dä nu ett liv för bättre folk? Nähäj, dä svor ja å Roddars Efraim på!

Vi seglade på. Det brisade i bättre och ekan sköt fart.

- Hör han, Engström? D'ä drev på Söderskäret. Jo d'ä fina grosshandlare dä där.

Jag lyssnade. Men vi hade medvind och Efraims öron hörde bättre än mina. Plötsligt tyckte jag mig höra skott.

- Hörde Efraim skott?

- Ja hörde skottena, Engström, fast ja ingenting sa. Men här blir begravning i skärgården, om di inte passar sej. Nu ha di skjutet våra hara, dä va så lätt, för di har inte många buska å gömma sej i -- å så när di kommer mä fina hunna! Fast inte ä di så fina som Jäger här!

Jäger hade ställt sig upp i båten och nosade nedåt Söderskäret. Hans öron lyfte sig och svansen viftade.

- Jäger anar faen, sade Efraim. Men di där deriktörerna ha nog fått syn på oss, så di skynnar sej ut till sjöss igän. D'ä faen att en inte ska få kunna ha nåt i fre för såna där deriktörer!

- Men hur kan han våga att ge sej ut och skjuta på förbjuden mark?

- Förbjuden!? Förbjuden? Nä han har hyrt jakten, dä har han gjort, men någe ska en väl få behålla själv, fatti stackare som en ä!

- Ja men har han hyrt jakten, så är han ju i sin fulla rätt.

- Rätt å rätt! Kommer nu Engström också mä rätt å rätt? Ja har nog märkt att Engström börjar på å hålla sej i stan mer än förr, så han börjar på å bli som di andra deriktörerna, eller reaktörerna, va faen en ska kalla herrskap för. Men han begriper inte skärgårn längre, dä hör ja, dä! Å då har han ingenting härute å göra!

Nu hördes motorn igen. Och närmare än förut.

- Ja men, Efraim, jag är ju bjuden hitut på harjakt och nu kommer Efraim och berättar att han inte äger hararna som vi skulle ha skjutit.

- Äger å äger! Ja äger välan Söderskäret å teminstingen 20 kobbar i den här skärgårn.

- Ja men jakten?

- Jakt å jakt! Nää, Engström! Knappen, deriktörn vill säja, han kan få komma ut å roga sej mä hunna iblann, men om ja skjuter en hare själv på mitt ägandes skär, så vore det välan faen om ja inte skulle ha rättighet te dä! Nä, Engström börjar på å bli som vem som helst inifrån land. Knappen ä rik å kan betala hundra jakter härute. Då kan han välan unna mej ett par harar. Nää, Engström, kom inte mä nymodiheter.

Direktör Knapps fina motor nalkades med fören i höjd och skummet sprutande om sidorna. Han saktade farten.

- Ska vi exmera tala ve'n? frågade jag.

- Ja vi lägger oss väl och språkar ett slag!

Efraim reste sig och tog av luvan.

- Godagen deriktörn, feck han hara?

- Joo, skrattade Knapp. I sista ögonblicket. Annars hade väl Efraim tagit dom - för jag ser att Jäger är med.

Jag kröp ihop generad.

- För nog var det väl Efraims mening att gå ut och ta mina harar?

- Nää, deriktörn, nää, dä vore dä sista jag skulle göra.

- Men ett jäkla byke ä ni härute i alla fall!

- Nää, men fattia ä vi å så hederlia, som vi kan. Men deriktörn ä full å faen, dä va han ä! Han kommer allri in i himmelriket, när han dör.

- Det är hårda ord, Efraim! Han som får så grova pengar för jakten.

- Ja, dä kan va. Men inte går dä på dä där viset å mä den motorbåten! Nää deriktörn, ska han in i himmelriket, så får han allt backa in!

Om svenskar

Det påstås om oss svenskar, att vi imponeras av allt utländskt. Det ligger något av sanning i detta omdöme.

Då jag var pojke verkade en pojke från en annan socken på mig som en exotisk figur, en individ vars egenskaper i fråga om styrka och ogenerat sätt att uppträda kommo mig att känna mig liten och bakom flötet. Jag ville tillägna mig hans oförskämda gåpåarsystem och besegra honom genom att gå längre än han i savoir vivre och savoir faire. Och var en pojke från Eksjö - denna metropol som jag tänkte mig om möjligt vildare och farligare än London, vilken stads Mysterier, hopdiktade av Paul Féval, jag kunde utantill vid 12 års ålder - då tyckte jag att jag egentligen borde gå hem och lägga mig i stället för att riskera ett nederlag i ett eventuellt slagsmål med en vildsint skurk, ädel och skön, som genomlevat så mycket, att det var honom likgiltigt, om han var levande eller död. Detta var romantik och den låg i luften på den tiden. Jag hade ju flera gånger varit i Eksjö och på torgdagarna köpt polkagrisar och blivit bjuden på limonad av rikare fideikommissarier. Men när jag längtande efter äventyret dök ned i gränderna och in på gårdarna där bönderna bundit sina hästar och drucko öl ur skopor, då tyckte jag att jag närmade mig Paul Févals skärseld i Whitechapel. Genom staden flöt en blygsam å, som för mig blev en Amazonflod, där galna buckanjärer skrålande gjorde strandhugg och mördade och stulo infödingarnas guld.

Det betydde alltså en längtan efter något utländskt. Ty de blå bergen och de susande skogarna, de farliga stalpen och de bruna gölarna med tusenåriga gäddor i - med allt detta var jag redan förtrogen. Det var min miljö.

Mellan marknaderna i Eksjö var mitt liv uppfyllt av Dorés bibelillustrationer, hans Dante och Atala och Svenska familjejournalen. Djupare spår ha inga litteraturens eller konstens mästerverk tryckt i min själ. Jag var en stilla pojke som bara läste och ritade.

Men en dag hände något hemma vid den lilla järnvägsstationen. Handlarns pojke Reinhold - på småländska Rägnhult (kanske därför att stationen hette Hult) - anförtrodde mig en dag följande:

- Albet, de sa kumma e bakerska hit, sum gör kaker! Å ho sa bo hos banvaktarn!

Jag studsade (som det hette i böckerna). Jag såg för min tjusta blick sockerkransar och Vimmerbykringlor och finbröd. Ty jag hade redan då börjat förtjäna pengar. Jag gjorde käppar av hassel med handtag av rötterna, vilka jag skar ut till förfärliga busar och bemålade med färger, som jag fått av en ädel farbror. Förr eller senare ha inga sådana busar blivit skulpterade. Min kromoplastik är absolut enastående i konsthistorien. Jag lyckades till och med engång sälja en sådan käpp till en provryttare för två och femti. Jag var redan så lättsinnig och förnäm att jag inte bjöd ut mina konstverk utan lät provryttarna söka upp mig. Jag började nämligen bli bekant i norra Småland och begagnade mig av denna fördel.

Och nu skulle en bakerska bosätta sig här! Och jag skulle kunna vältra mig i sockerkransar och Vimmerbykringlor! Framtiden låg ljus och öppen för mig.

*

En dag kom jag med mitt gäddsnärjespö vägen fram. Plötsligt dök en pojke upp bakom en buske och sade: - Vatt sa du ta väjen?

- Ja sa gå å snärja gädder, svarade jag lantligt tillmötesgående och oskuldsfullt.

- Du sa gå? Du sa gå, jäkla bonnahyvel! Här kummer ingen fram, som inte betalar tull. Här sa du få si på en gösse sum ä ifrå stan!

Jag hejdade mig imponerad. Han stod fräck, barfota som jag, men med mollskinnsbyxor och en mössa med rak skärm - min dröm att äga - fast mina föräldrar icke gillade min smak.

- Var ä du ifrå? frågade jag blygt.

- Ä dä du som ä Albet på stationen, din bonnahyvel? frågade han med den fräckhet jag fåfängt sökt tillägna mig under mina marknadsbesök i Eksjö.

- Jaa, sade jag, och jag kände hur tam och eländig och lumpen jag var gentemot denne globetrotter.

- D'ä min mamma sum ä bakerska å den här väjen kummer ingen fram utan tull, bonnahyvel! För här gongar du lätt som en attanskelling!

Jag var verkligen imponerad. Och kände svenskens tjusning inför det utländska, det exotiska, i detta fall det Eksjöitiska. Men jag bemannade mig och sade:

- Va faen vell du mek? Här går ja va ja vell.

Och i samma ögonblick erinrade jag mig August Blanches Flickan i Stadsgården och striderna mellan Klarister och Katrinister, av vilka det ena partiet segrade på grund av genom bildning förvärvad högre krigskonst.

Och jag kände (in nuce) att här gällde det kampen mellan kultur och motsatsen. Jag försäkrar att jag fattade detta trots mina 12 år. Och jag slängde mitt snärjspö åt sidan, upphävde apachernas stridsrop och rusade på denne oförvägne störare av vårt urskogslugn.

Det blev ett slagsmål.

Man talar om matcher mellan en kokett Carpentier och en sund vilde Battling Siki. Man minns Bråvallaslaget och gruffen utanför Troja. Men på oss väntade ingen Helena. Det var två naturkrafter som möttes, den ene jag, som var herrskapspojke och den andre en lymmel som borstade upp sig, därför att han händelsevis haft sitt hemvist i Eksjös underjordiska och mystiskt lockande Wapping och kunde många tjyvknep och fula grepp. Men jag representerade kulturen, fast barfota och slogs med krigarens lovliga avsikt att döda.

Jag vill inte säga att vi revo upp mastträn eller ändrade om traktens geologi, men kor och hästar hade gått fram på vägen och vi rörde oss i små förhållanden. Hatet var äkta och friskt och maskulint. Och om en liten stund var bakerskans son trots sin i storstaden förvärvade teknik en hickande buspojke som inte hade mycket kläder kvar på överkroppen. Han lovade att klå mig nästa gång vi träffades.

Det blev ingen gäddsnärjning av. Jag gick sedan jag tvättat av blodet i ån som jag nyss talade om.

Men dagen efter kom bakerskan åtföljd av sin lindrigt nyktre man och visade hur sonen och hans kläder sågo ut. Min far, gentlemannen ut i fingerspetsarna, brydde sig icke så mycket om det värda parets glosor, utan sade:

- Nu ska ni båda pojkar ta varandra i hand och inte slåss mera.

Och därmed menade han en social upprättelse åt bakerskan, Eksjö stads enda officiella hetär, en gammal käring som gift sig med en luffare för att börja med hederlig näring i form av bageri och placera sin gärning i vår oskyldiga socken. Det gick ju inte. Om ett par månader hade hon och han återgått till sina yrken och upphört att förgifta våra skogar. Men än är jag gripen av den tjusning som den där pojken, vilkens härstamning antagligen är rätt dunkel, ingav mig, just därför att han var utsocknes. Just det svenska draget, svaghet för utlänningar.

1923????

Jag önskar hela mänskligheten ett gott nytt år. Jag är så gammaldags och vidskeplig, att jag tror att en sådan önskan, slungad ut från mitt skrivbord, åtminstone har mera effekt, än om jag inte skulle sitta och önska. Jag tror på goda önskningars makt. Jag är till och med övertygad om dem. Det finns något andligt som har kraft och föder kraft. Livet är inte bara boxning och jazz - det finns andliga, sköna och goda värden. Och jag är övertygad om, att

om jag önskar vackert, så gör jag något riktigt, något gott.

Om jag till exempel önskar att alla läsare av detta skulle få känna min barndoms känsla av jul och nyår, känna sol över snö, knastrandet i de solbelysta drivorna och de blå skuggorna under granarna, den kärlek som mötte mig i hemmet, far och mor som bara önskade gott och vi barn som överväldigades av julens och nyårets högtidlighet - det var som ett högtidligt sus i en värld av julgranar - och kärlek, godhet och stjärnor som blixtrade från en mörkblå natthimmel. Långa råmande skrik ur frysande sjöar, porl av bäckar under isarna, godhet och vänliga nickar när man mötte varandra pulsande i meterdjup snö. Vi gingo till de fattiga, fast vi voro fattiga själva. Vi hade med oss vörtbörd och doftande korvar och en vacker bit av grisen, som vi slaktat under tårar. Det jag minns helst och vackrast är den känsla av helg, som grep oss alla. Himlen blev väldigare och större och någonstans däruppe satt Gud och ordnade allt för oss. Vi levde i dopp i grytan och värmde oss vid glöggen och doften från hemstöpta talgljus. Och jag skall alltid minnas, hur jag gick ut på perrongen utanför min fars lilla station och sjöng upp emot stjärnorna. Jag vet inte varför jag grät, men det var kanske därför att jag var omgiven av kärlek, andades kärlek till något, jag visste inte vad. Och julen slutade så ljuvligt sakta, inte brutalt hastigt. Alla människor logo gott mot varandra och bjödo på snus, man gick i stugorna och åt fläsk och över det hela stod en himmel av godhet.

Det förefaller mig, som om denna himmel av godhet just nu skulle vara överdragen med moln. Var ha vi snön, var ha vi glöggen och denna ljuvliga godhet som vi utandades, utdunstade, bestodo av, när vi möttes i vårt hemlands skog. En tjäder flög över vägen obeskjuten, en hare sprang upp skrämd av vårt skoknarr och satte sig under en ny buske. Och överallt denna högtidlighet av jul och nyår och särskilt nyåret, digert havande med öden - och vi små människor gingo där i snön och önskade och älskade.

Och tack för allt gott jag fått uppleva!

*

Men varför skall man inte få vara aktuell? Jag läser boxningstidningarna och finner dem vara undermåliga. Det finns något som heter bildning, och den befordras inte genom slagsmål. Det finns andra värden, vid Gud. Gärna för mig få busar slå ut tänder på varandra - ty de behöva dem kanske inte - gärna slå ut ögon och öron och alla lemmar, men detta slag av kultur intresserar mig inte. Jag läser hellre en förnäm bok - för resten kan jag boxas så bra, att jag inte är rädd för någon människa. Jag kan få stryk, men då är det någon underhuggare, någon neger som slår ut mig.

I boxningstidningarna rinner blod, tänder slås ut, en samling knölar med muskler, drängar som händelsevis fått förmågan att slåss, bli publikfavoriter. Det är hemskt. Jag läser hellre en dikt av Karlfeldt eller en gammal grekisk bok, ett fragment av en skald. Jag har ett favoritslag. Jag slår en rak vänster och ger en uppercut med höger och sätter in mina nittio kilo i slaget. Men jag tycker bättre om att slippa slåss.

Människorna som skriva om boxning äro helt annorlunda beskaffade. För dem är slagsmålet huvudsaken. Bara detta att vilja slå en människa är rått. Alla dessa som syssla med och skriva om boxning äro verkliga underhuggare, obildade drumlar, som tro att muskulatur är modern kultur. Nu har jag sagt ungefär vad jag vill om dessa figurer. Det finns något som heter förnäm kultur, kunskap, bildning. Dessa muskelknippen ha inte ett dugg att göra med godhet och skönhet. Deras uppgift är att flytta varandras näsor litet till höger eller vänster.

Jag fick en historia som är ganska bra och berör just den här saken.

Censorn till läraren i kristendom - efter studentexamen: - Inte kunde dom så värst mycket, min käre lektor Pettersson.

Pettersson: - Ett sorgligt faktum, herr professor, men naturens nyck är nu den, att Kristus inte blivit prisboxare.

Sådana äro vi. Jag har lärt min pojke att ge sin vikt i slaget. Han kan sköta fötterna rätt bra och sätta in en rak vänster åtföljd av en swing to the jaw eller en uppercut. Men han gör det inte om han inte blir anfallen av en buse. Det är hemskt att behöva säga buse om en svensk.

*

Jag är fortfarande aktuell. Man talar och skriver om homöopati och examinerade läkare nedlåta sig till att byta ord med käringar som sälja sockerpullor.

Det hände under kristiden långt uppe i Norrland någonstans. Grosshandlarna Karlsson och Norman samt homöopaten Nilsson dricka toddy tills det tar slut med sockret.

Det var nämligen under kristiden. Mycken sprit och törst finnas kvar. Homöopaten går då hem efter några dussin av sina grynkapslar med diverse etiketter, och pokulerandet forsättes i allsköns gamman och välmåga.

*

Gott nytt år åt Er alla!

Det konstnärliga lättsinnet

Man hör ofta: Gud vad ni konstnärer äro lättsinniga! Vad ni ta livet lätt! Vad ni ha det bra, ni som inte ha något ansvar!

Nåja! Rätt ofta tas livet lätt av konstnärligt inrättade individer, men lika ofta och kanske oftare ta dessa kurrar livet mycket allvarligare än de flesta människor. Man måste först definiera begreppet lättsinne och sedermera begreppet konstnärlighet, innan man ger sig till att döma hårt.

Men jag har verkligen träffat en man, som i sig förenade konst och lättsinne så fast och bra, att dessa båda begrepp i honom vordo ett. Utan konstnärlighet skulle han ha försvunnit som en av dessa som uppslukas av gatan. Och utan lättsinne skulle han icke ha kunnat lämna några konstnärliga spår efter sig. Låt mig kalla honom Otto. Mina jämnåriga veta vem han var och sörja hans död.

Jag kommer ihåg som i går när jag träffade honom första gången. Jag hade blivit frielev på Valand i Göteborg och kom upp på ateljén nyfiken på dem som skulle bli mina kamrater. En man med krulligt hår, små ljusa mustascher och ett rätt cyniskt leende i ena mungipan mötte mig först. Han frågade: - Har kandidaten några pengar? (ty jag bar studentmössa). Nej, svarade jag, ty jag kom faktiskt till Valand utan ett öre och skulle leva på denna förmögenhet, som ju i sig själv var ganska negativ.

- Nå, då går vi ut och dricker öl! svarade Otto.

Antagligen hade han pengar för tillfället. Vi drucko öl och blevo vänner.

Aldrig, varken förr eller senare har jag träffat någon så oberoende människa. Han fick av den gamle praktfulle Pontus Fürstenberg 250 kronor i månaden på grund av sin begåvning. Han fick dessa pengar för att måla dekorativa saker i Valands trappuppgång. Den första i varje månad hämtade han pengarna och försvann lika regelbundet för 2 à 3 dagar. Då han åter uppenbarade sig i sinnevärlden, voro pengarna slut och han fick börja leva på det jag och andra förtjänade på att måla vykort - påsk-, pingst- och lövhyddokort till 10 à 25 öre stycket, dem vi sålde i cigarrbutiker och andra liknande affärer. Han bodde hos någon släkting, som var tapetserare och betalade 30 kronor i helinackordering där, men han föredrog att kinesa hos oss som hade hyrt ett gammalt kök i stadens utkant. Han blev vår gäst på grund av sitt goda humör. Han var alltid glad och arbetade med glädje. Men han gjorde aldrig något färdigt.

Jag har aldrig någonsin träffat på någon konstnär, som har förstått en kvinnokropp som han. Han gav fan i huvud, händer och fötter och tecknade bara det centrala hos kvinnan - så vackert och känsligt och skönt med kol, att jag aldrig sett så vacker mening hos någon konstnär, då det gällt att framställa själva kroppens karaktär.

Det kunde hända att han, då vi någon gång voro bjudna i vänliga familjer, som förstodo vår misär, kunde sätta sig att stirra på en ung flicka i sällskapet och falla i gråt. Jag lockade ut honom för att icke hans psyke skulle störa värdfolket - och engång frågade jag: - Varför gråter du, Otto?

- Å - och hans axlar skakade av gråt - jag tänker - tänk om någon skulle skända den flickan eller bara tänka på att bära sig illa åt mot henne, för hon är ju bara god och ren, god och ren!

Och det dröjde länge innan jag fick honom lugn. I nästa ögonblick blev han Otto igen och gick tillbaka in i salongen, rakt på värdinnan och sade: - Har ni något ylons (öl) för jag är så förbannat törstig!

Nå, det var ju bara att gå, ty han passade inte i salonger.

Engång, då han den första i någon månad fått sina månadspengar av Pontus Fürstenberg och jag kom hem till mitt underliga logi (jag bodde den gången i ett avlångt rum utan kakelugn, det hade väl varit något slags garderob engång i tiden och allt vått bottenfrös under vintermånaderna) hörde jag buller, skratt och bråk inifrån våningen. Jag tyckte mig känna igen Ottos röst och gick in. Där satt han vid salsbordet med en stor hummerburk framför sig och åt med någon gaffel, slafsade i sig stjärtar och klor och rökte en stor cigarr samtidigt. Och runtomkring bordet sutto värdinnan och hennes två döttrar drickande champagne ur tjocka dricksglas. På bordet stodo nämligen tre flaskor champagne, inköpta av Otto. Familjen var för övrigt mycket aktningsvärd - intet att anmärka på - men den hörde möjligen inte till de ledande inom Göteborgssocietén.

- Hör du, Otto, sade jag, sedan jag gjort min komplimang för kvinnorna, vet du inte att vi ä bortbjudna till Lennart i kväll? (Jag ljög, ty jag ville rädda både Otto och familjen.)

- Jo visst, men först måste jag äta.

- Kom nu, så går vi!

- All right, då går vi! Godnatt frun! Godnatt små fröknar!

Och vi gingo. Det var en lördagskväll, gatorna voro fulla av folk, Otto började sjunga Marseljäsen. Det kom polis, det blev uppträde och jag hade all möda att rädda honom. Jag ville föra hem honom till hans logi hos släktingen, lyckades få honom upp i våningen och gick. Men jag kände Otto. Alltså stannade jag i ett gathörn i närheten och väntade. Mycket riktigt! Om en stund kom Otto ned och såg sig försiktigt om. Jag rusade fram: - Har du inte lovat att gå och lägga dig?

- Jo det har jag, men jag är en förlorad son. Kan jag inte få gå ut i stan?

- Nej!

- Ja, då går jag och lägger mig.

- Lova det och ta i hand på det!

- Här har du handen!

Otto gick upp, men jag kände ju honom. Alltså stannade jag i en portgång och väntade. Jag fick vänta länge, men efter någon halvtimme kom han ännu försiktigare än förut, seende sig om. Jag högg honom igen.

- Jag är en förlorad son! Kan jag inte få gå ut?

- Jo, jag märker att du är omöjlig. Du får gå ut, men endast på det villkor, att jag får alla dina pengar.

- Ja gärna, men lite vill jag ha som grundplåt för att börja ett nytt liv!

Han tog fram en solkig plånbok och lämnade mig den. Silverpengar dråsade ur den ned på gatan. Jag tog alla sedlarna och gav honom 75 öre av silvret, tog avsked och gick hem till min garderob.

Klockan 11 följande morgon kom han hem till mig. Han var alldeles sönderslagen i ansiktet och grät.

- Jag är en förlorad son! Har du något öl? Kan du tänka dig, att jag fick som vanligt mina 250 kronor av Fürstenberg i går, men i dag har jag inte ett öre. Har du några pengar?

- Nej.

- Jag är en förlorad son! Men jag vet var vi får öl på kredit! Man har väl förbindelser, för fan!

Jag lät honom sväva i ovisshet till kvällen. Sen orkade jag inte längre, utan gav honom hans pengar, varefter han försvann som vanligt ett par dagar och kom tillbaka, trasig och ännu mera sönderslagen och eländig. Efter dylika perioder arbetade han och gjorde härliga saker. Han gjorde kolteckningar, som för mitt minne stå som fullödiga konstverk och målade tavlor med oljefärg och fotogen på pappbitar - härliga ting, av vilka jag har kvar några. Vi voro nämligen så fattiga, att vi icke hade råd att köpa duk eller olja, eller terpentin, utan stulo fotogen ur min värdinnas lampa för att lösa upp vår rätt åldriga oljefärg.

Jag flyttade till Stockholm och gifte mig efter ett par år av verkligt bohèmeliv - nog så uppfostrande. Otto flyttade efter. En dag kom en kamrat och hälsade på i mitt nya hem. Han var trasig, hungrig, full av längtan efter konst. Jag och min hustru klädde upp honom från topp till tå och han lämnade vår enkla våning nog så elegant med till och med ett par blankskinnsskor, som Gustaf Ankarcrona glömt hos mig. Samt icke utan 2 kronor i fickan att börja ett nytt liv med och grundlägga en svindlande förmögenhet.

På gatan mötte han Otto.

- Det var fan vad du ser vräkig ut! Var har du fått din fina dress?

- Av Albert!

Otto rusade full av indignation hem till oss. Han var eldröd i ansiktet och verkligt sittlich entrüstet. Han började andfådd: - Hör du, jag mötte Johan nere på Drottninggatan, och det var fan vad han var uppriggad! Hur fan kan du ge honom kläder, då du ser hur jag ser ut? Titta på mina byxor till exempel! Och titta på min skjorta! Det är helt enkelt oförskämt, då du och jag äro äldre kamrater!

Jag medgav det, men försäkrade samtidigt att jag inte hade mera kläder att skänka bort - jo möjligen ett par byxor!

- Nå så ta hit dom då!

Jag hade verkligen ett par blå cheviotsbyxor, som jag aldrig använt, ty de voro alldeles nya. Han fick dem plus skjorta och krage. Han började ögonblickligen kläda av sig, så att min hustru tog till flykten ut i nästa rum. Otto var en liten man och mina byxor voro ungefär 2 decimeter för långa för honom, varför han efter min anvisning vek upp dem. Just då började det bli modernt med uppvikta byxor, åtminstone på varietéerna, men jag påpekade att han möjligen kunde säga till sin städerska att klippa av dem ett slag och göra en ny fåll. Han lovade ordna detta och lämnade mig i likhet med Johan försedd med 2 kronor som grundplåt.

Men Otto gick hela vintern med byxorna uppvikta på samma sätt, ända tills det uppvikta av sig självt föll av

honom som om han tappat ett par manschetter.

Otto kom på en lastbåt till Calais och tog sig därifrån på obekant sätt till Paris. Han hade väl fått sälja några teckningar till Strix eller någon annan tidning. Eller kanske han målat något åt någon i Göteborg eller Stockholm. Mot slutet av sin vistelse här hade han bott i ett hus, som man höll på att riva. Han flyttade allteftersom man rev huset en våning lägre ner och hamnade i källarvåningen. Först då man började ändra om källarn, flyttade han och blev kines hos någon lika husvill. - Alltnog - han kom till Paris och skulle leva på att skicka hem teckningar till Stockholm. Han sände några till mig, härliga kolteckningar, fulla av liv. Men så småningom upphörde han att fixera dem. Han gjorde ett konstverk på ett ark karduspapper, slog ett snöre om arket och slängde det i någon brevlåda. Då papperet kom hit, tillknycklat, eländigt, trasigt, kunde man möjligen se att något varit tecknat på det, men kolet var till största del försvunnet. Jag skrev och förebrådde honom slarvet. Han svarade att postverket icke hade nog vördnad för konst.

Jag reste till Paris ett år huvudsakligen för att ta reda på Otto. Nathan Söderblom, som då var präst där, hade hjälpt honom och lagt ner verkligt arbete på att få honom på rätt bog, men Otto måste leva sitt liv utan att någon egentligen kunde inverka på honom. Efter mycket besvär fick jag reda på hans adress - nånstans långt uppe på Montmartre. Då jag kom dit var han inte inne i sitt rum. En gammal kvinna, som jag träffade och frågade om honom, bara skakade på huvudeet. Många artister hade hon sett, men ingen sådan. Jag blev visad in i hans lya. Där fanns ingen möbel, om man inte räknar en åldrig kappsäck, som låg mitt på golvet. I ett hörn fanns en hylla, från vilken en trasa hängde ned. Jag lyfte på trasan. Bakom den stod ett nattkärl och en väldigt vacker lerburk från Quimper, innehållande något som luktade som fläskflott.

- Nå, men var ligger monsieur Otto? Här finns ju ingen säng.

- Det vet jag inte, svarade gumman. Men ibland om morgnarna, när jag kommer in, sitter han på golvet och använder kappsäcken som ritbräde. Han är mycket egendomlig. Han sjunger mest. Och ibland kommer andra artister hit om nätterna och har vin med sig och sjunger. Men nu kommer han för resten själv!

Steg hördes i trappan. Dörren öppnades och Otto klev in. Ingen må tro att han visade någon överraskning vid min åsyn. Han hälsade med en handrörelse uppemot taket och sade:

- Har du nåra pengar, för vi måste dricka öl!

Men Gud vad han såg ut! Krullhårig och röd och fetlagd var han som förut, men hans kläder!!!

- Hör du, Otto, kom så går vi ner och köper en ny kostym åt dig!

- Ja visst fan gör vi det! Men först måste vi ha öl.

Jag hade mycket litet pengar, men det var mitt i sommarn och alltid kunde man förvärva en linnekostym åt vännen Otto. Vi gingo ned på gatan och i en liten butik hittade vi det vi ville. Inom kort var han uppriggad från topp till tå. Så skulle vi bege oss neråt stan. Jag reste med en god vän, en rik man, för vilken jag hade berättat om fallet Otto, och bett honom beställa en liten tavla för 100 francs att börja med. På den tiden var 100 francs en avsevärd summa. Men jag hade samtidigt sagt att man måste vara mycket hövlig, om man skulle få ge Otto pengar. Man måste beställa något och be att få betala i förskott.

Nåväl, vi träffade min reskamrat och vi tre åto middag på en enkel Duval. Mot slutet av måltiden vågade min reskamrat framställa frågan huruvida Otto behagade måla en lite sak - vad som helst - »och herr Otto ursäktar väl om jag ber att få lämna 100 francs i förskott?»

Otto högg den framräckta sedeln, stoppade den i fickan och sade: - D'ä bra!

Jag bleknade och sa: - Men hör du Otto, du kan väl åtminstone säja tack, då du får pengar i förskott på en tavla, som du aldrig kommer att måla!

- Tacka? Tacka! Det är helt enkelt de rikas skyldighet att hjälpa en konstnär som håller på att gå under. Det viktigaste är, vad vi ska dricka!

Vi slutade måltiden och gingo till något bulevardkafé. Plötsligt fick Otto brått och tog avsked. Jag bad honom komma och hämta mig på Grand Hôtel följande morgon. Jag ville nämligen studera Montmartre i hans sällskap, då det var flera år sedan jag sist var där.

Otto kom inte på tre dar.

Men en morgon hörde jag ett väldigt liv utanför min dörr. Det verkade slagsmål. Dörren rycktes upp och Otto störtade in åtföljd av ett par vaktmästare som partout ville avstyra hans besök. Hans vita kostym var svartmelerad - han såg fruktansvärd ut.

- Kad du säja till om öl?

Jag försökte förklara för våningskyparna fallet Otto och fick opp ett par flaskor öl.

- Jag är en förlorad son, sade Otto, men va fan gör det? Nu måste du hjälpa mig emellertid. Jag har fått en förbannat bra idé till en altartavla för svenska kyrkan ute i Calais. Men jag har varken färg eller duk eller penslar. Och för resten vill jag ha en ordentlig kostym! Den här vita håller inte färgen. Har du pengar? Nå, det gör detsamma, bara du har öl. Opp med dig för resten och ligg inte och slöa längre. Här i stan får man lära sig att arbeta, så mycket som här har jag aldrig arbetat, vad vet ni slöbockar hemma i Sverige om arbete?

- Ja, hör du kära Otto, jag har verkligen inga pengar mera. Jag och min kamrat resa till London i kväll. Jag har växlat det lilla jag hade till pund och shillings.

- Alltihop? är du kamrat? Du skall ju stanna här hela dan tills i kväll, alltså har du pengar för dagen. Ge mig dem?

- Åja, dem kan du ju få. Vill du titta efter i västen som hänger därborta?

Otto vittjade västen. Han fann bortåt 30 francs.

- Dä bra! Där ser du själv hur det hade gått om jag inte haft tillräcklig energi. Nu har jag i alla fall närmare 30 francs. Vet du att Olle har kommit till stan igen? (Olle var Olof Sager-Nelson, målaren som sedan dog i Biskra). Han hade energi. Vet du hur han fick pengar att resa hit? Han hade gått och härjat i Göteborg ett par månader sen du reste därifrån och så en dag mötte han gubben Fürstenberg på gatan och gubben sa: »Jaså, herrn går kvar i stan och slarvar än? Vad skall det bli av herrn? Herrn förfaller på det här sättet!» »Å, med mej ä dä ingen fara», sa Olle, »jag reser till Paris i kväll!» »Såå, det var tusan», sa gubben, »var har herrn fått pengar till det?» »Dem får jag av herr Fürstenberg», sa Olle. Och det imponerade på gubben, så han sa: »Nåja, herrn har talang, kom hem till mig klockan två, så får herrn pengar.» Olle kom och fick. Men vad får jag? Dina småpengar på sin höjd. Men säg till om mera öl! Hur dags reser du? Niotåget till Havre? Jag kommer till stationen. För resten är jag en förlorad son. Vet du, det finns en liten gubbe på en krog oppe på Butte Montmartre, som jag har lärt sjunga Bellman. Han tar sig för var dag och jag lämnar tamejfan inte Paris förrän han har lärt sej »Fjäriln vingad» och »Kom, sköna källarflickor». Han kinesar hos mej ibland när vi inte har några pengar. Han är en riktig buse som jag skulle vilja måla, om jag hade färg. Engång då vi inte hade pengar, gick vi opp till Nils Forsberg och jag skickade in gubben att tigga. Jäklar i mej kom han inte ut med 5 francs och vi gick ner i trädgårn och drack absint, men då kom Nils Forsberg och fick se oss. Busen smet men jag satt kvar, och gick fram till Forsberg och sa att jag är en förlorad son. Han svarade att jag hade talang. I hälsicke sa jag, jag har geni, men sådant förtjänar

man inga pengar på. Dom stackarna som har talang, dom blir rika och tjocka som grosshandlare, men alla genin blir förlorade söner. Jag kan inte glömma Calle Larsson som sa åt mig att jag borde gå ner i Stadsgården i Stockholm och lämpa kol i stället för att gå och slarva. Det lämpar jag mig inte för, sa jag. Det förlåter jaghonom aldrig. Men klä på dig nu så få vi frukost!

Jag steg upp och klädde mig, gick in till min reskamrat och fick 100 francs, tog en droska och köpte en ny kostym åt Otto, varefter han försvann, dock först sedan vi ätit frukost.

Men vid tåget på kvällen var han. Han kom i sista ögonblicket och skrek: Du har väl några franska pengar kvar? Jag gav honom allt vad jag kunde kalla mitt och han försvann i ett ångmoln.

Det finns underliga figurer i världen. Och denne Otto var en av gudarna benådad konstnär, en lyrisk människa, en skaldiskt betonad och desslikes ovanligt kunnig och sitt yrke behärskande prisse. Men han kanske var lite för mycke prisse. I alla händelser passade han inte i samhället. Men vilken utpräglad individ gör det?

Just nu - i samma ögonblick jag avslutade denna studie, kommer jag ihåg att jag engång i Paris försökte sammanföra Otto med Olof Sager-Nelson och Ivan Aguéli. Men det misslyckades. Otto var med all säkerhet mera konstnär än dessa båda, som emellertid läto tala om sig på grund av en excentricitet som var rätt medveten. Ottos var absolut omedveten, hans naivitet större. Ivan hade lärt sig att äta fosfor och övade svält för att lära sig bli oberoende av mat. Han kunde plötsligt resa sig upp från ett kamratlag och springa ett par svenska mil för att mitt i natten komma tillbaka och dricka vin och verka alldeles oberörd av den kroppsliga ansträngningen. Dock misstänker jag att han stundom gjorde halt vid någon kuskkrog och åt ett par kotletter i största hemlighet. Han studerade koptiska - vilket Otto fann alldeles vansinnigt, han som tyckte att göteborgska var det roligaste språk i världen. Aguéli hatade Otto. Olle Nelson blev snart mycket modern i sin konst och fann Otto efterbliven. Men den som genomförde begreppet bohème var Otto. De båda andra översatte det till franska - Otto var det.

En kamratintrig

Den som direkt från landets och hyddans frid en kväll under examensperioden någon gång omkring år 1890 för första gången i sitt liv steg in i gamla Gästis' kafé i Uppsala, skall sent glömma det ögonblicket. Röken stod tjock därinne, och skrattsalvor, hurrarop och tusen andra ljud från några hundra studenter smattrade mot ens trumhinnor. Man måste skrika för att göra sig förstådd. Borden stodo så tätt, att man endast med stor svårighet kunde tränga sig fram mellan dem. Man var nödsakad att följa någon av de många vaktmästare, som, dignande under bördan av med punsch lastade brickor, i jämn ström förflyttade sig från urkällan till avnämarna för att i lika jämn ström återvända med »lik» och cigarraska. Vid varje bord hölls tal för någon lycklig, som tenterat eller tagit examen. Punschen formligen flödade, ty Ivan Bratt var vid det laget en pys på 10, 11 år och drömde väl knappast än hur ödesdigert han engång skulle ingripa i Uppsalalivet, ty han hade nätt och jämnt börjat skolan i Jönköping. En polsk riksdag kan icke ha varit livligare och mera öronbedövande, men här slogs man inte. Man hällde på sin höjd punsch på varandra, men icke av vrede utan av vänskap och embarras de richesse.

Inne i matsalen var det något tystare, och där superade lag efter lag av lyckliga ungdomar. På varje bord stodo två brännvinskaraffer, en med renat och en med Falu och alldeles gratis. Man hade ännu inte lärt sig att ta betalt för brännvin. En förordning i den vägen skulle ha förorsakat revolution med upplopp, kravaller och schavotter. Här gällde frågan endast: vilken sort? och svaret blev: bägge sorterna. Och när den ungdomliga hungern stillats, återgick man till släckandet av den ungdomliga törsten inne i kafét, och vanligen hade man begärt tillståndsbevis att få överskrida den ordinarie stängningstiden, vilken sällan nekades av det underliga men hyggliga originalet Raab, om vilken de mest fantastiska lögnhistorier och sannsagor voro i omlopp. Förr eller senare skulle man tvingas att göra hans personliga bekantskap, om man var av det rätta studentlynnet. Man darrade kanske litet i knävecken före den första audiensen hos den mäktige polismästaren, men snart blev man immun och gladde sig åt hans ironiska artighet, vilken man snart lärde sig bemöta med mer eller mindre diplomatisk satir, vilken också

uppskattades av honom, om man icke var mer än normalt pojkaktigt ogenerad.

Det var oftast under examensperioderna man fick anledning att skaffa sig företräde hos honom, ty på hemvägen från hipporna arrangerades vanligen polisgruff. Det behövdes ofta bara så litet som att dansa ringdans omkring en poliskonstapel för att inmanas i poliskammaren. Och det var nog ingen sinekur att vara poliskonstapel i Uppsala på den tiden, utom det, att det krävdes mer än mänskliga egenskaper för att med jämnmod ta emot alla pikar och stickord från unga, glada, övermodiga studenter. Bara det, att med tålamod nödgas åse en tyst och korrekt gåsmarsch runt torget, en marsch som kunde vara i timmar, krävde sin man. Och kunde man vid ett gruff, då torget var smäckfullt av hurrande, skrikande, skrattande, visslande studenter, tvinga fram herr baron och polismästaren på finktrappan med upprorslagen i hand, hade man nått ett viktigt mål i livet.

Det påstods, att teologerna söpo värst, och jag är böjd för att tro det, men man såg icke så mycket till dem, åtminstone icke på Gästis. De höllo till på Hörnan och andra mera obskyra ställen eller arrangerade privatorkidéer, där de kunde få styra och ställa efter behag och utan kritik av de andra fakulteterna. Ty det gällde att skaffa sig glada minnen att leva på, när man hamnat som komminister eller adjunkt i en urskog fjärran från ära och redlighet. Humanum est.

Dulce est desipere in loco, säger Horatius. Det är trevligt att galnas, där det passar sig, översätter jag.

*

Som klubbmästare i Östgöta nation kom jag tillsammans med mycket folk, även teologer. En sådan hade tagit teologicofilen och skulle ha hippa på Gästis. Jag var bland de inbjudna.

Men det ville inte bli riktigt sprätt på festen. Vid andra bord skrek man och domderade våldsamt, men vid vårt bord dröjde den uppsluppna glädjen att infinna sig. Vi försökte med punsch, så gott vi kunde, men det övervägande antalet av oss var teologer, och de vågade inte släppa sig lösa. Vi gingo in i matsalen och superade, men varken Falu eller renat hjälpte. Vi återvände till kaféet och beställde ett avgudahus, d. v. s. en ishink full med punschhalvor, men adverso Baccho. Jag försökte med toddar åt teologerna, men de ville ej avkasta den klerikala värdigheten. Jag försökte med ett avgudahus till men utan resultat, och jag började vantrivas, särskilt som jag fått inbjudningar från flera andra bord att hjälpa till att nedriva deras avgudahus och sprida ljus bland hedningarna. Men det hade varit okamratligt att smita, och jag satt kvar tills värden gav tecken till uppbrott, något alldeles oerhört och upprörande. Men man måste foga sig även efter det naturvidriga, och vi avtågade.

Ute låg vinternatten råkall med tröstlös dimma. Värden bodde vid Skolpromenaden, och vi vandrade dit. Vi påskyndade stegen, ty jag hade för avsikt att återvända till Gästis för att återtaga min vällovliga näring vid något av de bord, som stodo till mitt förfogande.

Dimman var ganska tät och inbjöd till utnyttjande. För att liva upp den dystra stämningen måste jag företaga något. Vad var naturligare, än att jag började klättra uppför en lyktstolpe för att släcka den och lyckades också.

Men när jag väl kommit ned igen, stodo två poliskonstaplar där och lade beslag på min dyrbara person. Nå - om detta har jag berättat i en av mina böcker, och om hur jag pliktfälldes till 15 kronor i stället för de vanliga 5, som den tidens markegångstaxa stipulerade, emedan jag enligt Raabens påstående uppträtt alltför bestämt vid förhöret i polisvaktkontoret. På grund av orsaker, som jag ej kan förklara, uttogos de 15 kronorna hos min far nere i Småland, vilket gav honom anledning undra, om jag egentligen gjorde något annat i Uppsala än sysslade med lyktsläckning. Någon examen hade jag inte tagit, och min avsikt att läsa direkt på licentiaten i latin och grekiska med förbigående av fil. kand. kunde ju vara god, men vem visste så noga, om jag fullföljde den. Min far beslöt alltså att resa upp och undersöka förhållandet.

Jag hade verkligen dåligt samvete, och ett sådant är inte den bästa huvudkudden. Jag var allvarsamt orolig att inte

få stanna kvar i stan, ty livet lekte för mig. Bedårande och skönt! Jag tror, att få studenter ha varit så glada som jag.

Mitt kotteri hade slädparti, och jag hade gjort i ordning brylån. Kommen I ihåg det slädpartiet, o, min ungdoms älskade, nu åldrande flickor?

Jag anförtrodde kamraterna mina farhågor.

- Min far kommer till Uppsala i morgon förmiddag, och det är kanske sista gången vi ses, ni och jag.

- Var lugn, vi ska ta hand om gubben.

Gubben! Han var yngre då, än jag är nu!

Alltnog, när jag hälsat min far välkommen på perrongen, och vi tillsammans stego ut på stationstrappan, stodo ett par hyrslädar där och i dem mina kamrater. I triumf placerades gubben i den främsta, och det bar i väg till Taddis, i vars himmelrike en festfrukost var dukad. Min far var glad, och hans sinne har alltid varit ungdomligt. Nu greps han av stundens stämning. Det blev fest, det blev sång. Snart var han lika ung som vi andra och bror med hela laget.

Men min himmel förmörkades av tunga tankar. Snart skulle gubben vilja se, hur jag hade det på min studiekammare. Och naturligtvis skulle han kinesa hos mig. Men jag hade icke varit hemma på ett par veckor av den enkla anledningen, att jag icke betalt hyran och dessutom icke hade någon ved. Jag hade icke vågat visa mig där av fruktan för värden, en poliskonstapel, och städet, en gammal ilsken gumma, som till råga på allt var troende. Hon tyckte icke om att röja undan spåren efter mina oskyldiga små fester, där all den goda matsäcksmaten, korv och sylta och fårbog, som skulle ha räckt i veckor, slukades av matfriska studenter på en enda natt. Framför allt tyckte hon icke om ringar efter punschglas på bordet. Och nu var där lika kallt inne som ute. Vattnet var fruset i handkannan, och en isklump glodde som ett blint öga ur vattenkaraffen. Jag smög mig hem ibland om nätterna för att hämta en bok eller en krage.

Å herregud, vad ynglingar få lida!

Men som min kamrat Ernst Konrad kände till mitt trångmål, erbjöd han gubben sin säng att kinesa i. Ty hos honom var det rymligare än hos mig. För övrigt kinesade jag själv på hans soffa sedan 14 dagar, och för resten skulle det nog inte bli så mycket sömn av. Det skulle nog Ernst Konrad och de andra sköta om. Pappa skulle resa med det tidiga morgontåget föjande dag, ty han hade icke fått längre permission.

- Jaha du Albert, nu ska vi väl prata litet för oss själva med varandra!

Nu kom det fruktade ögonblicket.

Men detta förslag möttes med dånande protester i from av indignerade nejrop och sång och musik, som i det riktiga himmelriket.

- Nej, aldrig i livet får farbror Lars lämna oss! Det blir inte av! Ekipager till Grindstugan äro redan beställda, och där ska vi ha brylå!

Och gubben lät sig ryckas med av stämningen. Det blev färd till Grindstugan, och sångerna ekade över snöfälten. Det blev fest igen med skratt och glada upptåg. På Gästis var det redan beställt, allt var arrangerat, och man var övertygad att farbror Lars inte skulle ogilla anordningarna.

- Men Albert och jag ha så mycket att tala om!

- Det hinner ni alltid! Natten är lång. Nu ska vi vara glada barn!

»Sjung om studentens lyckliga dar,

låtom oss fröjdas i ungdomens vår!»

Vem kapitulerar inte vid den sången, när det är verklig ungdom som sjunger.

Vi reste till Gästis, åto middag och installerades efteråt i kaféet vid ett bord, där man hade examenshippa. Ignaz Brez, ungraren, favoriten på musikestraden, spelade sina bästa saker, där sjöngs, där skreks, där hurrades.

Och gubben rycktes med ---

Det blev nattsexa i ett av smårummen på läktaren. Gubben var med. Det blev sent.

- Men hör du Albert, skulle vi inte ---?

- Nej, nej, nej!

»Sjung om studentens!»

»Dåne lik som åskan, bröder!»

»Över fjällarna grå är det natt, hallå!»

Och Ernst Konrad drog sina visor, jag drog mina. Och nedifrån kaféet brusade festjublet, ekade hurraropen ---

- Ja, Uppsala är en härlig stad, sade pappa, men farlig!

- Härligt är Uppsala! Men farligt? Nej, nej, nej!

Kamraterna ville hissa gubben, men jag lyckades avstyra det.

- Men hör du, Albert, skulle vi inte gå nu. Det är sent, och jag måste resa med första tåget. Och vi ha inte fått tala med varandra.

- Leve farbror Lars! Ja, vi gå snart, men vi följas åt. Ingen sviker! Vi gå hem till Ernst Konrad! Men först måste vi ha ett glas champagne!

Det salades till ett par flaskor Sparkling bland de ekonomiskt välsituerade bland oss. Korkarna smällde, tal höllos för farbror Lars, och det hurrades, så taket ville lyfta sig.

Arm i arm Drottninggatan nedåt, över bron och torget och hem till Ernst Konrad, där inom kort soffa, stolar, bord, byrån och sängen voro upptagna av den stojande skaran.

- Men hör du Albert, skulle vi inte ---

- Nej, nej, nej! Vi går inte! Vi skiljas inte förrän på perrongen! ljöd det.

Ernst Konrad, som var nationens teaterföreståndare, började utveckla sin dramatiska talang, och vi vredo oss av skratt. Var och en drog sitt strå till stacken. Man knackade varnande och ilsket i våningen över oss. Man knackade i väggarna på båda sidor, ty huset var ett slags studentkasern, men de oroade grannarna avväpnades genom inbjudning. De kommo försonade och iklädda sina nattrockar och deltogo i festen, som om de varit med från början.

- Ja, herregud, vad detta är roligt, sade pappa. Men käre Albert, jag börjar tycka att min expedition har

misslyckats.

- Kallar farbror den expeditionen misslyckad? ropades från alla håll. Nej, det är den mest lyckade expedition, som företagits sedan Kolumbi dagar, och han lyckades inte hälften så bra som vi, tack vare farbror Lars. Mera punsch!!

De nyattacherade festdeltagarna hämtade förstärkning till batteriet, struparna oljades, och sångerna ljödo.

Det började ljusna. Rullgardinerna blånade. Snart skulle tåget gå.

En av kamraterna började ett avskedstal till gubben, övergick till att tala om ungdomsglädjen och slutade med ett entusiastiskt leve för vandalernas konung Genserik, »som på tre dar förstörde 2,000 års kultur - vad ha vi hunnit med?!»

Och när vi äntligen avtågade, ville Ernst Konrad hålla oss kvar, ty han hade för avsikt att hålla tal för sig själv, såsom den där välvilligt öppnat sitt fridfulla hem för de gräsliga horder, som förstört hans nattsömn, och nu skulle han med all säkerhet bli uppsagd. Han nedtystades.

Arm i arm tågade vi ned till stationen. Klockan var över 5 och tåget skulle gå. Från plattformen avtackade pappa sina värdar.

- Jag förstår er - och jag är ju själv likadan. Jag känner mig ung som ni. Och, käre Albert, vi skulle ju ha talat allvar med varandra, men jag hoppas, att du förstår själv att --- ja, Uppsala är härligt, men farligt!

Tåget blåstes av.

- Ett fyrfaldigt leve för farbror Lars! Leve han, hurra, hurra, hurra, hurra!

- Som förstår er intrig, pojkar! Men tack skall ni ha i alla fall. Ja, adjö med er alla och Albert - ja, du förstår nog!

Tåget satte sig i rörelse, och vi viftade.

- Adjö, pappa! Adjö farbror Lars!

Och så var han borta. Och han hade ej fått tala med mig vare sig om lyktor eller studier. Vi hade bara haft roligt.

*

Ja, jag förstod. Här måste göras slag i saken. Här måste arbetas, men med vad? Jag stannade över julen i Uppsala, trodde att jag läste och höll mig kvar en termin till. Men jag fann, att situationen blev allvarsam och tillspetsade sig. Den gamla kärleken till min färglåda vaknade och blev stark, och till slut gav jag mig godvilligt.

Men just nu när jag i den tidiga höstmorgonen sitter och skriver detta, råkar jag kasta en blick på mina gamla latinska och grekiska lexika i bokhyllan. Om ryggar kunna se förebrående ut, så göra deras det.

En sviken kärlek! Det värker litet i hjärtat, och jag känner som en klump i halsen.

Men dagen bryter in, och om en kort stund är jag mitt ute i det verkliga, det jäktande livet, jagad och jagande.

Gårding

Det är dagen före julafton och vi sitta bänkade vid en glögg hos skeppar Johan Vesterbom. Det har smällt till och blivit kallt med rosor på fönsterrutorna. Brasan sprakar i den gamla öppna spiseln, färskt granris doftar från golvet, men den ljuvliga dryckens kryddor osa betagande och dominerande bland andra julens lukter som fylla

stugan.

- Det är märkvärdigt, säger Vesterbom, att gubben Gårding inte kommer hit i kväll när vind ligger åt hans stuga.

- Å, han kommer nog, vad det lider, otäckingen, säger gumman Vesterbom.

- Vem är Gårding? frågar jag, som inte känner till en så noga.

- Gamla båtsman, vet jag. Han är 95 år men kry som en 60-åring, fast han alltid ställer sig sjuk så här vid storhelgerna. Han hör lite illa, för han fick ett block ifrån storrån i skallen engång i tjänsten och vilken annan som helst utom Gårding skulle ha strukit med utav det slaget. För resten döpte herrarna honom till Mareld när han blev antagen till båtsman, för håret på'n var rött så det lyste som eld. Men när han blev äldre och varit gift en tid, bad han att få byta om namn, för det påminte honom om käringen, sa han, och det måste medges, att hon inte bara var ett hår av Hin - hon var en hel peruk utåv Faen. Men nu är hon död för åtminstone 50 år sen. Så d'ä kanske oriktigt att tala illa på hennes döda mull. Skål för resten, d'ä ett gott slag, dä här, lagom lite avbränt och gott om sopprötter i'et. Men ta mej dalern, nu har vi Gårding här! Jag känner igen honom på gången.

Det hördes steg på förstubron. Någon slog snön av stövlarna. Dörren öppnades och en ståtlig åldring kom in i stugan.

- Godkväll härinne!

- Godkväll, Gårding, hur kan det stå till på aftonkvisten?

- Tack som frågar, d'ä uschlit, dä lider välan mot aftonen för gubben. I kväll har dä satt te mer än vanlit. Ja ä så sjuker, så sjuker! Å ingen medusin har ja.

- Vad är dä nu då, Gårding, var gör dä särskilt ont?

- Ack ack ack, dä ä den därа susningen i huvudet, den gamla sjukan, sen jag feck blocket i huvet. Dä ä som om dä skulle sätta te värre på vintrarna, dä susar natt å da, ideligen å värker gör dä, susar å värker.

- Susar dä när Gårding sover också? frågade Vesterbom.

- Ideligen, ideligen - dä blir min dö!

- Man vad är dä för medicin, som hjälper mot sådant?

- Jaa, kapten Vesterbom, egänteligen ä dä bara tegelstensolja å dekokt på tormentiljerot som hjälper. Dä ska drypas in i örena, då går susningen å värken bort på ögonblicket. Men abetekena har ju blitt så uschlia på sista årena, så di har inte tockna meklamenter. Di har för rexten inga meklamenter alls, di dårarna. Å doktorerna kan inte ordinera längre heller - annat än bad förstås, men bad för mej, som ä så gammal, vore dä likt dä?

- Men kanske invärtes medicin hjälper. Sitt ner och drick en glögg, Gårding. Eller kanske dä skadar mer än hjälper?

- Nää, dä tror ja inte, kapten Vesterbom. Dä brukar liksom lätta.

Tack, goa kapten, inte kom ja hit för å snugga mej te nåt, va dä likt dä! Men tack vill ja säja för lite starkt i kroppen nu i kylan när ryggmatisten sätter åt en. Men va ä dä för en kar mä glasögon, den har ja inte sett förut. Han ä välan främmat kan ja tro.

- Han är från Grisslehamn.

- Jaså, jaha, där har ja också vari, men dä ä välan 30, 40 år sen. Dä ä välan aldri kapten Lindström - men han borde välan va mycke gamlare om han lever.

- Nej, men jag har gården efter kapten Lindström.

- Jaha, dä va en hyggli kar å många supar har ja fått i dä köket å inte va han snål mä maten heller. Ja tack ska han ha, kapten Vesterbom, skål å tack! Dä här va mat för en sjuk stackare som mej. Dä va obegripligt, va dä lenade i halsen å susningen ble liksom bettre. Si en människa ä inte som ett segel. Ett segel måste torka iblann annars blir dä jordslaget å skört. En människa tål vätan bättre å måste spolas iblann annars gistnar hon. Hon mår bara illa å, om en skalkar luckorna på henne å innanmätet mår bara bra om dä blir lite sjöslaget. Å pejlstock behövs inte alls för å si hur mycke vått en har i rummet, dä säjer rummet te om själv, ha ha ha, se ursäkta herrn å ursäkta kapten Vesterbom, men en gammal båtsman läser i sin sjökatkes ibland, när han får någe sånt här som ä bra för kroppen. Å tackar allra mjukast, kapten Vesterbom, ska gubben få en nedhalare te, dä går välan aldri an, men tack så mycke i alla fall. Dä känns precis som om nåterna skulle dra ihop sej, när glasena kommer så här block i block.

- Nå hur ä det nu med susningen, Gårding? frågade Vesterbom.

- Den ä totalt väck, d'ä rent förunderligt! Dä måtte va särskilt hälsosamma kryddor i den här medusinen. Nåå fru Vesterbom, hur står dä te mä hälsan å kärleken. Ryggmatisten sätter åt, kan ja tro. Men dä enda som hjälper emot ryggmatisten så ä dä kärleken, dä går ja ed på, så sant ja heter Gårding. Försök mä lite kärlek, fru Vesterbom, dä lättar!

- Håll han sin syndiga mun, Gårding, annars kan han hålla sig härifrån! sade gumman Vesterbom tillsynes generad. Hennes gamla ansikte mörknade.

- Ursäkta gubben, lilla frun, men ja säjer som sant ä. Ja kommer välan ihåg mi egen käring när ho va ungdomsflecka å friade te mej. Se hennes föräldrar va liksom välbönder å ja va för simpel kantänka, så di försökte hälla beck i våran välling, men inte hjälpte dä, inte! Tack goa kapten Vesterbom, men ska ja verkligen få ett glas te? Annars tycker ja att d'ä väl halat. Ja tack då, kapten, order kan ja lyda, när d'ä befäl som bjuder. Tack så mycke, kapten! D'ä väl! Dä smakte mums killebabba! Jo, fru Vesterbom, ätter vi talar om kärlek så kommer ja ihåg käringen, när ho fria. Mor hennes gömde skorna för henne, men va hjälpte dä? Kröp ho inte ut halvnaken genom fönstret mitt i smällkalla vintern var natt å sprang hem te mej. Ja ger mej faen på att ho hadde ny longflammation varenda natt, men den gick väck, å dä berodde på kärleken, fru Vesterbom. Så försök mä kärleken, när ryggmatisten sätter åt'na för svårt!

- Nu går Gårding, å dä på fläcken! sade fru Vesterbom.

- Ja, nu är det kanske bäst att Gårding knallar sej hem. Nu är ju susningen borta.

- Tack kapten! Ja går! Nu bussar vi klyset. D'ä nog mä' glögg i piktanken å vältrimmad ä ja som en lustkutter. Ajöss å tack för mej!

Men i dörren vände Gårding sig och sade: - Lyd mitt råd, lilla fru Vesterbom, här behövs varken doktorer eller abetekare. Ajöss!

Han klampade ut i den stjärnljusa kvällen.

- Gårding börjar bli gammal och tål inte så mycke, sade Vesterbom. Men rolig är han när han sätter till. Det är i alla fall raska tag i en 95-åring. Såna där blir vi alla här på öarna om vi sköter oss. Sköt sej, Engström!

Julstök

Ursäkta, men vi ha liksom lite bråttom härute i skärgården just nu i anledning av den stundande högtiden. Vi måste passa på medan havet ligger öppet. Visserligen äro vi omgivna av faror från alla håll, men med sammanhållning och klokhet går det bra. Se upp måste man i alla fall. Tullen far ju omkring som tosingar, och spritspioner kan man misstänka i varje båt. Till och med poliser från Stockholm äro ute och snoka. Då och då göra de ett litet beslag och det kan man gärna unna dem, men det mesta ta vi nog hand om själva. Och skickliga ha vi blivit. Vi gamla orka ju inte med alla strapatserna dag och natt, men vi ha ungdomen och kunna vi inte bistå med dåd så göra vi det med råd. Jag var inne och drack kask hos gubben Vesterbom häromdan och han suckade så tungt: - Ja redaktörn, dä börjar bli huschligt me mej gubbstackare, men Gusten, pojken min, den 'ar 'a 'eder håv! Redaktörn kan inte tro, hur duktig 'an är. Jag vill säja att 'an är den bästa smugglarn på 'ela Väddön, hå hä vill hinte säja lite, hä!

Jag reste i affärder ut till Harön och gick direkt till Evergistus Mattson som är en renhårig karl med hjärtat på rätta stället. Han tar bara 6 kronor litern, d. v. s. bara 60 kronor dunken. Det kan man inte klaga på och det är ordentlig vara. Han bjöd på en konjak.

- Den här kunjaken kan redaktörn ge sej även på ä den fineste kunjak som finns, sa han. Dä ä moderkunjak, di kallar.

- Moderkunjak???

- Ja dä ä sån kunjak som en gör annan kunjak åv. D'ä vara dä! Känn så gott han river i halsen! D'ä inte en sån där len å mild som smakar som bröstsaft utan d'ä kunjak för fullvuxet folk, sjöfolk å skärkarar, vill säja. Utå en sån här liter kan en göra teminstingens 5 liter utå Brattens, å då får en välan va tacksam att dä finns sån kunjak.

Det hördes sång ifrån sjön. Vi gingo ut på förstubron.

- D'ä smugglarsången, sade Evergistus. Har inte redaktörn hört den? Jo den låter så här:

Hej dunkom å damaschanom,
Så länge vi har en kanister kvar!
Hej dunkom å damaschanom,
Så länge vi har en kanister kvar!
Å tusen liter i går å tusen liter i da
Å tusen liter i morron, å sen ä skutan klar.
Hej dunkom å damaschanom,
Å tusen liter ha vi sänkta kvar!

- D'ä en bra visa, Engström, å den ä skriven utå Jan Pers Gustav på Ytterskär. Han ä inte dum te smuggla han heller. Å hederlig karl ä han mä, för den delen, fast han nog tar 8 kronor litern å 10 å 15 mä, om dä kniper, utå stadsbor, förstås. Men redaktörn räknar vi inte te stadsborna, va dä anbelangar.

- Tack för det ordet, Evergistus! Men mitt ärende är egentligen att fråga om jag inte skulle kunna få köpa ett par liter visky i dag. Jag har lite bråttom, för jag har arbete hemma som väntar.

- Ja nog för att ja har åv alla sorter, men si i da ä de stört omöjligt, Engström sir ju själv att dä ä spårsnö.

Åskådningsundervisning

Jag har aldrig sett någon elegantare prelat än biskop Knut Henning Gezelius von Schéele och jag inbillar mig, att apostlarna - för att inte tala om Johannes Döparen under hans ökenperiod - gentemot honom skulle ha verkat veritabla luffare. Och så han kunde lägga sina ord sedan! Han var den borna diplomaten och hans föda var icke

gräshoppor och vildhonung. Men man måste ju medge, att han var något senföddare än de nämnda hedersmännen och tiderna förändras.

Il faut être de son temps, sade Daumier.

Emellertid kunde det stundom hända, att han högg i sten och klickade i fråga om den berömda ackommodationsteorin, som icke minst för biskopar är av högsta vikt. På Gottland berättas en historia om detta lilla minus i hans för övrigt lysande begåvning och jag drar den här för att bevara den åt eftervärlden, vilket den förtjänar, då det väl är uteslutet att den kommer in i någon kyrkohistoria.

Det var fråga om att inspektera en folkskola någonstans i en avkrok på Gottland och biskopen befann sig där. Den unga folkskollärarinnan bävade vid tanken på det höga besöket och kände det som om hon själv skulle upp i examen. Hon hade klätt sig i sin finaste blus och dagen till ära prytt den med en blomma. Biskopen med sällskap intågade i skolsalen.

Det lär finnas något som kallas åskådningsundervisning. Alltnog - biskopen anhöll att lärarinnan skulle hålla en lektion med tillämpande av denna undervisningsprincip. Den stackars flickan rodnade och bleknade om vartannat och sade sig ej ha lärt sådant.

- Å, det är ju mycket enkelt! Håll en lektion med utgående till exempel från den vackra blomman fröken har på blusen! Tala om den blomman som ju i och för sig är ett under och övergå så småningom till andra blommor, växter i allmänhet och deras plats i naturen och dess stora hushållning!

Lärarinnan förklarade djupt olycklig, att sådant översteg hennes förmåga.

- Nå, då skall jag själv visa hur en sådan lektion går till, om fröken tillåter!

Biskopen höll just sin pängsné i handen.

- Till exempel den här pängsnén! Men nu skola barnen lyssna mycket noga, på det att jag sedermera må kunna höra, om I haven rätt uppfattat det jag nu kommer att säga!

Och så höll biskopen ett elegant föredrag i optik, om ljusstrålars brytning, om konkava och konvexa glas, om ögats byggnad, närsynthet och långsynthet etc.

Efter det ytterst väl formade och innehållsrika anförandet, till vilket barnen och de övriga lyssnade med andlöst intresse, vände han sig till en pojke, som satt på första bänken och såg ovanligt pigg ut.

- Nå, du min lille gosse, som ser så vaken ut, kan du nu säga mig, varför jag till exempel inte har vanligt fönsterglas i pängsnén?

Pojken reste sig, knäppte enligt gammal god sed ihop händerna och svarade:

- Jo, för de första ä di för stora å för de andra ä di fyrkantiga.

Det förljudes att biskop von Schéele efter den betan aldrig hållit någon åskådningsundervisning.

Sommarsatyrer

Den gamle majoren och jag sutto på min gårdsplan i kastanjernas skugga och drucko grogg. Plötsligt smällde grinden och den gamle professorn nalkades.

- Sitt ned!

- Nej tack, men kan jag få låna en kikare?

- Gärna! Ska de vara 6 eller 12 gångers förstoring? Eller vill du ha min gamla skeppskikare?

- Tack, får jag låna din Zeiss 12?

Han fick min tolva och avlägsnade sig.

Min dräng kom. Han hade hälsning från en båt som anlänt med ett flickpensionat ombord. Flickorna ville bada i min badvik.

- Gärna!

Majoren och jag fortsatte att grogga.

- Vad är det för pensionat? frågade han.

- Antagligen detsamma som brukar komma hit ett par gånger var sommar från Stockholm. Det är ett par gamla fröknar och en 20 flickor som vill andas havsluft och bada.

Grinden smällde igen och den gamle lektorn kom till vårt bord.

- Vill du ha en grogg?

- Nej, men jag vill gärna låna en kikare.

- Nyss har professorn lånat min tolva. Men du kan få låna min sexa eller min gamla skeppskikare.

- Vilken förstorar mest?

- Skeppskikaren.

- Då tar jag den. Tack, adjö!

Den gamle majoren sade: - Ja tack ska du ha för groggen - jag måste nu ge mej i väg. Apropå, skulle jag möjligen kunna få låna din båt ett slag. Jag skall över till Köpmanholmen.

- Tag den, broder, årorna och klykorna finnas i lekstugan.

- Ja tack, jag vet. Adjö med dig.

Jag höll på med en tavla. Staffliet stod i skogen strax bredvid min ateljé och den gamle majoren hade dragit mig från arbetet en stund. Dagen var het och hans grogginsinuation hade lockat mig. Men nu skulle jag ta tag i penslarna igen. Jag gick in på skogsvägen. Därborta glänste duken i solskenet och lockade.

Men bortifrån badviken började ljud komma, fnitter, rop uppe i falsetten, illskrik, prat och skratt. Pensionatet badade tydligen. -- Men vad är det där? Vad fan? Vad nu? Därborta kröp lektorn på magen med kikaren i högsta hugg. Och -- nej nu går det för långt! Borta vid ateljén kröp professorn med sin kikare, tydligen med pensionatet som mål. Såna gamla rackare! Jag var verkligen för blyg att hejda de gamla libertinerna. Jo-jo! Åldern spelar tydligen ingen roll - eller det kanske just är åldern som spelar en roll. Men det är synd om flickorna i alla fall. Jag måste ingripa. Jag ropade: - Nej hör ni gamla gossar, låt bli det där. Halt, säjer jag!

De stannade.

- Nä-äj hör ni, nu får det vara slut! Kom hellre och svalka era känslor med en grogg och jag lovar att vattnet skall

vara mycket kallt! Ja, jag vill inte störa er, men jag går hem nu och väntar att ni ögonblickligen kommer efter!

De hade tydligen arbetat utan att veta om varandra. De sökte samma mål på olika vägar. De svarade ej utan lade sig ned troende sig vara dolda ungefär som då strutsen döljer huvudet och tror att ingen ser hans stora kropp.

Pensionatet gol och skrattade, omedvetet om satyrerna i skogen.

Årslag hördes. Jag sprang upp på Kanonberget.

Där nedanför roddes min båt av en gammal käring i rutig schalett. Vid alla helgon, det var ju majoren, min åldrige vän, som gick på 80-talet. Det var mej en raffinerad en.

Nu orkade jag inte mera. Jag gick hem och satte mig vid groggbordet, sedan jag sagt till om is och vatten. Om ett par minuter kommo professorn och lektorn. De sågo generade ut.

- Nu lämnar vi samtalsämnet, föreslog jag, och blandar oss en grogg.

- Var är majoren? frågade båda.

- Han kommer snart.

Om 20 minuter kom majoren något andfådd efter rodden, bärande årorna och klingade med klykorna. Han visslade en operettmelodi.

- Nå såg ni något, gossar? ropade han.

- Såg? Vad menar du?

- Humbuga inte! Men vet ni inte vad som menas med att ro schalett?

- Ro schalett??

- Jo, man tar en schalett på sig och ror lugnt och fridfullt. Flickorna tror att man är en gammal käring som skall ut och lägga långrev. Mej ropade de på och frågade vad abborrarna kostade. Jag svarade inte. De trodde jag var döv. Då simmade de ut till mig allihop utom de båda gamla fröknarna - och det sista var mig ovalt för resten, som tullvaktmästaren säjer. Men när de kom på tre meters avstånd började de skrika och försökte dyka. För man ser väl inte ut som en käring!

Och den gamle majoren vred stolt på sina små vita mustascher.

Kannstöperi

- Nehej, den som sloge ihjäl alla resetalare å riksdagsmän å socialister å politikuskar, den gjorde en god gärning, sade Vesterman. Å militären kunne en ju göra te poliser som hölle ordning i Europa.

- Det där förstår inte Vesterman, som bara har Östhammars tidning, sade folkskolläraren högdraget. Låt nationernas förbund hålla på en tid, så blir dä rejäl ordning igen. Men de krigförande måste först få trötta ut sig. Sedan ingriper Nationernas förbund.

- Ja tycker att skollärarn har rätt, sade tullvaktmästaren.

- Va en tullare tycker å tänker dä hör inte hit. Å för räxten, vore tullen borta, så bleve dä möcke bättre i världen, d'ä mitt ord. Håll du dej te dina spritbeslag, som aldrig lyckas, vaktmästare, men lägg dej inte i världsordningen. Nej gubbar, dä mat, som folkena behöver, bara mat, så slåss di inte.

- Å upplysning, tillade skolläraren.

- Upplysning, va ä dä för lort? sade Vesterman. Dyra skolor har vi nog åv å te slut blir barna så lärda så di inte vill göra nåt. Nej mat skulle skaffas, å mat kan skaffas, när alla bonnknölar i hela världen har mat. Di svälter inte. Nej ta å plöj opp gaterna i varenda sta å sätt potatis å så å stå i å gör socialisterna te bönder, för dä ä dä enda di duger te, usslingarna. Å vi fiskare skulle sköta resten, för havet kan ingen fiska ut.

- Men tror Vesterman verkligen att krigena skulle upphöra om alla människor hade mat? frågade skollärarn.

- Visst i helsike! Den som ä mätt, han slåss inte för han orkar inte slåss. Så ä dä mä djur, å så ä dä mä människer.

- Vad vet Vesterman om djurena i det fallet, han som inte är lantbrukare?

- Vet? Vet! Jo d'ä just va ja vet. Som för exempel när ja köffte den nya tuppen år 72, ja minns 'et som dä hade hänt i jåns. Si den gamla tuppen började på å bli lat, så ja skickade ätter en sån där Bramaputterjäkel ifrån Norrtälje. Men dä ble ett liv må I tro! Han rök på den gamle tuppen å den ilsknade ju te ett slag å ble svartsjuk kantänka. Di sloss väl en styv timme å flög som tosingar över stuga å satt ihop mä klorna å skulle ha ut ögena på varandra förstås. Å te slut ble den gamle så trött å andfådd, så han la sej i gräset, å Bramaputter skulle väl gjort slut på 'en om ja inte hade skilt dom åt. Inte kunde ja ha Bramaputter i hönshuset, dä förstår sej själv, utan ja släppte in 'en i visthusbon för att den värsta ilskan skulle gå ur 'en i mörker å ensamhet å eftertanke.

Men en åv pojkarna, han som ä kapten nu, va så full i fan så han tog den gamla tuppen å släppte in te den nya fram på afton, när ja va ute mä sköta. Å så gnodde pojken sin väg bort på dans, för han va rädd för mej förstås. När ja kom in i visthusbon på kvällen så ble ja liksom haj, när ja feck si bägge tuppa ligganes på golvet mittemot varandra utan å röra en fena. Ja trodde rent di va döa bägge två.

Men så kom ja unnerfunn mä hur dä hadde gått te. I visthusbon stod en havresäck, å på den hade den nya Bramaputtern pillat hål å ätet tess dä inte gick ett korn mer i 'en. Sen hade han lagt sej förstås. Han var så mätt å full utå havre så han kunne inte slå ihop näbben utan låg å gapa som om han ville gala. Å sen, när den gamla blev insläppt så var han trött på slagsmål å gav sej te å äta i samma hål på säcken som den andra å åt tess han inte kunne gapa han heller.

Å där låg di bägge två fulla utå havre ifrån för te akter å gapade å kunne inte röra sej. Nehej mäster, när en ä mätt så slåss en inte! Har ja inte rätt, Engström? Ja, hör dä, skolmästarn. Dä kan Engström skriva om i tidningen som ett Guds under att inte bägge tuppa dog, så mycke havre di hade fått i sej. För han tar ju in märkvärdigheter också i Strixen?

- Var lugn för det, Vesterman!

Humanitet

Det var i början av världskriget. En massa landstorm skulle ut i skärgården för att bevaka våra kobbar och inkvarterades en natt i en viss fästning för att dagen därpå fortsätta resan. Men arrangemangerna voro illa gjorda, det fanns icke nog rum inomhus, en del måste tälta på borggården och man hade icke tillräckligt med halm för detta ändamål, varför nattlägret blev hårt för somliga. Översten, som ömmade för gossarnas väl, steg upp i daggryningen och gick ut på borggården för att se hur de hade det. Då kryper en landstormsman, en söderamerikanare, ut under sin tältduk, ruggig, sömnig och arg, ruskar på sin lekamen och tar en åkarbrasa. Översten traverserar borggården i all sin glans, upptäcker den morgonruggige och frågar: - Hur mår ni? Ni har väl legat illa?

Söderamerikanaren fixerar sin höge förman med en naivt oförskämd uppsyn och frågar: - Har'u någe halm, din

jäkel?

Förvånad över detta ovanliga tilltal tror översten att mannen är onykter och säger: - Gå och lägg er!

Ty översten är vänlig och vill icke mannens olycka.

- Ja frågar: Har'u någe halm, din jäkel.

- Nej, svarar översten, fortfarande något överraskad.

- Nå, va går du då å jäser för, jäkla gullhöna?

Den välvillige översten fick så småningom karlen att gå och lägga sig. Han förstod att det stod illa till med disciplinen i Söderamerika, men ville icke börja den ruggiges första tjänstgöringsdag med en bestraffning. Sådant kallas humanitet.

*

För omkring 60 år sedan var sedermera generalen och krigsministern Axel Rappe som ung, glad - ja mycket glad underlöjtnant, på väg till förläggningsplatsen med en avdelning beväringar. På den tiden fick man traska landsvägarna och framtågade sjungande och icke utan brännvin i matsäcken. En beväring hade begått någon dumhet, om han nu varit berusad eller gjort något subordinationsfel. Han skulle få sitt straff vid framkomsten till nattkvarteret. Där mötte Rappes kamrat Torpadie också med en kontingent beväringar. Det blev en glad middag, ty Torpadie var om möjligt lika skojfrisk som Rappe. Efter middagen erinrade sig Rappe att en man måste bestraffas. Man beslöt ställa till ett skämt i den tidens stil och smak.

I hast arrangerades ståndrätt, brottslingen framfördes och efter en kort men blodigt allvarlig undersökning dömdes han till döden.

Han skulle avrättas i soluppgången. Bondpojkarna förfärades över krigslagarnas stränghet. Men här skulle statueras ett exempel. Den skyldige låstes in i en potatiskällare för att i enslighet kunna bereda sig att kvittera det jordiska.

De båda löjtnanterna ägnade sig åt punsch och glädje tills de omsider somnade ifrån alltsammans.

Men när de vaknade åtskilligt tunga i huvudet och skulle fortsätta marschen, fanns icke en man att anföra. Bondpojkarna hade under natten befriat den dödsdömde ur källaren och samt och synnerligen tagit till flykten undan det grymma befälet och lagarna som icke kunde efterlevas.

Historien förmäler icke, vilket straff de båda löjtnanterna fingo. Kanske intet alls, vilket är det troligaste.

Sådant kallas också humanitet.

Nehleen

Jag har sällan varit så rädd som förra veckan, då det skulle avgöras om vi skulle få vår nödvändiga sup till middagen. Jag visste ju att intelligensen skulle segra - hur många gånger skall jag upprepa ordet »skulle»? Det börjar störa mig. Jag reste faktiskt ur landet och hamnade på Gottland. Men jag var inte säker ändå! Jag ville vara i fred och fick vara det. Nästan!

Samtidigt med mig låg lotsångaren Stockholm i Fårösund.

Varje sjöman vet att på grundet Flytan öster om Skarvgrundet vid södra inloppet till Fårösund ligger - eller står -

Fårösunds fyr - agaljus, lågan fem meter över medelvatten. Jag behöver kanske påpeka särskilt att detta slags fyrar sakna bevakning och tillses i regel bara en gång varannan månad.

Jag kom genom Fårösundshålet som gäst på en lustbåt. Alla människor voro vänliga och goda mot mig, kanske därför att jag är alltid god och vänlig mot alla människor. Bland gästerna befann sig en man som såg mycket kufisk ut. En skön man men till utseendet något korkad. Han var med ett ord litet för vacker för mina maskulina förhållanden. Jag intresserade mig för mannen och frågade en kurre, vem han månde vara, denne livaktige passagerare. Ty han talade och skrek och stod i som själva fan. Och talade för förbudet.

- Denne man, svarade den tillfrågade, är kyrkoherde Nehleen i Lärbro.

- Å verkligen? svarade jag. Är det verkligen den kyrkoherde Nehleen, som har rest omkring på Gottland och agiterat för förbudet och som befanns innehava motbok?

- Just han. Sådana figurer använda förbudsgubbarna i sin tjänst. Tycker redaktörn om dem?

- Nej, fy fan! Tillåt mig svära! Men hur kan man heta Nehleen? Är det en sån där amerikansk figur med rötter i Augustasynoden? Det finns fina pojkar, den renodlade humbugen. Tillåter ni att jag lämnar er åt ert öde och presenterar mig för kyrkoherde Nehleen? Tack!

Jag presenterade mig. Mannen försäkrade att han icke var kyrkoherde Nehleen.

Nå - jag skulle i en liknande situation icke ha medgivit faktum. Men karlen intresserade mig. Ty om han också icke var kyrkoherde Nehleen, borde han ha varit kyrkoherde Nehleen på grund av sin uppsyn och övriga egenskaper. Privatim är jag fortfarande övertygad om att han var kyrkoherde Nehleen, en man som trött efter energisk förbudsagitation vilade sig genom att företa en lustresa runt Gottland.

Vårt samtal blev slappt och slött. Det sackade av akter ut. Men jag höll i och gav mig fan på att mannen trots allt var den beryktade kyrkoherden.

Vi passerade just Fårösunds fyr och mannen begagnade sig av situationen, bytte om samtalsämne och suckade:

- Tänk vilket liv dessa människor måste leva!

- Vad menar kyrkoherden?

- Jo, fyrbetjäningen härute måste föra ett hårt och strävsamt liv. Men vad ser jag? Det ligger en båt vid fyren - har det hänt något?

- Antagligen är det spritsmugglare - eller också är det båten från tvättinrättningen i Fårösund. För det är söndag i morgon och dessa enkla, naiva människor hålla fortfarande styvt på helgen.

- Det är vackert och ljuvt. Men fyren förefaller mig vara något för liten för att folk skulle kunna bo där. Men redaktörn som är gammal sjöman förstår ju det där bättre än jag. Jag är från Skåne och har inte egentligen reda på såna här sjöförhållanden.

- Jo, här bor fyrmästarn, fyrvaktarn och två fyrbiträden, alla med sina familjer ---

- Ja, men hur få de rum?

- De måste tränga ihop sig. Staten har inte råd till mera.

- Ja, men fyren förefaller mig så liten ---

- Jo, men här få de lära att tränga ihop sig.

- Hur många människor bor här?

- Ja, med barnmorskan är det just 26 personer.

- Barnmorskan???

- Ja, naturligtvis måste de ha barnmorska, ifall något skulle hända. Och det händer rätt ofta.

- Menar redaktörn allvar? Att det finns barnmorska i fyren??

- Hur skulle de reda sig annars?

- Nåja, det kan medges! Men alla barnen? Hur kan de reda sig? Nej, den här uppgiften förefaller något överdriven. Var få de mat ifrån?

- Mat!? Snälla kyrkoherden, tror kyrkoherden verkligen att staten är så generös att den ger dom mat? Å, nej! Di får meta. Varje nyfött barn får ett metspö och vanligtvis ha de spolmask, det bäste bete som finns. Di fiskar abborrar och lax och säl.

- Säl??

- Just säl. Det är ett slags fisk.

- Det vet jag, men tar den på mask?

- Den tar inte på något annat.

- Högst underbart! Men jag tycker att staten borde ta vara på dessa människor bättre än den gör. Det är ju omänskligt att låta dem föra ett sådant liv! Det är upprörande!

- Men tycker kyrkoherden verkligen att det är mera upprörande än att resa omkring på Gottland och agitera för förbudet och samtidigt ha motbok. Jag är fan så mycket mera upprörd än kyrkoherden! Säg mig uppriktigt: Hur många motböcker har kyrkoherden? Jag är icke tidningsman och har icke intresse att skada er. Vad ni berättar för mig, stannar oss emellan. Hur många motböcker har kyrkoherden?

- Lovar redaktörn att låta det stanna oss emellan?

- Naturligtvis!

- 1689!

- Är det ett årtal eller antalet motböcker?

- Antalet motböcker!

- Tillåt mig lägga bort titlarne, Engström, östgöte!

- Nehleen, Lärbro.

- Tack ska du ha!

- Tack själv.

- Men är det verkligen sant det du här berättat om Fårösunds fyr? Ligger verkligen ekan där för att ge dom

stärksaker?

- Ja, men samtidigt håller dom på med att sätta in gasbehållare och justera solventilen.

- Har solen nu också ventiler och kan betjäningen inte behålla gasen? Ja vi leva i en underbar tid! Högst underbar! Men där kommer en båt med en flagga - vad betyder den flaggan.

- Ge mej si, vit cirkel i blått fält - det är en signal som betyder Nej! antagligen en symbol för Fårösund och Gottland och Sverige och hela världen. Ajö med dej Nehleen! Jag går ner i penteriet och lagar mej en kaffekask!

Pråmskeppar Vågbergs synpunkt

- Nä, jag ska berätta för redaktörn, varför läsare å goodtemplare vill ha förbud. Dä ä för de ska kunna supa i fred själva, för på varandra spionerar di inte. Har redaktörn nånsin träffat såna fyllesvin som läsare å goodtemplare när di sätter till. Ja för min del har inte gjort'et. Förstås, dä finns ju en del som inte super, men di har magarna fördärvade, så di inte kan, å en del som har supet så möcke så di inte tål. Har redaktörn nånsin sett en nökterist som sir hälsosam ut? Di ä allt räknade, di! Di sir ut som ena redia blekfisar, magra å eländia å medusin vräker di i sej för allt va di förtjänar.

Å snåla ä di! Har redaktörn nånsin blitt bjuden på en sup å en goodtemplare? Nä si dä! Men när di ä sjuka så gnor di mellan gårdarna å lånar konjak för magen. Redaktörn skulle vatt mä på utställningen i Norrtälje. Förtjänte di nått på hortellerna så va dä på goodtemplarna som satt där å vräkte i sig sprit, för di trodde att di var okända.

Nej, dä som har hållit mej frisk å alla andra gubbar som har hårt arbete i havet, dä just kaffekasken om mornarna. Alla förståndiga doktorer ordinerar dä mot rematisten. Ja skulle välan inte kunna röra en fena för gikt å tocke sattyg om jag inte hade använt dä. Ja törs inte sticka ut näsan genom dörren i ottan utan ett par ordentliga kaskar innanför västen. Å far min var likadan å hans far mä å ingen åv oss har dött före 90 år - vill säga ja ä ju inte 80 än, men dä vet ja, att dä skulle bli knall å fall om jag skulle gå ifrån vanan.

Har redaktörn varit å hälsat på tysken som ligger utanför Söderarm å säljer sprit? Han ä en mänsklighetens välgörare, för en får ordentliga varor å slipper dricka dunder å tocke jävelskap som en får lus i magen åv. Ja visst, vi seglar väl dit en dag, ja ä färdig när redaktörn säjer till. Åja, inte ä dä nån fara för oss bägge, vi få nog dä vi behöver till dödagar, men dom stackarna som lyder nya påfunder, dom ä dä synn om. Nä, en måste va full å fanken, när folk hittar på dumheter - å en blir full å fanken. Folk som en hade trott va dumma som får, hittar på knep som di värsta abekater. Å skärgårn ä stor å svår å hitta i för den som inte ä praktiserad. Si praktik måste en ha! Utan praktik så står en där.

Men slå va mä mej, redaktörn, att blir dä förbud, så inom ett år så har alla di som har skränat värst för förbudet nu, supit ihjäl sej. Å så ä vi å mä dom! Men först ska dä bli revolution. Dom talar om revolutionen i Ryssland, men den ä som ett hallelujamöte emot den som blir här hemma.

Jaha vi seglar väl å hälsar på tysken en dag. Men vi får allt rappa oss, innan goodtemplare å läsare har köpt hela lasten. Ajöss!

Sverige just nu

När jag går omkring i markerna och ser dem rodna av smultron och svartna av blåbär, skär det i min själ att 90 % av dessa härligheter få förfaras oplockade. De arbetslösa äro naturligtvis för fina att ge sig ut i skogen och böja sina ryggar och tjäna en slant utom underhållet. Men det ser snart ut som om alla skulle vara för fina eller för lata att plocka bär.

Jag har engång föreslagit att hela armén skulle skickas ut på bärplockning. Jag tror inte att den skulle förlora avsevärt i försvarsduglighet därigenom. Disciplin inpräntas ju under tiden av befälet som ser till att inte folket slafsar i sig hela skörden, och att något verkligen blir gjort. Denna idé är verkligen något att ta vara på och jag vidhåller den på fullt allvar. Det är inte meningen att hela övningstiden skulle anslås till bärplockning. Men anslå tre dagar, anslå två, anslå en, och resultatet skulle bli glänsande under rigorös tillsyn. Och bärpriserna skulle sjunka så att även fattiga stadsbor skulle få njuta av våra skogars och fällors skatter, medan nu endast de burgna ge efter för de oförskämda lantliga bärplockarnas fordringar.

Om inte regeringen fattar detta, bör den genast avgå. En liten ministerkris då och då piggar bara upp.

*

I skärgården rustar man sig att möta det eventuella förbudet. Jag har aldrig sett så mycken nattlig och daglig trafik bland kobbar och skär.Motorbåtar kila glatt och förtröstansfullt smattrande utom farlederna, där den okunniga tullen icke hittar vägen. Det lagras i källarnas dunkel. Man hjälper varandra och ser ljust på framtiden. Äntligen håller Sverige på att bli enigt. Ty härute önska vi förbud. Lite var behöver förtjäna pengar efter kristidens rysligheter.

Och de fattiga, som ej ha råd att köpa utländsk sprit, se med glädjetårar hur potatisen frodas. Jag blev för några dagar sedan vittne till en rörande vacker scen. Det var på en liten ö icke långt härifrån. Den gamle fiskaren satt på söndagskvällen utanför stugan med postillan i knät och läste för sin idoga, strumpstickande hustru, då och då kastande en ljus blick över glasögonen på sitt potatisland som i år är tre gånger större än i fjol.

I gräset vid de gamlas fötter satt deras unga dotter, en verklig Ingeborgstyp, och fejade brännvinsapparaten. Osökt rann mig i minnet Frithiofsskaldens ord:

»Hon skurar apparaten ren
blank skall han bli,
och rodnar, när hon skådar sen
sin bild däri.»

Jag kände något fuktigt i ögonen inför denna bild av svensk söndagsfrid. Havet låg som en spegel och dunket från en innehållsrik motorbåt hördes långt utifrån.

Äntligen lade Vesterman postillan ifrån sig. Jag gick fram och fattade hans valkiga näve. Så stodo vi länge och sågo varandra in i ögonen, gripna av samma stämning, samma tankar.

- Hur skall det gå med Sverige, gamle vän? frågade jag. Har Vesterman tänkt på att det skall kosta 500 kronor bara att ha lite jäst saft i källarn? För att inte tala om en liter!

- Ja, Engström, di ä så förbannat dumma, som om di levde på sjuttonhundratalet!

Hemma igen

Jag har nyss besökt min småländska hembygd och konstaterat styrkan av de band som förena mig med den. Jag fick något av hjärtklappning när terrängen höjde sig och skogarna började blåna framemot Ydre och gränssocknarna till Småland. Och när jag väl var framme förstod jag klarare än förut att jag varit borta i främmande land och förslösat mina ägodelar.

Småländska höglandet är en hälsocentral. Det ser man på de många friska åldringarna. Min far som fyller 81 år i år stiger upp varje morgon klockan 7 och hugger all veden åt hushållet. Sedan binder han böcker under 10 à 12

timmar. Han har aldrig förstått sig på 8-timmarsdagen. Lika litet som jag själv.

Jag lögade min själ i den friska och äkta humor som frodas i stugorna. Jag lyssnade till åldringarnas visdom och gladdes åt glimtarna i deras vakna och pigga ögon.

Naturligtvis hälsade jag på Kalle i Udden och hans hustru Maj-Kari. De äro ett par ungdomar på 87 år och ha nyss varit lite krassliga, men när prästen varit i torpet och gett Kalle nattvarden, frisknade han till och är nu färdig att hoppa över sitt hus, om detta skulle krävas av honom.

För övrigt går en våg av religiositet genom min hemsocken. Utom den riktiga evangeliskt-lutherska kyrkan finnes ett baptisttempel, ett tempel där friförsamlingen (de syndfria) hålla till och ett tempel där Jönköpings missionsförening har sitt tillhåll. Jag tror inte att Kalle i Udden går i något av de tre sistnämnda. Han reder sig med den gamla kyrkan och dessutom har Maj-Kari en bra postilla.

Kalle är jägare och fiskare. De båda gamla lägga ut sina nät i den närbelägna sjön och intet väder får hindra utläggning och upptagning. För icke länge sedan stal någon ädel själ Kalles nybundna nät. Det var en stor förlust för honom. Jag skulle vilja träffa tjuven i jämnt fem minuter. Mera skulle knappt behövas.

När jag gjort Maj-Karis porträtt frågade jag henne om hon tyckte det var likt.

- Dä kan väl inte bli annat än likt, så gammel å ful å mager som jag ä!

Kalles porträtt blev bättre. Observera händerna. De äro resultatet av mycket arbete och mycket gikt.

*

Till slut en historia. Det är söndag och några ungdomar ha samlats hos Johan i Åsen för att spela knekt. Hans hustru Johanna sitter i sängen bakom Johan. Med det ena ögat läser hon i postillan och med det andra tittar hon i sin mans kort.

Plötsligt: - Va i helsike Johan, du har ju knekt!

Påskbetraktelse

God påsk! skall man väl säga för ordningens skull. Men för egen del vet jag ingen högtid som bereder mig så mycket huvudbry som påsken. Jag känner icke alls någon glädje vid dess annalkande - jag känner mig snarare äggsjuk. Ty när man som jag under årens lopp svarvat ihop 24 påskkåserier och nu måste tänka på det 25:e - är det då underligt om man vantrivs? Det är som om man en påskafton skulle ha ätit 24 ägg och tvingas äta ett till. Man äcklas åt det och önskar att hönsen liksom vi födde levande ungar - eller att man aldrig kommit till. Så svårt är det.

För resten är det barbariskt och ohälsosamt att borra i sig ett halvt dussin ägg till supén, som vi gjorde i vår ungdom. Jag minns en torpare nere i Småland som en påskafton åt tre tjog och några till. Han hade slagit vad om en bagge att han skulle kunna äta upp 100 kokta ägg. Han var känd som storätare när tillfälle gavs.

När han efter tre tjog började märka att det fanns gränser även för hans begåvning och han blev osäker på sig själv (vilket man aldrig bör bli) bad han med tårar i ögonen sin värd att han skulle få steka resten. Då skulle han lyckas. Men värden var obeveklig. Han var en rik kyrkvärd, en man utan hjärta, en hård natur, som icke kunde sätta sig in i en fattig torpares själsliv. Ty för en sådan betyder en bagge både mat och kläder.

Nå - kyrkvärden fick sitt straff. Han dog ett par år efteråt i tarmvred.

Men jag skall aldrig glömma de förfärliga rop av smärta som senare på natten utgingo ur torparens låga hydda. Han hade aldrig varit sjuk förut och trodde nu att han skulle dö. Man lopp till barnmorskan, socknens enda medicinska auktoritet (vilken för övrigt var oexaminerad) och hon lyckades med tjänliga medel rädda torparens för den fattiga småländska jorden oersättliga liv.

Men efteråt kunde han aldrig tåla kyrkvärden och brast ofta i vördnad mot denne potentat, fast han visste att han därigenom riskerade torpet.

- I kunne la teminstingen ha gutt mek ett låmm för varka!

(Ni kunde väl åtminstone ha givit mig ett lamm för värkens skull!)

Ty han kunde aldrig glömma baggen.

*

Medan jag nu är i farten kommer jag ihåg att ett av mina vackraste barndomsminnen är ett påskägg, ett artificiellt sådant, av papp och bemålat med änglar och rosor och vackra flickor (vilka ju också äro änglar). En ung matros hade haft det med sig från Amerika som gåva åt sin syster. Det var stort som ett strutsägg och hade på sin tid innehållit sockergyn. Kanske det rentav var ett homöopatägg! I ena ändan fanns ett tittglas omgivet av krusad tyll, och lade man ögat till och rannsakade äggets inre, såg man en bild av Niagara. I luften över fallet stod Merry Easter! (Glad påsk) i gyllene skrift med många krusiduller. I andra ändan var insatt en spegel, likaledes tyllomkransad, där man kunde beskåda sitt eget osnutna anlete. Ägarinnans bror lät oss pojkar titta i ägget mot en avgift av 2 öre person. Andra titten kostade bara hälften. Ägget blev med tiden fruktansvärt smutsigt, men i dess inre brusade Niagara fortfarande lika mäktigt och himlen stod lika kornblå över skummolnen. Brodern-förevisaren lade säkerligen genom sitt kloka utnyttjande av ägget grunden till sin förmögenhet. Han var inte smålandspojke förgäves. Nu är han stor speceri- och diversehandlare någonstans uppåt Norrland. Kanske finns det kvar som mascot i hans brand- och dyrkfria kassaskåp. Ty det är för smutsigt för étagèren i hans salong.

*

Vad påskris, påskkäringar och Blåkulla är för något, ber jag få slippa förklara. Det berätta nog de andra påsknumren och vitsa om, som de gjort det så länge jag minns. Men kommen ihåg, I unge, att alla påskkäringar ha varit flickor engång! Tänken därför, när I jazzen med en flicka av osedvanlig fägring, med ögon som sammetsbrunnar, tänder som kolibriäggskal och andedräkt av narciss och liljekonvalj: Denna ängel kan engång bli en påskkäring, svart av skorstenssot och med röda ögon som rinna av hettan från Blåkullas gnistspyende ässjor.

Men det tron I icke! Och det gören I rätt i. God påsk!

Strix 25-årsjubileum

Ni ska inte tro att en skämttidningsredaktörs liv är bara skratt och skämt och lustighet! Han måste jubilera ibland och detta mattar honom. Minst vart femte år måste han påpeka sin tidnings säregna livskraft och sitt eget oberoende av åren, som strö silver i hans flintskalle och socker och äggvita i hans torso. Han får en viss vana att jubilera och detta äcklar honom, ty ju oftare han jubilerar, desto mera måste han utveckla sin redan utnyttjade fantasi. Med ett ord, mitt folk, en jubilator är en olycklig och ofta misslyckad figur. Jag räknar mig till en blandning av dessa båda kategorier.

Men rörd är jag! Rörd har jag rättighet att känna mig just i dag. Ty ett sådant överseende eller rättare sagt en sådan naivitet Svenska folket har visat under den tid som närmast föregår mitt skrivande ögonblick - det är något

absolut enastående i skämttidningarnas, d. v. s. kulturens historia.

Man har varit så vänlig och god mot mig, att jag faktiskt måste skriva detta med tårar i ögonen.

Man har begärt av mig, att jag skall skriva Strix' historia sedan dess början. Jag skulle kunna göra som min fruktansvärde och sympatiske konkurrent Hasse Z. vid ett liknande tillfälle. Han skrev helt enkelt av sin artikel om Söndagsnisses sista jubileum, därmed vinnande några minuter medan tryckeripojken väntade på manuskript.

Men jag är icke en sådan. Jag upprepar icke något. Allt det I fån av mig har primeurens fraicheur, det onyttjades bouquet, det blygas oändligt vita jungfrulighet.

Varför började jag med Strix?

Därför att jag ville forma Svenska folket efter min egen statur! Jag ville göra Er apolloniska, helleniskt skönt och metriskt avvägda, snälla såsom ormar och goda som enbärsdricka, djärva som lejon och kloka som klokskapen själv. Just därför började jag utgiva Strix. Men samtidigt måste jag medge att jag hade fått för litet pengar i Söndagsnisse, där jag började arbeta. Där sen I själva, hur Mammon, klokt utnyttjad, kan ha välsignelse med sig. Ty jag har hela tiden varit smålänning och söker som affärsman min överman.

En tidning behöver nämligen en verkligt ekonomiskt anlagd chef, annars går den åt helsike.

Nåväl! Jag började utgiva Strix. Jag omgav mig med intelligenta medarbetare och på lediga stunder gjorde jag själv också något. Man började inse, att denne orakade och långhårige smålänning trots allt hade förmåga att framtvinga arbete av andra. Jag klädde mig originellt. Jag lånade pengar, reste till Paris och hemförde halsdukar, som väckte uppseende på våra krogar. Mina jämnåriga påminna sig nog hur jag och Anders Forsberg dåförtiden verkade dystra och lyriska bohémiener från La Butte, som då ännu fanns kvar. Han och jag uppfostrade tillsammans genom vårt ädla föredöme den stab av bohem, som då fyllde våra spalter med sina geniala hugskott. Till exempel den verklige konstnären, salig Otto. Han reste till Paris med avsikt och möjlighet att leva på sina eventuella inkomster från Strix. Han tecknade med kol som han tog ur sin spis underbara saker på karduspapper från närmaste viktualiehandel. Men han glömde fixera kolet. Då hans teckningar kommo till Strix, sågo de ut som vansinniga fantasier av en genial sotare. Han hade helt enkelt rullat ihop papperat, knycklat till båda ändarna, bundit om det hela med ett strumpeband som han med all säkerhet på hederligt sätt förvärvat av någon flicka uppe på Montmartre. Och han glömde sätta frimärke på detta monstrum av paket. På redaktionen sågo vi bara spåren av hans verkliga begåvning. Nu skulle han ha gjort sig.

Eller den fantastiska och gudabenådade Arthur Högstedt, som ansåg att man alltid skulle följa sina instinkter, även de mest tillfälliga. En man - eller rättare en pojke - som var konstnär inte bara i varje tum utan i varje atom. Han såg på livet ungefär som en nykläckt sparv med både gulan och vitan av ägget dinglande om sin trasiga lekamen. Men vilken konstnär! Nå - han blev ju också vansinnig. Han gjorde teckningar till kväsarvalsen - naiva, skabrösa så att jag måste klippa bort detaljer. Kväsarvalsen blev genom hans text och teckningar fruktansvärt populär över hela världen. Då jag kom till Paris och München året efter dess publicerande i Strix, presenterades jag på märkvärdiga ställen som kompositör av valsen och fick mycket svårt att reda mig ut ur alla de förpliktelser, som medfölja en ryktbar tonsättares entré på ett muskkafé, där en orkester faktiskt levde på kväsarvalsen.

Jag ville att Högstedt skulle ge ut valsen med sin text på Strix förlag för att han och Strix skulle bli rika på den. Men så kom en smart musikförläggare och lade i det psykologiska ögonblicket vantarna på Högstedts idé - innan vi hunnit göra något åt saken. Han gav helt enkelt ut den vals Högstedt lancerat. Och där stodo vi, två okunniga pojkar, utan förmåga vare sig att hata eller hämnas.

Jag omnämner den här historien, därför att jag tror att kväsarvalsen trots Högstedts brist på sinne för det

passande och min okultiverade entusiasm för det brutalt-burleska, i hög grad bidrog att göra Strix populär i början av vår bohemtid. Det var något nytt som kom in i det slätstrukna Sverige. Man slapp skratta bara i privata och exklusiva sällskap åt burlesk humor.

Och så började jag svära. Jag skrev fan och jäklar och lät trycka dessa märkvärdiga ord, bakom vilka numera ingen klok man hittar någon realitet. Jag hade i min barndom hört bönder svära och i Stockholm svor man så att det sköt upp små blå lågor ur de syndiga munnarna. I de förnämaste sällskap svor man eller sade åtminstone: Släpp ingen hm-hm över bron! Jag tänkte: det är väl samma djävul dom menar, om de också ger honom smeknamn av rädsla för att han skall ta dem. I tidningarna och böckerna hade man redan börjat skriva f-n och d-n. Jag tyckte detta var humbug och skrev ut ordet. Nu svär dom överallt och många påstå, att jag är orsaken och upphovet till denna synd. En människa som svär mycket, visar att hon har få uttrycksmedel. Hon kan inte sitt språk, vilket dock har kolossala uttrycksmedel, om hon får tillfälle att utnyttja dem.

Men när jag i Strix eller i mina böcker låter mina bönder och sjömän svära, är det därför att jag är till min anläggning realist - även om lyriken stundom slår sina ljuva klor om mitt hjärta. Jag vill för sena tiders människor visa, hur svenskarna uttryckte sig på min tid. Jag menar något vackert och ärligt med det. Och det kan bli till nytta för allvarliga forskare.

Ingen klok människa tror på djävulen längre. Svordomarna äro relikter från dunkla, hemska tider av okultur.

Hur många ädla kyrkoherdar, ja, kontraktsprostar, ha icke någon gång i sitt liv sagt: Å kors! eller: Ja vars! Men hur många ädla kyrkoherdar och kontraktsprostar veta, att dessa uttryck egentligen äro hemska eder vid Guds kors eller vår Herres trä?

Ja vars - ja vaserratre! sade vi ogenerat och okunnigt alla i vår ungdom! Akten er alla för vetenskapen! Och tänken er alla för, innan ni anser er mogna att kritisera. Här går ni omkring och kritiserar mig och så svär ni samtidigt som borstbindare allihop utan att veta vilka andar ni nedkallar över er och mig.

Men nu gäller det ju Strix' historia genom det nu tydligen förflutna kvartsseklet. Man känner sig ganska enkel till mods då man går igenom resultatet av alla dessa års arbete och stundom verklig möda. Ofta har det varit en lek, en glädje, en njutning. Men stundom har det varit en fruktansvärd övervinnelse av den frihet, som borde vara människors medfödda och nedärvda egendom. Till exempel: Man har kommit hem från en middag i den högre societet, som icke begär bättre än att bland sina gäster räkna en verkligt kvick utgivare av en skämttidning. Man har velat gå hem tidigt för att hinna arbeta något, innan den svavelsyrade tryffeln och de av livslust sprudlande ostronen hunnit förstöra en lantlig mage. Man har sagt åt den av anor dignande greven-värden: Nej, nu får det va slut! Nu pikar jag hem å viker mej!

Men nej! Man blir kvarhållen flera dygn i sträck och måste utveckla en kvickhet, som man själv icke äger - möjligen konkurrenten - i detta fall Hasse Z. Vi ha träffats i de förnämaste salonger men varit luft för varandra - vi ha inte engång upptäckt varandra - kanske ha vi inte ens varit på samma fête. Men det gör detsamma! Jag tackar för det underjordiska och av verklig vänskap bemålade samarbete han behagat deltaga i då det gällt att skilja agnarna från vetet - humbugen från le bon sens naturel.

Med all säkerhet finns inte i något kulturland ett så gott förhållande mellan två konkurrenter som verkligen arbetat på sitt lands enrollerande bland de stater, som nu betyda kulturen på det här tämligen ellipsoidiska klotet, där vi framsläpa en ljuv och usel, av restriktioner irriterad och förljuvad, lumpen tillvaro, vilken dock är den bästa för den verklige, den levande filosofen.

Det här blev inte den Strix' historia jag från början menade. Napoleons historia var kortare än min hittills. Häri har jag något försprång. Men mina förutsättningar voro också gedignare än Korsikanens.

En skämttidnings historia är dess redaktörers, sade redan Geijer. Men han fattade inte - på grund av brist på materiel - vad som kräves av en redaktör som mig. Därför dog han också. Strix är den enda tidning i världen som under 25 år haft samma redaktör. Lord Hume, Sir Bennet - alla ha fallit på grund av dålig mage och brist på medikamenter. Men jag har hållit mig kvar, om också krampaktigt.

Nu återstå endast 25 år - och jag har varit utgivare av världens förnämsta humoristiska blad i 50 år. Detta betyder något. Den som icke begriper detta är ovärdig - icke endast som prenumerant utan även som människa.

Strix har under dessa 25 år varit en uppslagsbok för hygglig humor, vis levnadskonst, glädje av växlande valör, men med front mot alla samhällets underliga kryphål och missriktningar. Strix har alltid avskytt och förföljt hyckleri. Strix anser att hyckleri är den vidrigaste egenskap som kan vidlåda en människa. Mina medarbetare ha vackert och fint bistått mig i mitt verkligen ärliga arbete härvidlag.

För övrigt tycker Strix, att människor böra få vara och leva som de vilja sedan de blivit fullvuxna. Men de få skylla sig själva om de inte på något sätt visa sig tacksamma mot det samhälle, som, även om det är illa ihopkommet, ger dem skydd, kläder, föda och biograf.

Ty om de visa sig otacksamma mot naturlagarna, bli de dödade. De dö helt enkelt och simpelt. Och ingen klok människa sörjer dem.

Detta är ungefär resultatet av Strix' historiskt-filosofiska utveckling under 25 år. Min pappas gamle lärare i Linköping, lektor Steinordh, brukade säga åt ynglingar, som visade fräcka och oförskämt bolschevikiska tendenser: - Vänte I pöjke, tess I får nånting å konservere, då bler I nog könservative!

Vilken djup sanning ligger det inte i detta!

Thomas Theodor Heine, en av de mest radikala människor jag känt, gjorde engång en teckning, som föreställde en kung, vilken satt på sin tron och mot den tronen tågade en här av proletärer med röda fanor, påkar och alla farligheter. Bredvid sig hade denne kung en korg full med ordnar. Och när massan kommit i den allra farligaste närhet med majestätet vräkte detta ut alla ordnarna över de anstormande. De gjorde ögonblickligen heltom sjungande »Heil Dir» eller något liknande.

Detsamma ser man på den välklädda, delvis feta, men desto mer okultiverade regering vi nu ha. Vi ha en mycket konservativare regering - ur utvecklingssynpunkt - just nu, än vi någonsin haft. Inte är det arbetarnas regering! De äro proletärer, »som kommit sig upp». Och deras löjliga försök att representera skrattar vår gamla svenska tusenåriga kultur åt.

Den nya riksdagen

Jag hälsar kvinnorna i riksdagen välkomna. Men jag kan aldrig tro att de på allvar ta sin uppgift att stifta visa lagar åt oss. Ty det går inte. Vi äro alltför konservativa och förbenade.

Kvinnorna verka dekorativa och justa i sina enkla klänningar och smyga sig smidigt i fråga om dress behagligt och nära efter männens allvarliga och hemmasydda kostymer. Särskilt tycker jag om att de inte ha för korta klänningar. De äro alldeles lagom i den vägen. Skulle de uppträda i kavajer och mollskinnsbyxor och grova skor med klackjärn, skulle de överdriva. Jag älskar dem sådana de behaga uppträda. Men skulle de följa moderna och förekomma i kjolar som sluta under armhålorna, med långa strumpor med fickor i, absolut naken rygg och tatueringar på - ja, överallt - ja, då skulle jag kalla deras uppträdande i den lagstiftande församlingen humbug.

Emellertid ha kararna (om de själva våga kalla sig så numera) enligt till mig ingångna underrättelser börjat uppträda välluktande. De slå Eau de Cologne på de hemmavävda rockarna, blanda Eau de Lubin i tvättvattnet

och ha - honni soit qui mal y pense - börjat tvätta sig om fötterna innan de draga på sig sina fårullstickade hemstrumpor. Jag är övertygad om att kvinnorna med sin fina psyke skola inverka högst sympatiskt och förnämligt på sina kammarkamrater. Det kan så småningom bli stil på svenska folkets representanter. Halva mitt liv har jag längtat efter detta. Nu står jag inför den stora uppfyllelsen.

- Hör nu, redaktörn, sade pråmskeppar Jansson, som jag händelsevis mötte på Skeppsbron förra veckan - säj mej, ä dä meningen att käringarna ska ta ratten ifrån oss? För har jag en skuta som jag är redare i å har di flesta axena, så går ja opp å tar rodret när det blir väder, si! Inte faen säjer ja till restauratrisen att hon ska ta rodret! Nääj, nääj, Engström! Skulle dom jävlarna få sköta grejet, så skulle dä bli jordslag i seglena å kölsvinet skulle ruttna å vi skulle dö på en obebyggd ö! Näij, Engström, när di börjar klä å sej på ryggen å tatuera sej på smalbena, då ä de fara för staten! Jag förstår mej inte särskilt på fruntimmer, men dä ä en helsikes paragraf, de här me flecker. Men vet Engström var felet ligger? Nej, han vet inte dä! Felet ligger hos oss karar, som inte ha tagit fruntimmerna i kragen å satt dom ner i köket å lärt dom å föda barn å laga mat å va som människor. För si när fruntimmer får rösträtt å får sköta sej själva så blir di vilddjur - di klär å sej och tatuerar sej å ställer te elände - för di behöver karar, si, å karar som ä riktiga karar, si, som håller dom på sin plats å lagar så att di allti ä mä barn. Å dä säjer mamma hemma. Ho ä gammal å ful, men jädrar, ho stoppar länge! Femti år ha vi vatt gifta å va dä anbelangar så håller vi ut femti år te. Ursäkta gubben, att han säjer som dä ä. Men dä ä så! Si, när en håller ihop å blir gamla ihop å en sir att barna artar sej å blir lika oss te oppsyn å utseende, si, så ä de som om den gamla kärleken skulle liksom leva opp igen å dä kan va presis som ve slåttern, när en geck å dansa - jösses redaktörn - ja, han ä ju en gammal kar, fast han ä så dum så han skriver opp allt va en säjer, ursäkta gubben! Men när fruntimmerna börjar på å skriva lagar, då gör ja en kryss ut te havs!

Bob

Havet ligger blankt och vitt och speglar en rymd som tyckes vitglödande. På en flat häll ett stenkast från stranden ligger en pingstlat vikarsäl på sidan och sover i solskenet.

Från fyren uppe på höjden av sanddynen kommer fyrmästaren och efter honom hans tax. Då de komma ut ur småskogen, tvärstannar husbonden, ty han har fått sikte på sälen. Taxen stannar också och ser frågande upp på sin herre. Sälen ligger still som om han vore skjuten. Fyrmästaren tar upp taxen och smyger sig ljudlöst ända ned till stranden, där han sätter sig med ryggen mot ett par vrakplankor. Han pekar på sälen och viskar åt taxen: - Titta där, Bob! Där, där! Men sälen ligger orörlig och verkar som en del av hällen. Taxen ser honom inte, utan tittar omväxlande utåt havet och på fyrmästarens ansikte. - Där, Bob, där!

Taxen begriper inte ett dugg.

Men en säl ligger inte och sover många minuter i stöten. Plötsligt måste han om också halvt i drömmen lyfta på huvudet och se sig omkring. Han spanar åt höger och vänster och bakom sig. Han drar in vädret. - Nej, här finns inget misstänkt! Alltså slocknar man av ett slag igen!

Och han lägger sig ned på sidan som förut och dåsar till i den härliga värmen.

Den här sälen lyfter också plötsligt på huvudet, spanar och vädrar runt horisonten - och nu ser taxen honom. Fyrmästaren tar Bob om nosen med ett fast grepp. Bobs svans arbetar förtvivlat. - Stilla, stilla! viskar fyrmästaren. Tyst! Och Bob förstår. Han vet vad som menas med att vara still och tyst. I nästa ögonblick har sälen lagt sig ned och sover igen. Nu släpper fyrmästaren Bob, och denne rusar ögonblickligen ned till stranden och ut i vattnet. Den omärkliga dyningen frasar sakta bland strandstenarna och förtar ljudet av Bobs steg. Nu släpper han bottnen och börjar simma. Rakt som en torped på målet, fast inte så fort, och vägen är lång för en tax - ett helt stenkast.

Om ett par minuter rekognoscerar sälen igen. - Vad är det där? tänker han, då han får sikte på Bobs huvud, den svarta punkten som närmar sig. Jaså, bara en annan säl. Och han lägger sig ned igen och somnar.

Snart är Bob nära målet. Han fryser litet av intresse och det är inte utan att inte svansen piskar vattnet ibland. Sälen vaknar. - Det där var en konstig säl, tänker han och lyfter sig på framskrävlingarna. Nu är Bob alldeles vid hällen. Han visar tänderna och lägger framtassarna på stenen beredd till anfall. - Nej, det här är något galet, tänker sälen. Det här är ingen säl! Det är bäst att ge sig i väg! Han gör ett kast och går i sjön.

Men i sista ögonblicket har Bob fått ett fast tag med tänderna i vikarens ena bakskrävling och dyker med honom.

Fyrmästaren reser sigupp och rusar ned till vattnet.

- Var tusan tog Bob vägen? Varför kommer han inte upp igen? Kanske vikaren har hunnit ge honom ett tjyvnyp, ty en vikare hugger inte falskt -

Fyrmästaren blir ängslig. Bob och sälen äro fortfarande borta - - - men där - därborta höjer sig vikaren med halva kroppen över vattnet, långt ute är han redan - - - och där, där dyker Bob upp strax bredvid. Nu får han sikte på vikaren och börjar modigt simma rakt på honom igen. Vikaren dyker.

Fyrmästaren ropar: -Bob! Bob! Ici, Bob!

- Det dröjde länge, innan Bob fick klart för sig att han borde simma i land, berättade fyrmästaren. Och ängslig var jag också att han inte skulle orka ta sig fram ända till stranden. Ingen båt hade jag heller i närheten. Det blev några oroliga minuter och det var inte mycket krafter kvar i hunden när han äntligen fick botten under tassarna. Han orkade knappt ruska av sig vattnet. Ja, det är en underbar hund, sade han och klappade Bob. Tror du inte han begriper vad vi tala om? Jo, det kan du vara lugn för! För min del är jag alldeles övertygad om det. Förra sommaren t. ex. satt jag härinne och läste en dag, då jag fick besök av en karl med ett viktigt brev. Det gällde att några timmar senare ge sig i väg med motorbåten till Stockholm. Jag ropade utåt köket att man skulle bära oljekläderna ombord. Båten stod som vanligt uppdragen på slipen med en stege lutad mot relingen. Hunden var inne i rummet, då jag gav befallningen. Han låg som vanligt på mattan under bordet. När jag och pojken fått båten i sjön på kvällen och skulle starta, vem låg inte gömd under filthögen längst fram i förn, om inte Bob! Vi skulle inte ha upptäckt honom, om han inte hade glömt svansen. Den stack fram under filtarna. Bob hade smugit sig ut långt i förväg, klättrat uppför stegen och krupit ned och gömt sig för att få följa med. Han måste ha hört ordern om oljekläderna. Nåja, den gången fick han följa med, jag nändes verkligen inte att lämna honom hemma. Fick du följa med den gången, Bob?

Bob viftade på svansen och nös.

Skathällen

För första gången på rätt många år ha Kalle Andersson och jag gått runt Byholmalandet. Vi döko in i skogen, som verkligen är grön och gingo sakta pratande de villsamma stigarna genom hyggena i havets närhet. De få furor, som kristiden lämnat kvar, susade som förut, men nu med ackompanjemang av vår ungdoms småskog, som håller på att sträva mot höjden. Duvor lyfte skrämda. Alla slags småfåglar lämnade ängsligt sina bon för att leda oss på villospår. Men vi ville inte skada någon levande varelse - knappt myggen och flugorna, som svärmade omkring våra på grund av den ovana vandringen upphettade ansikten.

Roddar-Kalles katt följer oss som en hund. Han är sällskaplig och gläder sig åt att träffa oss i skogen. Han följer oss jamande och vi jama förtroligt för att övertyga honom om att vi äro välsinnade personer. Men är han välsinnad? Han reviderar sitt revir av fågelbon. Han är på jaktstigen och begagnar sig av oss, av vår närhet. Och när vi slutligen närma oss havet och komma i ofruktbar terräng, lämnar han oss.

Vi fortsätta genom den verkligt intensiva grönskan, där endast den orangefärgade stigen bryter mot det gröna. Men nej - den bryter icke, den har samma valör som det gröna. Allt är en underbar harmoni stämd i grönt, för skön för en målare, för stark för en människa.

Och hela tiden höra vi havets arbete i stranden - som om man kunde tänka sig en säckpipa i susande bas stå bakom alla ljud av sommarn och alla färger och alla valörer, medan livet piper i miljarder melodier, fåglars sång, myrors rassel i svår terräng med torra barr, solens arbete med utvidgningen av sprickor i en gren, en flugas vingslag, tärnornas nervösa flykt, molnens brottning med nya temperaturer, klorofyllens segerrika framtåg i färgernas strid och min cigarrettröks underbara slingor av blåa ormtankar - och Kalle Andersson vänder sig om och säger: - Detta är oberörd mark, gosse!

Vi ha tänkt på detsamma.

Här är en gammal fästig. Här har jag ridit med min Islandshäst över berg och utför berg. Här måste man krypa för att komma fram. Här halkar man på en underbart violett mossa, som sjunger ljuvt i färg med bergets grågröna ton och gyttjans brunvioletta dunkel. Här växa Linnea och Kröson tillsammans och förvridna tallar glutta mödosamt över sin bergklint, bakom vilken Nordan möter dem med kyla, då senhöststormarna börja säga ifrån.

Så småningom komma vi ner till Skatudden och där säga vi åt varandra detsamma som vi sagt i mer än 20 år varje gång vi klättrat hit: - Här skulle vi bo! En stuga här! Det vore inte dumt!

Därnere äro tallarna vridna som av en vansinnig gud. Granarna äro mattor, men enarna stå sega och upkäftiga och tålande allt. Här är vildmark och härnere i stranden har jag skjutit skrak i min ungdom - mittemot den uppgående solen - med ansiktet vått av stänk från dyningen, som trasslade sönder sig i den gamla moränstranden. Och här har jag engång i kanot, flyende för akterlig storm, gjort en teckning - naturligtvis först då jag kom hem - av den djupaste dyning jag någon gång har sett.

Där bor en del av mitt hjärta.

Prackhamns såg

Det finns ändå arbetare kvar i landet som ta avstånd från det allmänna tokstolleriet och föredraga att leva på sina händers verk hellre än att leva på strejkkassan, vilken mänskligt att döma förr eller senare måste ta slut. Som till exempel vid Prackhamns sågverk.

Bolaget har haft att kämpa med svårigheter och måst inskränka sin produktion alltmer ju större löner arbetarna ha begärt. Men när strejken kom, fortsatte några bussiga pojkar sitt knog trots kamraternas hot. Den som hade hand om strejkkassan var en ilsken och dum underhuggare, som levde på sin fradgande käft och vilkens föregående är nog så dunkelt. Underligt att alla agitatorer få fradga i mungiporna! Men det hör väl till.

Rospiggarna äro lata. Och det skulle inte falla dem in att röra en fena som arbetare, så länge de få betalt ur en strejkkassa. De gå omkring med händerna i byxfickorna och röka cigarretter, dem strejkkassan betalar. De få sprit på sina motböcker - strejkkassorna betalar spriten. Frågar man en sådan herre: - Skulle ni vilja mot god betalning skjuta hem den här lådan på min skottkärra? svarar den ädle med ett högdraget nej! Ty han behöver inte arbeta. Och skulle han bekväma sig till arbetet, tar han oförskämt betalt.

Men, som sagt, det finns några av gamla stammen kvar. Jag kom nyligen seglande ner till Prackhamn. Sågen gick, men med litet liv. Där fanns bara ett dussin arbetare kvar, som med fara för stryk gjorde sitt bästa.

Jag träffade min gamle vän Efraim, mitt årsbarn, med vilken jag har jagat mycket sjöfågel i min ungdom. Han stod vid sin sågklinga - fortfarande tre fingrar borta på norra kardan. Jag sade: - Hej på dej, Efraim! Törs du

verkligen stå kvar i arbetet? Är du inte solidarisk, din jäkel?

- Nej, Albert, svarade han. Si jag kan inte låta bli att arbeta. Människan är till för att arbeta - och kommer någon jäkel och säger stopp, så ger jag honom faen. Jag knogar på, för jag förstår att bolaget har sina svårigheter. Och så måste jag ju medge att vi har bra betalt. Jag begriper inte rulljansen, men jag förstår att det hela är åt helsike. För inte kan bolsjevikerna sköta bolag. Det ser ut som om de ville att var människa skulle ha sitt eget bolag, åtminstone bär de sig åt så. Och så länge bolaget kan betala, stannar jag kvar.

- Men vill inte kamraterna klå dej?

Efraim är en liten man med inte ett dugg överflödigt fett på musklerna. Han består av skelett och muskler. Varje kväll ror han ut och vittjar sina nät, drar upp sina ryssjor och strävar för att familjen skall få brödfödan.

- Ånej, svarar Efraim. Ja, det vill säga, midsommarafton då jag skulle gå hem, kommer en jävel som hade arbetat på sågen förut. Vi möttes på vägen neråt ångbåtsbryggan och när han fick korn på mej så valsade han fram och neg och jävlades och sa att jag inte var solidarisk och nu skulle han si hjärteblodet på mej.

- Aktarej, sa jag, annars tar jag fram kniven!

Å då plockade han fram en järnstång ur innerfickan och gick fram. Men jag klämde till honom märesamma.

- Med kniven? frågade jag.

- Nä mä en gärdsgårdsstör som jag fick tag i. Jag drämde till honom rakt över skallen. En vet ju inte va en sån där fuling kan ta sej till, så dä bäst att klämma till med en gång!

- Men hur gick det sen?

- Hur dä gick sen? Ja dä vet jag inte, men han låg kvar när jag gick därifrån.

Min bästa vän

Var riktig pojke har bland sina kamrater ett ideal som han ser upp till med något av dyrkan och som han efter förmåga söker härma i ont och gott. Mitt var Figge Karlsson fast han bara gick i tredje medan jag redan knogat mig upp till fjärde avsatsen på kulturens pyramid. Figge kunde äntra kaltoppen på hamnens största fartyg och hans svordomar ägde en hög grad av vinnande naturlighet. Båda skulle vi bli sjömän och gjorde upp storartade rymningsplaner. Vi tjuvläste engelska i Svenssons Mästerskapssystem för att kunna tigga skeppsskorpor eller s. k. knallar av stewartarna på de engelska båtarna.

- Will you be so kind as to let us buy some bisquits, please?

Ibland fingo vi bisquits, ibland en spark.

Figge var äktare än jag - han rymde verkligen. Det blev en uppståndelse. Men efter ett par veckor fingo föräldrarna brev från någon hamn i Frankrike. Det brevet måtte ha varit övertygande, ty de gåvo med sig och insågo att det enda Figge dugde till, var sjöman.

Jag kom upp i femte och bodde i närheten av hamnen. En dag kom jag med mina skolböcker under armen och tog som vanligt en tur på kajen. En stor brigg höll just på att lägga till efter bogseringen uppför strömmen. En jolle firades ned och i den en ung man med sladden av en tross. Han rodde till kajen, hoppade upp och gjorde fast sladden kring en pollare eller i en moring, spottade och ropade utåt fartyget: Fast!

Han var iklädd stor slokhatt, röd flanellskjorta, vida blå tjäriga byxor och ruinerna av ett par smärtingsskor. Vid

Gud, det var Figge Karlsson, mitt ideal, min bäste vän. Mitt hjärta stannade, jag ville rusa fram och ta honom i famn.

Plötsligt upptäckte han mig. Hans min uttryckte ingen överraskning, intet glatt igenkännande, utan bara likgiltighet blandad med förakt. Han hälsade inte, nickade inte engång. Men han spottade ut en brun stråle tobakssaft, som stänkte kring mina fötter, och sade:

- Jasså du går å pukar mä dina böcker än! Fy faen!

Varpå han tog ett tag i svångremmen, hoppade i jollen och rodde ombord.

Topplänta

Jag hittar i en gammal annotationsbok några rader om båtsman Topplänta och med ens står gubben klar för mitt minne.

Hur han kommit att ägna sig helt och hållet åt fisket, vet jag inte, men han var emellertid fiskare, fast båtsmanstagen sutto i honom, eller rättare sjömanstagen. Han söp litet för vårdslöst och det blev alltid en sjö av tobakssås omkring hans stol. När han fått fisk lade han aldrig ut sina nät förrän pengarna för fisken tagit slut. Tobaksbussen stoppade han alltid i vänstra västfickan och lade han dit en tia blev den genast oduglig, ty man kunde varken läsa text, nummer eller valör på den och till sist fick den släpa med tobaken. Vanligen tuggade han tre tum långa bussar av palttobak, som han slog knut på för att de skulle bli mera givande i käften. Och så det såg ut i hans stuga sedan! I det avseendet liknade han icke vanliga sjömän, som ju vilja ha sina rum som dockskåp. Där hängde en massa kläder och trasor på streck tvärsöver kammarn så att man inte kunde se från den ena ändan till den andra. Det var bara att ta på kryssen mellan strecken. Själv for han aldrig till stan med fisken. - Det fick gumman göra. Hon förvarade sina pengar i en strumpa och gubben själv sina under någon sten nere vid stranden.

Fiskarna samlades alltid inne hos gumman Lotta nere vid sjön och sutto och rökte en stund både före och efter fisket. Där placerade de sig på båda sidor om ett slagbord alltefter rang, rikedom och anseende, kanske litet efter ålder också. Gubben Topplänta satt jämt nederst och kände sin ställning, utom då han hade pengar, ty då gick han inte i lä om en bonde, om denne var aldrig så rik. I byn fanns för resten bara en bonde. Alla andra voro fiskare.

Men engång hade Topplänta sin stora dag, och då gick han minsann inte av för hackor. Det var den gången han ensam fått strömming. Han hade lagt på kiv på ett grund som de andra den morgonen ansågo odugligt. Tre hela lass strömming fick han - många hundra valar och nästan ett helt lass spillströmming. De andra blevo alldeles utan.

Den morgonen slog han två knutar på bussen och satte sig högst vid bordet och sjön omkring hans stol blev så stor, att när dörren öppnades någon gång så att det blev drag, gick det ordentliga brisar på sjön.

När han sedan stod nere vid sjön och arbetade med skötarna, kom bonden och ville låna hans yxa. Topplänta spottade.

- Yx! sa han. Yx? Va faen, yxor finns i järnbon i stan, där har jag köpt min!

Sen söp han i fjorton dar och gick jämt i hammarn, tills pengarn voro slut. Då tog också maten slut och fisket gick dåligt, så att han måste anlita kommunen.

- Mitt liv är en våg, sa Topplänta.

Känner någon igen honom?

Madam

På 1840-talet ägdes Gotska Sandön av en man vid namn Landström som avverkade skog, reste vindsåg och byggde skutor. Dessa skutor lastades med timmer på slipen och sattes i sjön fullfärdiga. Ty på Sandön finns ingen hamn och alltså ingen kaj. Det blev en dålig affär för Landström, som anställt ett 40-tal personer i sin tjänst. På grund av ekonomiska svårigheter måste han sälja ön till en viss Paterson som i sin ordning blev tvungen att fortsätta skogsavverkningen och skeppsbyggeriet ända till 1857, då lotsverket köpte ön och började bygga de första fyrarna. Byggmästaren var dåvarande väg- och vattenbyggaren kapten Nils Gustaf von Heidenstam, skaldens far.

Då Paterson sålde ön gjorde han som villkor att de av hans folk, som voro kvar, skulle sysselsättas av lotsverket tills de hunnit skaffa sig något annat, så att de ej stodo på bar backe, och då fyrarna första gången tändes i oktober 1859 återstodo av Patersons tjänare endast hustru Söderlund - madam - med sina barn och en gammal befallningsman Halling. Mannen Söderlund hade dött året förut. Han hade varit Patersons förtroendeman och övervakat timmerhuggning och sågning, ty han kunde skriva -. Redan år 1845 hade en begravingsplats invigts på Sandön av prästen Tranér på Fårön, men först år 1862 kunde Söderlund jordfästas. Ty det var icke lätt att komma till ön på den tiden, särskilt för en präst som var rädd för sjön.

Innan fyrarna byggdes på öns nordvästra udde bodde alla invånare i den s. k. Gården, som anlagts i skogen icke långt från sydvästudden av Gothberg, Gottlands siste verklige sjörövare. Resten av ön var vildmark. Hustru Söderlund stannade kvar vid Gården i en bofällig stuga som löpte fara att uppslukas av dynen. Men vad skulle lotsstyrelsen göra med henne och de minderåriga barnen? Fastän Sandön tillhör Fårö församling vägrade socknen att mottaga henne. Landshövdingämbetet på Gottland resolverade att Fåröns fattigvårdsstyrelse skulle ta henne om hand, men madammen sade nej. Fårögubbarna hade på en sockenstämma beslutat att icke ta emot henne, emedan hennes man varit flytking från Nuckö, som hör till Estland. Enligt en rapport till lotskaptenen av 20 mars 1861 led madam Söderlund verklig nöd i sin ensamhet vid Gården. Ty nu befolkades ön endast av fyrbetjäningen som bodde vid fyrarna en halv mil längre norr ut. I en ny rapport av den 7 april samma år begär fyrmästaren åter av lotsverket att madammen skulle avhämtas med tjänliga medel.

Men madam Söderlund vägrade. Hon försäkrade att hon skulle stanna kvar på ön till sin död för att få vila i samma grav som mannen. Hennes vilja var starkare än landshövdingämbetets och hon blev där hon bodde. Hennes historia är oskiljaktigt förenad med Gotska Sandöns.

För den uppmärksamme läsaren är min relation av hennes liv diger av intressanta ting. Tänk er en kvinna, en änka med två minderåriga barn på Östersjöns mest isolerade ö hänvisad till sig själv och sitt eget arbete, sin egen kraft. I tjugu år bodde hon vid Gården ensam med sina två barn, alltså till år 1878. Under tiden växte ungarna upp och uppfostrades i verklig tukt och Herrens förmaning. Den äldste, Ferdinand, som var född år 1854, blev sjöman och kom aldrig tillbaka. Den yngre, Hjalmar, föddes samma år modern blev änka, år 1858.

Hennes första ensamma år vid Gården måste ha varit krävande. Iklädd mannens byxor och stövlar gick hon och drog ris och strandvrak hem till Gården åtföljd av en vit tacka, som hon kallade Hjärtat. Ty på den tiden funnos vilda får på Gotska Sandön. Hon hade tämjt några, som under hårda vintrar kommit till hennes ensliga bostad, genom att bjuda dem på brödkanter och potatisskal. När Hjärtat fick ungar, sparades de för gummans skull av dem som skötte om fårbeståndet. Ty madam förvärvade alltmer aktning, ju mer fyrbetjäningen såg, att hon icke låg någon till last utan förtjänade sitt bröd på egen hand, trots det att hon var fattig som en lus. Hon gick på stranden och slog ut kopparbult ur strandvrak och sålde metallen. Hon gjorde drev. Hon fann alltid något efter någon storm och det avyttrade hon. Hon hjälpte till vid tvätt och slakt, hon stickade strumpor och spann åt dem som begärde. Hon spådde i kaffe och kort. På baksidorna såg hennes gamla svarta spel ut som en killelek på grund av de stora kaffefläckarna. Hon älskade djur. Och när hon engång en vinter måste lämna gården för att

hjälpa till i något hem vid fyrarna - det var en hemskt kall vinter - fann hon vid återkomsten Hjärtat död, ihjälfrusen och ihjälsvulten. Hjärtat hade blivit för tam och madam Söderlund sörjde.

Hon läste några gamla romantiska böcker, som hon fick låna ur fyrmästarens bibliotek. I dessa böcker hade hon hittat namn på sina katter. En hette Semir, en Tony och en Atis. Ty hon kunde läsa och begrep vad hon läste. Hon hade lärt sina pojkar att läsa. Och när tiden kom då de voro i skolåldern och måste landsförvisas till Fårö folkskola, hände det att den yngre sonen tre gånger rymde från skolan för att få vistas i sitt fattiga men älskade hem. Gumman var sträng men rättvis. Och när någon av pojkarna gjort något sattyg, måste han själv klättra upp i en björk nere vid Sandkrogen och skära stjärtris. Men efter bestraffningen serverades regelbundet kaffe med dopp. Ty gumman var innerst mildheten själv och älskades därför till avguderi av de bägge pojkarna.

Gumman Söderlund var född år 1815, och ju äldre hon blev, desto mer omspanns hon av mystik och aktning. Hon kunde se och spå. Hon hade sett gubben Landström, som avverkade skogen, särskilt ekarna, i ett konstigt sällskap. Landström brukade rida omkring på ön. Men madam såg honom alltid med en ryttarkamrat och frågade honom vem det var. Den figuren visste Landström icke av. Hade aldrig sett honom, blev rädd och slutade rida. Men madam såg att det var skogsrået som icke gillade skogsskövlingen.

En annan, som spökade, var Brunnsberg, Sandöns ägare före Landström. Han byggde också fartyg och sålde skog. På hans tid var ön mycket hemsökt av ryssar som gjorde strandhugg och stulo får. Brunnsberg skulle engång skjuta en ryss, men träffade av misstag sin son, som dog. Madam hade vid flera tillfällen sett Brunnsberg bärande sin son på ryggen och sökande efter ett lämpligt ställe att begrava honom på. Brunnsberg hade blivit konstig i huvudet efter olyckan och sådana människor spöka gärna efter döden. De få ingen ro.

Men så småningom kom madam Söderlund på grön kvist.

Ty landshövding Gyllenram i Visby kom engång till Sandön för att jaga hare och gjorde då bekantskap med den underbara käringen som trotsat både hans eget ämbete och Fårö kommun. Han gick in i gården och pratade med gumman. Han var en intelligent herre och begrep ögonblickligen att madammen icke var av vanlig ull. Han såg bevisen på hennes ytterliga fattigdom, hennes arbetsamhet och hennes goda huvud. När han kom tillbaka till Visby gjorde han en penninginsamling åt henne bland stadens honoratiores. Han gjorde upp med patron Grubb i Fårösund att gumman skulle få handla hos honom för en viss summa varje år och särskilt till varje jul. När han dessutom sett att hon gick klädd i sin döde mans kläder, talade han med sin fru och hon talade med andra fruar i Visby. Det blev en insamling och Visbyfruarna sände kläder i oändlighet till madam Söderlund och hennes pojkar. Det blev klänningar, krinoliner, gamla uniformsbyxor, uniformsmössor av det åldriga, höga slaget, fruntimmershattar, underkläder, skor och allt möjligt. Gumman blev plötsligt högst elegant och övertrumfade i ovanlig grad fyrbetjäningens fruar, vilka inte på långt när hade så eleganta kläder. Hennes sociala ställning på ön blev med ens förändrad. För räntan på pengarna köpte hon flera sorters brännvin och minst tre sorters snus - ty hon älskade snus - Norrköpings, Kalmare, Ljunglöfs och troligen också Rappé. Hon var kommen på grön kvist, blev på gott humör - vilket hon för resten alltid varit trots sin förfärliga gikt och ännu hemskare fattigdom. Hennes ansikte bestod av ett otal rynkor redan förut. Men nu förenade de sig till ett enda stort leende. Dagligen satt hon och spådde i kort, berättade om gamla tider och kokade kaffe med brännvin mot reumatismen så att röken kom grön som en vårbjörk ur skorstenen på hennes stuga - så starkt kokade hon. Och »Kanickens» porter skickade hon efter från Visby. När någon från fyrarna kom och hälsade på gumman, plockade hon fram alla sorterna snus, portern och det goda brännvinet.

Men plötsligt dog patron Grubb i Fårösund. Gumman trodde genast att med hans död voro hennes inkomster slut. Som om ingenting hade hänt återgick hon till sitt förra liv - att leva på strandvrak och vävning med mera tillfälliga ting.

Alla år efter landshövding Gyllenrams besök hade hon visat sin tacksamhet genom att regelbundet skicka honom

några kannor Sandönötter. Ty av Sveriges alla olika slags hasselnötter äro de från Sandön bäst, störst och mest välsmakande. Men en dag skulle madam ut att samla ved och stängde in sina söner Ferdinand och Hjalmar för att de icke skulle begå rackartyg eller dränka sig.

Just det året hade varit ett mycket dåligt nötår och madam hade med stor möda lyckats samla endast en kanna bra nötter som nu hängde i en korg under taket i väntan på nästa Fåröbåt, som skulle föra dem till Gottland. Pojkarna voro hungriga och mamma dröjde. De började med att stjäla en nöt var. Nästa minut togo de två var och fortsatte sedermera i rörelsens riktning, fast de visste att nötterna voro landshövdingens. När madammen kom hem och upptäckte brottet, bestraffade hon pojkarna hårdare än någonsin förut. Hon tog full av indignation en engren och doppade den i gammal strömmingslake för att pojkarna skulle minnas - - - en sådan aga hade de aldrig fått förut. Men de stulo aldrig mer landshövdingens nötter.

Efter många år kom landssekreterare Hambreus till Sandön och erinrade sig att det fanns en liten summa kvar åt gumman i en sparbank i Visby. Han arrangerade så, att hon fick det som var kvar. Det var något över 300 kronor. Madam blev åter rik och kunde komplettera sitt förråd av snus, brännvin och kaffe. Hon behövde inte längre släpa strandvrak till Gården eller torrved ur skogen.

Hennes son Hjalmar blev fyrvaktare i den nya fyren vid Tärnudden och gumman flyttade med. Hon lagade mat och förde regemente även sedan han gift sig. Men Hjalmar var en underbar man, en sällsynt företeelse, en ädel karaktär.

På kyrkogården, den av pastor Tranér invigda, låg hans pappa begraven med ett kors över sig. Detta kors ruttnade snart, men gumman gick till kyrkogården och reste upp det så länge det lönade sig. Slutligen var arbetet lönlöst, ty efter varje storm såg man knappast något av korset. När korset var slut, stack hon vid varje besök ner en trästicka vid huvudgärden, för att veta dess plats.

Hjalmar Söderlund beslöt att bygga ett mausoleum över sin far och i det skulle engång hans mor, han själv och alla av hans släkt vila till tidernas slut. Och denna byggnad skulle uppföras på den invigda kyrkogården. Hans mor började bli gammal - närmare nittio år - och hon hade engång för länge sedan beslutat sig för att ligga bredvid sin gubbe, flyktingen från Nuckö.

Under tiden hade Hjalmar Söderlund gift sig och började få barn som i sin ordning växte upp.

Kyrkogården låg ett par kilometer från Hjalmars fyr - Tärnudden. Hjalmar köpte i Visby några tunnor cement och göt med hjälp av sina pojkar graven. Det blev ett jättearbete. På lediga stunder buro de vatten från källan vid Tärnudden och skaffade strandvrak till väggar och tak - ett jättearbete, utfört med kärlek. Det blev ett riktigt mausoleum med förnämliga platser för de döda. Runtomkring lågo alla som efter kyrkogårdens invigning antingen dött på ön eller drivit i land som lik - och rörde man i sanden, fick man fram lårben och skallar. Och det kunde hända, att en pilspets av flinta dök upp i ljuset eller ett mynt - eller en bit av en stenålderskruka.

Fyrmästaren på Sandön har berättat för mig hur det gick till, då mausoleet var färdigt. Fyrvaktare Hjalmar Söderlund hade gjort en kista åt sin fars skelett, en smal kista, där han hade placerat benen som de skulle ligga. Den låg längst nere till vänster i kryptan - en underlig, smal kista av ek. Men Hjalmar hade gjort den så smal av praktiska skäl, ty köttet var ju borta, allt var torrt, benen lågo för sig själva, alltså behövdes bara en smal låda, där man lade skallen i ena ändan och benen i den andra.

- Och nu måste mamma ner dit och se när vi lägger in pappas kista i mausoleet!

- Inte kan jag gå dit - jag är för gammal, sade madam.

- Jag skjutsar madam ned, sade fyrmästaren, ty han var ägare av öns enda häst. Och de tre, madam, Hjalmar Söderlund och fyrmästaren, reste ned till Gården och veko av till fots åt kytkogården till. Madam Söderlund var

hopskrynklad av gikt och gick med två käppar - över nittio år gammal. De båda männen hjälpte gumman, och efter åtskilligt besvär voro de framme vid kyrkogården. Mycket hade förändrat sig sedan sista gången madam var där. Staketet var nedruttnat, sanden och stormen tillsammans hade utplånat spåren efter de gamla gravarna. Men stolt reste sig Hjalmar Söderlunds cementmausoleum med sin solida ekdörr. Över dörren låg i en hålighet en tavla med vackert målade bokstäver. På den hade fyrvaktare Söderlund präntat:

»Den aldra högstes makt helga, velsigna och bevara detta hvilorum.
Och upptag deras sjelar hvars kroppar här såfver.»

(Jag måste medge, att jag, när jag första gången såg denna kyrkogård och dess mausoleum, kände en underbar känsla av vild ensamhet, vild glädje över att kunna känna mig ett med sanden och det gröna havet och måsarnas skri.)

Nere i mausoleet lågo stoften av gubben Söderlund och ett av Hjalmars barn som dött i tidig ålder. Gubben Söderlunds kista var onaturligt smal, men Hjalmar hade snickrat den sådan, därför att allt kött var ju för länge sedan bort från benen och benen ensamma göra sig ju icke så breda.

Madam Söderlund ville ögonblickligen gå ner i graven och titta i kistan. Hjalmar protesterade.

- Är du säker på att det är min man Anders och din fader Anders skelett, som du har lagt in i denna kistan, min son? frågade madam.

- Mamma har ju skött om korset - å när korset ruttnade så stack mamma pinnar i sanden för å hålla reda på stället - å detta är pappas grav å kista å skelett! Dä ä säkert. Jag grävde opp'ett just där ja visste att dä låg!

Men madam var inte säker. Hon befallde: - Min son, gå ner å ta å locket å hämta opp Söderlunds dödskalle, så får ja si, om dä ä Söderlunds.

Hjalmar måste ner i graven, lyfta av locket och plocka fram sin fars skalle. Han sträckte upp den åt gumman.

Hon tog emot den med darrande händer.

- Min son, ja vill veta, om dä verkligen är Söderlund. Jo, dä är Söderlund.

Och hon lade skallen till sitt gamla bröst, vaggade den, smekte och kysste den och sade: - Ja, nu dröjer dä inte länge förrän ja kommer te dej, Söderlund!

Så sade hon till Hjalmar: - Ja, ta nu å lägg tebaks dädär, min son!

Varpå Hjalmar placerade skallen i ena ändan av likkistan och skruvade till locket.

Madam hjälptes upp i schäsen och fördes sakta - med tanke på hennes gamla gikt - hem till sin stuga.

Fyrmästaren frågade: - Varför ville madam så nödvändigt titta på skallen?

- Jo, ja tänkte att Hjalmar kanske hade glömt var han hade begravt Söderlund i sanden. Men si ja visste att han hade en framtand borta. Å de stämde när ja fick skallen i händerna. Dä var Söderlund - å nu kommer ja ätter! Snart! För ja har ingen glädje utå livet nu när alla barna ä ute å ja ä över nittio år å Söderlund ä borta. Si dä ä som om dom som har vart tillsammans i ungdomen å i kärleken aldrig skulle kunna skiljas åt. Si ja tror att scheletterna söker opp varandra i sån här sand. Di kryper ihop å blir som ett schelett ihop.

Nu är madam Söderlund död och ligger begraven i det av sonen byggda mausoleet. Kyrkogården, på vilken denna cementkonstruktion står, är den mest ensliga dödsåker jag sett. Oändligt enslig och dyster. Och när allt är tyst i stranden, hör man ändå ett underbart tragiskt sus från skogen, om också tallkronorna stå dödsstilla. Det är

som om alla Östersjöns vindar skulle ha tagit bostad i kronorna för att vila sig ett slag i ångest.

När jag var där sist för att rita av kryptan, hade öppnat ekdörren och såg ned i dunklet, fick jag en känsla att jag störde madam Söderlund. Jag blev till och med litet rädd för ensamheten. När jag gick tillbaka till den jaktstuga där jag bodde och traverserade en av vinden uppriven sandgrop, sprang en hare fram under en trädrot och verkade ännu ensligare än jag. Jag gick förbi en av de nya agafyrarna och snavade på en stig över ett lårben av en människa. Jag gick in i skogen och hittade en stensättning från forna tider. Mitt i den låg underkäken av en människa bland vita sälben. Jag hittade en nästan hel dödskalle under en gammal tall som kunde vara många hundra år gammal. Ty på Sandön växa träden långsamt och motvilligt. Stormarna hindra riktningen uppåt. Träden föredraga att breda ut sig över mossan.

Jag gick fram till den gamla Gården, där sjörövaren härjat och där man funnit skelett av människor, då man reparerat golven, skallar med märken efter yxhugg och ben med stora hak i. I den stuga, där madam bott och där sanden håller på att döda den förr rika växtligheten, som arbetat sig fram genom golvspringorna och nöter de gamla golvplankorna, lågo reliker efter gumman - en krinolinställning, en spetsmössa, en paraply med spröt av valbard. Det var som att komma in i 1700-talet.

Och jag kom ihåg en historia om madam. Förr i världen gick sälen ofta i land på Sandön, ty ingen störde den. Nu håller den till på stenar några meter från stranden. Gumman Söderlund kom en tidig vårdag beväpnad med en yxa för att hugga litet kaffeved från en skuta som gått på land under en marsstorm. Hon var hungrig och barnen hade ingen mat. På sanden innanför den sälsten som kallas Flata Hällen mötte hon en sälkut. Hon anade mat och smög sig fram emot villebrådet. Men hon behövde inte smyga. Sälhunden kom emot henne och visade ingen rädsla. Och madam kunde inte heller döda. Kuten väste litet i början, men sen tillät han att hon smekte honom. Hon visste strängt taget inte hur hon skulle göra för att tillfredsställa sitt samvete. Hon behövde mat, men kuten var ju så snäll och orädd! Han låg och nafsade efter hennes fingrar under det att hon kämpade med sitt samvete. Men till slut fann kuten det säkrast att gå i sjön igen och just som han kom i det våta, begrep madam, att hon burit sig dumt åt, då hon inte huggit honom i skallen genast. Hon försökte få tag i bakskrävlingarna för att dra upp honom på land, men han var för stark. Han gick i sjön och försvann. Den dagen fick hon och barnen leva av potatis och sillake, då de kunde ha varit flottiga om munnarna av det härligaste sälspäck.

Och ändå läste hon gärna och ofta Fåröbornas aftonbön:

»Gud välsigne vår åkrar och ängar,
våra pigor och drängar,
giv fisk i garn och kut i strand,
Gud, låt ett stort skepp stranda på skär i natt!»

*

Jag läser i min dagbok från Sandön: »I natt efter sydostlig bris med brott på sjöarna har vinden plötslig kastat om till nordväst. Sjön fortsätter i sin riktning, men nordosten tar skummet av brottkammarna och kastar det akter ut. Då se de vandrande brotten ut som vilda vita hingstar med fladdrande manar, djärvt framstormande.»

Sandöhistorier

Under min vistelse på Gotska Sandön fick jag en kväll höra ett uttryck, som var alldeles nytt för mig och alltså krävde förklaring.

»Rospiggen hade seglat två byttor ut och två byttor in, men strandade ändå.»

Byttor?

Jo, förr i världen hade allmogeskeppare aldrig annan logg- eller timglas, om man så vill. De använde en träbytta, fylld med en viss kvantitet vatten och med utlopp genom en gåspenna. Klockor hade de inte utan seglade en eller två eller tre byttor, som de kallade det, och beräknade tid och avstånd med hjälp av denna primitiva inrättning.

- Men detta måste väl vara ett gammalt minne från medeltiden? sade jag.

- Nej, jag är övertygad om att våra farföräldrar hade reda på vad som menas med en bytta och dess tid. Fråga dina gamla rospiggar i Grisslehamn, skall du få se!

Jag har gjort det, men de gubbar, som möjligen känt till detta slags segling, äro döda, och ungdomen intresserar sig inte för annat än motorer.

Gottlänningarna hade sedan lång tid skämtat med rospiggarna om deras byttor.

- Nå, men rospiggar och gottlänningar ha väl inte haft så mycket att göra med varandra? Om jag undantar Gotska Sandön, ty där ha de ju träffats!

- Om!! Jo du kan vara lugn för, gosse, att de träffades där, särskilt folk från Fårön härifrån och folk från dina trakter, från Grisslehamn och skärgården söder ut, Möja och dom krokarna.

Och så fick jag i mig åtskilligt av historia, av vilket jag gör en bland de hundra just nu.

*

Innan fåröborna fingo Gotska Sandön till skänks av drottning Kristina, hade de sedan hedenhös seglat dit för att fiska säl - som det kallades - ty säl betraktades på den tiden som ett slags fisk. Men likadant hade rospiggarna gjort sedan hedenhös. Rospiggarna trodde, att ön var deras, och Fåröborna ansågo den (med större rätt, kanhända) som sin egendom. Det var dåligt med sjömätningen på den tiden, och ingen visste om Sandön låg närmare svenska fastlandet än Fårön.

Det kunde hända att Fåröbor och rospiggar träffades på Sandön och det blev fej - krig - slagsmål. Blodiga strider -ty på den tiden var det inte så noga med ett människoliv. Många av de människoben och skallar, som man hittar i sanden på den omtvistade ön, ben med märken efter hugg i och skallar med hål i hjässorna härröra sig med all säkerhet från detta fiskarkrig.

Engång måste det ha funnits en hamn på Sandön, söder om Säludden. Den har försvunnit på grund av landhöjningen, men just däromkring finnas märken efter boplatser, brända stenar och kol och aska och ruiner efter ett par inseglingsfyrar. Där har folk bott och haft sin varelse och njutit jägares och fiskares fria liv, ätit sälspäck och vältrat sig i mat och slagits när någon från främmande land sökt sig dit för att vältra sig i samma späck. Men den historia jag nu berättar, tillhör en långt senare tid.

Det var inte alltid slagsmål under säljaktstiden, ty när Fåröborna hade god vind till Sandön, hade rospiggarna god vind hem och tvärtom. Men stundom fördröjde sig den ena parten och de båda träffades. Då blev det vanligen krig.

Engång - det tillfälle jag nu talar om - hade några Fåröbor kommit överens om att resa till Sandön. Men en av båtarna, bemannad med en gubbe och hans tämligen fullvuxne son, hade blivit i ordning en dag före de andra och seglade alltså tidigare. De kommo lyckligt i land på Sandön, byggde sin riskoja och började gå längs stranden för att se om några andra människor funnos där. Det dröjde inte länge förrän de mötte två män, rospiggar, som också voro ute i samma ärende. Det blev samtal. Rospiggarna voro mycket vänliga, men visade sig ovanligt angelägna att få veta, var de andra landat. Jo - det berättade Fåröborna. Men samtidigt var gubben ängslig att det skulle bli något bråk och att rospigarna skulle komma på natten och göra dem något illa.

Parterna skildes åt och gingo åt var sitt håll.

Fårögubben gjorde som vanligt upp en eld framför sin riskoja. Men sedan högg han till en stock, drog över ena ändan en stickmössa och lade den under sin fårskinnsfäll. Därpå befallde han pojken att krypa upp i en tall och gömma sig i trädkronan. Själv ställde han sig bakom en annan tall i avvaktande ställning med sin goda sälbössa laddad.

När det så led inpå natten ett stycke, fick han se två karlar komma smygande med bilor i händerna. Den ene gick in i riskojans öppning och vrok bilan i skallen på den han trodde ligga i sängen - men han högg ju i en tallstock!

I samma ögonblick drog Fårögubben av sitt röjraskut (bösskott) och rospiggen stöp. Den andre rospiggen tog till flykten.

Pojken hasade sig ned ur sin tall och båda började överlägga. Kanske var det bäst att resa från Sandön, för de andra rospiggarna skulle väl komma och hämnas. Det var inte gott att veta hur man skulle bete sig.

Men då hördes ljud och glada rop - det var de andra Fåröborna som kommit i land. De fingo höra det som hänt.

- Inte behöver vi göra oss någon brådska - vi är ju manstarka och vi är folk, som håller att ta i! sade de.

Men just som de överlade om detta, kom en hel hop rospiggar rusande fram . Det var mycket folk och Fåröborna tänkte att det var klokast att ge sig i väg - och de rusade till stranden och sköto ut båtarna - det var bråttom!

Alla klarade sig ut med båtarna, men den nyss omtalade Fårögubben och hans son blevo de sista.

En rospigg sprang ut i vattnet och högg sin yxa i ryggen på gubben. Och gubben dog innan han hunnit hem till Fårön.

Så där gick det till på den tiden.

Men jag undrar om skillnaden mellan den tiden och vår tid är så stor!

När greve Stenbock drunknade för åtskilliga år sen ute i skärgården och man hört hans rop från havet och ingen lade två strån i kors för att rädda honom och man frågade dem som hört nödropen, varför de inte givit sig ut i båtar för att rädda liv - så svarade de: - Inte visste vi att det var greven, men hade vi vetat att det var greven, så hade vi naturligtvis gett oss ut.

Det ligger mycket i ett sådant svar.

En rospigg gör inte gärna något om han inte kan förtjäna på det. Jag känner rospiggarna och vet, hur kalla de äro och hur egoistiska. Man talar om judar och förebrår dem kyla, då det gäller andras liv och egendom. Men de äro barnungar mot rospiggarna.

Jag har själv varit med vid ett skeppsbrott, då de sprang från stuga till stuga och tiggde om folk att gå med mig ut i min båt - men alla ville sova och somnade. En ung officer och jag tvungo några stycken fiskarpojkar att klara skivan - det hela gick bra - men det var mera tur än konst. Och jag vet en fiskare härifrån trakten, som av ren slöhet gick hem och lade sig, då han händelsevis fick höra nödrop från sjön. Han var för lat att tala om det för någon annan och somnade lugnt.

Jag vill inte skryta med mig själv, ty jag har aldrig räddat något liv, men jag har möjligen någon gång varit orsak till att något liv blivit räddat.

Men Fåröfolket är helt annorlunda beskaffat. Det finns ett slags fostbrödralag mellan dem. De kalla sig livsbröder, de kunna lita på varandra, när det gäller. Och det är inte lätt för en utomstående att bli vän med dem.

De bildade förr i världen ett slags hemligt sällskap och hade ceremonier. När en pojke slagit sin första säl, intogs han i männens lag så: Han fick ta mössan av sig och en av gubbarna körde ner näven i sälblodet, som skvalpade på båtens botten, strök sorken (pojken) i ansiktet med det och förklarade honom som mogen, som kutbuss (säldödare). Så var det åtminstone bland Näsboarna - på Gottlands sydvästra sida. Men Fåröborna hade någon liknande ritual också.

Våra rospiggar ha varit säldödare också. Men icke på långa håll så mycket som gottlänningarna. Fast här i Grisslehamn mer än på andra håll, på den tiden när det fanns havsis. På tjugu år har här inte funnits riktig is i havet.

Och vad beror det på? Inte är det mitt fel! En värmeböljas? Kanske!

Jag talade med Fåröbor om allt detta. De gamla förstå som vanligt icke den nya tiden med minor och flygmaskiner och automobiler, utan tänka med saknad på den gamla, då gudarna välsignade deras stränder med vrak och då all deras längtan gick ut på att jaga säl. En gammal man sade: - Redaktörn som heter Engström, är väl kanske släkt med gubben Janne Engström? Jaså inte - skada, det! Han tog engång en vikarsäl med bara händerna. Det är inte många som gör efter. Vikarn låg på en sten med ett litet hak på och Janne försökte smyga sig på honom. Stenen låg inte vidare långt från land och djupt var det inte. Men det är så med sälarna, att då dom går i sjön så går dom runt, och håller en fast då, så kan de vrida händerna ur led på en om en inte släpper i god tid. Men Janne var stark som fan! Och just bakom haket på stenen hade sälen huvudet, så han kunde inte se åt land. Vind kom utifrån, naturligtvis. Janne började på att smyga i vattnet och lutade sig fram mer och mer ju närmare han kom, så att skägget släpade i sjön till slut. Och när han kom till stenen, högg han fast i båda bakskrävlingarna på sälen. Det blev ett djävla liv i sjön, ska Engström tro, men Janne höll fast - men han måste släppa den ena skrävlingen, annars hade armen gått av. Fyrmästarn, som stod på land och hade sett det hela, rusade ut i sjön i sista ögonblicket och fick tag i den andra skrävlingen1.

1 Skrävlingar = sälens fötter.

Och så drog de sälen i land för att kunna sticka honom ordentligt och få blodet och göra blodpannkaka. Dom säger att Janne åt opp femton pannkakor - jaja, gott är det, men det är inte alltid en har mjöl till hands. Fast vi Fåröbor ger oss nog inte ut annat än med mjöl och salt - och tobak, förstås - och har man en fyrkantig flaska med droppar i, så är det ingen som klagar. - Kände Engström madam Söderlund som bodde på Gotska Sandön?

- Nej, men jag har hört talas om henne rätt mycket.

- Hon kunde reda sig, hon, madam Söderlund! Inte ett öre förtjänade hon, men klarade sig gjorde hon. Hon kunde laga sälbiff - potatis hade hon själv! Och en sådan sällever hon kunde laga till - det var så en inte trodde det var sant, när en åt en. Hon gick i strand och lockade på sälarna och de kom och hon slog dom inte om hon inte behövde dom. Men var hon utan mat så var hon inte snål med yxan, när det gällde säl. Jag förstår'et inte, men antingen är sälen inte rädd för gamla käringar eller också hade hon en särskild fruntimmerslukt som drog dem till henne. De gick efter henne som hundar - ackurat! Jag menar hanarna, förstås. Det var dom som släpade sig på strand efter madam Söderlund. Och ute i havet låg dom andra - det var väl honor, kan jag tro, och vrålade som de hade varit ute i marsisen. Svartsjuka, kan jag förstå. Jo, det finns fruntimmer! Alla djur tyckte om henne. Men har Engström hört, när hon var på marknad i Visby? - Det är en bra paschas. Det var den enda gången hon var i Visby. Där var marknad och dit skulle madam Söderlund, förstås. Där stod en italienare med positiv och Lyckans Stjärna och med en apa på positivlocket som var klädd som en amiral och dansade och tiggde pengar. Men när madam hade stått där ett par timmar och tittat på galenskapen, så sa hon åt Söderlund, att nu skall jag gå och handla! Just då hade positivspelarn släppt loss apan och den gick omkring med en tallrik och tiggde. När madam Söderlund kom in i butiken, där hon skulle handla, så var hennes speciedaler borta och ändå hade hon nyss känt den i kjortelsäcken. Det var naturligtvis apan som dom hade släppt loss som hade stulit den - den sakramentskade

apan! Gumman Söderlund rusade tillbaka till marknadsplatsen och positivspelarn.

- Ge mej tillbaka min speciedaler! Den är stulen här - antingen av dej eller apan!

Men positivspelarn som var italienare och inte begrep ett ord gottländska, låtsade som om madam Söderlund inte fanns till. Hon fick inte igen slanten. Italienaren såg också ut som en apa. Kanske hade han inte stulit slanten för resten!

- Illmariga, det är vad ni är bägge två! skrek hon. Tänk om ni kunde tala! Men ni är väl så fullmatade så ni bara talar till varandra! Jojomen! Illmariga är vad ni är, era tjuvrackare!

Sedan dess kom madam Söderlund aldrig till Visby. Hon var alldeles för renhjärtad att ännu engång besöka en stad där all synd fick växa fri och renodlad.

Och när hennes man dött, var det omöjligt att få henne från Sandön. Hon var ett storartat fruntimmer, skall jag berätta för redaktörn. Det sista jag minns om henne var att hon hade tämjt några vilda får som kom till hennes dörr i ensligheten och fick brödkanter och potatisskal. Det var särskilt en vit tacka som hon kallade Hjärtat, som hon tyckte om. Den tackan följde madam var dag i snön, där hon gick och drog ved och högg ris och bar torrved. Men en gång måste gumman vara borta vid norra fyren ett par dar för att hjälpa till med slakt. När hon kom tillbaka, hittade hon Hjärtat dödfrusen och ihjälsvulten utanför sin dörr. Då grät madam Söderlund och tyckte att det var hennes fel. Men fårena voro ju vilda - och hade rett sig själva utan henne - så länge hon kom ihåg. Men Hjärtat var död!

Tror ni inte att det finns hjärtesorg ute på en ensam ö mitt i Östersjön? Jojomensan.

Men Hjärtat hade ett lamm, som blev ganska tamt - ja till och med påfluget - och kallades Näbban just därför. Om någon tid hade Näbban ersatt Hjärtats plats i madam Söderlunds hjärta. Sådana äro kvinnorna - sådana äro vi alla!

Jag vill inte just påstå att min Fårögubbe talade precis som jag har skrivit nu.

Men jag är övertygad om att han menade det mycket vackrare och äktare än jag. Det händer mycket på ensamma öar ute i havet.

Svenska panoptikon

En marsmorgon i slutet av 1890-talet vaknade ogifte, vid Trutkobbens fyr anställde fyrvaktaren Johan Emil Österlund antagligen bara av glädje över att vara fri från vakt ett helt dygn, ty han hade tjänstgjort för en sjuk kamrat, som nu tillfrisknat. Han gäspade, rörde om i sitt röda helskägg ett slag, sög snusdosan, som låg bakom den väldiga ejderdunskudden, lade in en mullbänk Swartzens extra prima och drog upp den blå rullgardinen, på vilken ett fartyg med bukigt råsegel och fladdrande vimplar hastade fram över ett blickstilla hav. Han såg ut genom fönstret. Ajaj! Isen hade kommit med nordosten, ett väldigt band, som sträckte sig åtminstone en mil till sjöss. Månne det var själ i isen? Inte på två år hade han ätit sällever. Det vattnade sig i hans mun inte bara av snuset. Och vädret var vackert. Solen hade nyss stigit upp och isen brann röd med blå skuggor i det ljuvliga morgonskenet.

Så lyssnade han. Dörren till köket stod halvöppen. Lugna andedrag med en aning om snarkning hördes därutifrån. Där sov hans gamla mamma, som skötte hans hushåll. Nittio år fyllda var hon och krokig som en käppkrycka, men där fanns ruter i gumman. Den satte sig ingen på näsan på, nej så jädrar och slå larm! Och Johan Emil älskade henne med en kärlek som icke kände några gränser. Sträng hade hon varit, men rättvis, och arbetat hade hon i sitt liv. Han visste icke av något styvare fruntimmer. Det var väl därför han icke hade gift sig.

Ty en mor skall kunna och kunna lära sina barn tukt och seder. Han kom ihåg hur hon som änka gick i mannens byxor och storstövlar och letade strandvrak till bränsle och förtjänade en slant då hon fann något värdefullt. Hon hade varit fattigare än en lus på en flintskalle och svårt hade hon haft det. Men fick hon bara tre flundror på sina två nät, så räckte det till ett mål åt de tre ungarna medan hon själv doppade potatis i sillake och höll bordsskick med bön både före och efter måltiden. Stryk hade ungarna fått när de gjort något sattyg och måste själva skära enslyorna för bestraffningen. Men det hade blivit folk av dem alla. Och Johan Emil hade stigit till fyrvaktare, så han var på den ljusa sidan. Men han kände ändå samma med vördnad och fruktan blandade kärlek till gumman som han känt som barn. Och nu var han femtiofem år gammal med skägg och snus och uniform med vackra ränder och knappar på.

Österlund slängde sina rödhåriga ben över sängkanten, drog på de röda halvyllekalsongerna och gick ut i köket för att ordna med fyr i spiseln. Det var kallt så andedräkten syntes. Gumman vaknade.

- Jasså, ä du oppe, Johan Emil? Ja förstår inte att ja börjar bli så där morronsömni å mej. Annars brukar gammalt folk vakna i svinottan. Men du kan ju göra fyr, så ska ja sätta på kaffet.

- Isen har kommit, mamma, kanske ä dä själ i'n. Ja tar kikarn å går opp på berget.

- Ästu tokig, gosse, inte ska du väl ge dej ut i isen!

- Nånå, mamma, en får väl titta, dä drunknar en inte å!

- Toker! Ja di barna! När vi har mat! Trösta dej inte å gå ut i isen, ja bara säjer dä!

- Titta får en väl, dä kostar inget.

Och Österlund klev med sina bara väldiga fötter i sälskinnstofflorna, som stodo vid köksdörren, tog den gamla segelduksklädda skeppskikaren, gick ut på förstubron och spanade norr över. Inte en vindfläkt kändes. Isen låg dikt till skäret. Inga brunnar syntes. Men långt ute såg han en fläck som såg konstig ut. Den såg ut som jord i färgen, och han tyckte att något levde i den jorden. Det var nog en issäl, där sälarna ynglat. Joho - nu såg han tydligt! Isen var full av säl därute, fast det nog var ett vågstycke att söka sig dit. Men han såg svarta prickar mycket närmare land. Det var väl ensamma gamlor eller ståtar, som sovo och gonade sig i morgonsolen. Här fanns kött i havet, det var säkert.

Han gick in till gumman, huttrande i morgonkylan.

- Här är säl i isen, mamma, ja tar skridstången å ger mej ut, ni må skälla så mycke ni orkar. Men d'ä längesen ni åt blopannkaka, mamma, å sen ni doppade kokt sälmule i salt så flottet dröp om truten på er.

- Ja, ja säjer bara, vore du nåra år yngre, så skulle du få si, din ohering!

- Opp mä er nu å koka kaffe, mens ja laddar!

Johan Emil tog ned sin gamla sälbössa, en kvarts mansbörda, och började ladda. Han visste precis krutmåttet, skar bort kanterna på den hemmastöpta kulan av en tumändas kaliber, lindade in den i en skinnlapp och gick an med laddstocken, medan gumman barbent under sin stickade stubb smått morrande skakade kaffebrännaren över brasan. Det var fina bönor och doften fyllde snart stugan, försonande sonens brist på lydnad.

Kaffet dracks och gumman hällde själv en god finkelsup i sonens kopp, ty det hörde till på den tiden.

Österlund hade fått på sig kläderna med en vit skjorta överst och en vit fårskinnsmössa på skallen för att inte sticka av mot isen. Han hämtade skridstången i sjöboden och gav sig till havs.

Jag vet att jag går ur min berättelses ton då jag förklarar vad som menas med skridstång. Det är en skida, mycket längre, bredare och tjockare än en vanlig löpskida. På den ligger jägaren och tar sig fram på isen med hjälp av händer och fötter. Framtill finns en ställning för bössan och längst fram i spetsen sitter en fyrkantig bit vit segelduk med utkikshål i, genom vilket bössmynningen sticker ut. Sälen tror att det är en isbit, så länge han inte observerar dess annalkande. Den vitklädde skytten är gott dold bakom lappen. På det sättet kan man i mot- eller sidovind komma en säl ganska nära och inom skotthåll.

Utom bössan medförde Österlund yxa, sin goda harpun och dess lina, för det fall att sälen sårad skulle komma ned i någon brunn. Då gällde det att passa på och hugga till när han gick upp för att få luft, göra fast linan runt harpunskaftet och börja leka med det dykande villebrådet. Ty på is kan en man inte hålla in en sårad säl som dyker. Man måste ha harpunskaft av så gott material och sådan kaliber att man kan lägga det tvärsöver brunnen, om ens egna krafter icke räcka till.

Isen var dålig. Där fanns alla slags is - tallriksis, som bräcks och låter på långa håll i lugnt väder, is som såg ut som tusen buteljbottnar klos bredvid varandra, is som verkade stalaktiter och is som såg ut som hopsnärjda vita ormar. Det var inte lätt att gå på allt detta, och Österlund hade sina sälskinnspjäxor på för värmens skull, av gråsälsskinn, med späcket fastsittande på insidan och åtdragna med en tåt om vristen. Sådana duga bara i stark kyla. I tö bli de som en gröt och tranen går igenom dubbla ullstrumpor. Med sådana kan man förfrysa fötterna om det smäller till och blir kallt efter töväder och man inte hinner i land.

Men Österlund hade tagit kursen och gick efter solen. Där fanns inte mycket isskruvning att ta skydd av - och plötsligt såg han något svart mellan ett par isbitar inte alls långt borta. Han dök ögonblickligen ner. Här var isen jämn och han gjorde i ordning skridstången tyst och sakta, tog kurs och började hasa sig fram med fötter och händer. Stundom höjde han sig litet och såg över skridstångsseglets kant - mycket riktigt - där låg en själ och sov! Han såg visserligen varken huvud eller stjärt, men så mycket såg han att det var en stor en, en gammal ståte med späck för många riksdaler, om allt var som det skulle vara. Han fortsatte med ögonen på skaft genom skotthålet. Märkvärdigt i alla fall att själen inte tittade sig omkring ibland. Men solen gassade så skönt och han sov som en gammal fet kyrkoherde som har hjälppräst.

Nu var Österlund närapå inom kulhåll. Han höjde sig så sakta - han vågade till och med ställa sig på knäna - ståten låg orörlig - och långt borta såg han ett myller av sälar på det jordfärgade iskälet han observerat genom kikarn. Men nu såg han också att där blivit en yppna med blått vatten strax bredvid.

Nu var han inom skotthåll. Han kände sin bössa och kände sig själv. Han hade satt kula i kula på femtio steg engång, när de haft kalas på Trutkobben och i fyllan och villan velat visa sin bössas utmärkta egenskaper - för att inte tala om den egna nykterheten - så nog kunde han klara den här saken.

Nej - nu vågade han inte krypa längre. Det blev tallriksis och det började klinga av kanterna, som bräcktes. Nu tog han sikte i Guds namn - noga och väl - och brakade loss.

Sälen rörde sig icke. Men skottet ekade förfärande utöver vidderna. Han reste sig upp. Sälen låg kvar. Men därborta på det bruna flaket blev det ett liv. Hundra sälar störtade sig i havet.

Österlund sprang fram till sin säl. Men sälen var ingen säl. Det var en tunna, stor som ett fotogenfat, eller större, infrusen i isen. Men den såg även på nära håll ut som rundningen av en fet gråsäl, som sover djupt och lugnt i solgasset. Kulan satt där emellertid - mitt i tunnan. Han tittade i kulhålet. Det såg ut som späck innanför. Österlund tog fram kniven och fick fram en bit av innehållet, luktade, smakade, smackade. Och så satte han sig på isen och såg fruktansvärt enfaldig ut. Fatet innehöll vax.

*

Österlunds första känsla var besvikelse. Han hade velat ha en säl. Men medan han fortfarande satt på isen och övertänkte sin ställning, fann han att ett vaxfat på bortåt 200 kilo - och hans beräkning var inte alls dum - var mycket mera värt än en säl. Samtidigt beräknade han, att man från fyren observerat hans jaktutflykt. Han var icke väl sedd av en ung glop till fyrbiträde. Alltså måste han anmäla sitt fynd och låta det komma på tullauktion. Vid en auktion på denna långt från all ära och redlighet belägna fyrplats var det icke troligt att många skulle bjuda över honom, om han ville ha sitt rättfångna byte själv. Alltså fanns här möjligheter till förtjänst. Han började hugga loss fatet, och med klokt användande av skridstång och harpunlina fick han efter mycket besvär upp det på isen. Det blev ett hårt arbete, och först i skymningen hade han vaxet i sin sjöbod. Hans mamma skällde och kokade kaffe, medan han gjorde överslag och beräkningar. Han fann att det var klokast att resa till Stockholm och själv sälja vaxet. Hans semester skulle infalla i juni. Han hade icke varit i Stockholm sedan han på skonaren Blixten som femton års pojke skickats i land några gånger under detta stolta fartygs uppehåll i huvudstaden för att köpa mat. Och misslyckats. Och fått stryk av kocken och styrman och kapten. Hans minnen från stan voro alltså icke vidare ljuva. Men nu var han en statens tjänsteman med lön och semester på fjorton dagar. Alltså skulle han resa dit och göra en affär på samma gång som han för engångs skull i sitt liv ville roa sig.

*

Hans vax var fint. Han fick betala det på tullauktionen med ganska dyra pengar. Det var ryskt vax - ty en tullnär kunde avläsa de bokstäver som prydde fatet. Ryssarna producera mycket vax för ljus i sina kyrkor och det här var kyrkvax, det svor tullmannen på. Fatet var värt en förmögenhet och Österlund hade fått det för billigt. Men nu skulle han inte vara dum, när han kom till stan. Han skulle hålla på vaxet i det längsta och inte låta lura sig. Ty Stockholm var fullt av bovar och rackare, som begagnade sig av okunnigheten hos en man, som egentligen aldrig sett något annat än Trutkobben, fast han hunnit till den mogna åldern av femtiofem år.

*

Värst var det för Österlund att skiljas från sin mamma. Men han tog löfte av den övriga fyrbetjäningen att hon skulle få daglig tillsyn - kafferep var dag och besök flera gånger om dan. Han skulle köpa presenter åt gumman. En äkta schal skulle hon ha och en hatt, lika vacker och vackrare än den som lotskaptenens fru hade haft när hon kom till Trutkobben i somras. Och så skulle hon få en käpp med silverkrycka på i stället för hasselpåken hon gick omkring och stötte med. Och en brosch och en ny psalmbok. Ty Österlund hade lagt av litet pengar under årens lopp. Supit litet hade han ju, men brännvinet gör ingen statstjänare fattig, ty det är billigt. För resten hade gumman haft hand om kaggen och egentligen bara serverat den obligatoriska morgonkasken, som en karl behöver. Och han skulle ju vara borta bara fjorton dar.

Österlund reste med lotskuttern, som varje månad kom till Trutkobben med fotogen och post och mat och alla nödvändigheter. Hans vaxtunna stod fint surrad på backen och på densamma satt han själv med oro i hjärtat för mamma men med nyfiken glädje vid tanken på huvudstadens härlighet och den stora affär han skulle göra. I en nysydd ficka på västens insida hade han sin välförsedda plånbok. Han var klädd i uniform och såg vederhäftig och sjövild ut med sitt stora röda skägg och sina sjöblå ögon. Mamma hade virkat muddar åt honom med blå och röda kanter. Sådana begagnades i hennes ungdom till helgdagsdräkt. De gjorde sig icke riktigt bra till uniformen. Men mamma hade gjort dem och därför fingo de sitta kvar.

*

Österlund kom till Stockholm, fick sin vaxtunna lämpad i land och fraktad till ett magasin vid Rosenvik. Själv fick han bo ombord på lotskuttern tillsvidare, och nu gav han sig ut i världsvimlet.

Stockholm var nytt för honom. Han var gammal ungkarl och hade - kan man säga - hittills bara hängt sin mamma i kjolarna. Nu kom storstaden med alla farligheter och lockelser och grep honom som en tusenarmad polyp. Han

behövde inte länge gå ensam. På Skeppsbron, vid Sjöbergs plan, på Söder och på Djurgården träffade han bekanta, som besökt Trutkobben och varit hans gäster. Han träffade gamla skeppskamrater - somliga som sjåade och somliga som hållit sig uppe - och han umgicks med dem. Men han svinade inte ner sig, ty han hade aktning för sin uniform, den han ständigt bar. Men festade gjorde han. Han gick på Mässingsstången och Freden och Vega och åt stora biffstekar med mycket lök och tog stora supar. Och mitt i hans röda skägg stod dagen i ända ett stort leende - han var i Paradiset! Men om kvällarna, när han kommit ombord på lotskuttern, låg han och snyftade och tänkte på sin nittioåriga mamma, som ännu inte fått silverkryckkäppen och den äkta schalen. Han försökte göra affär med sitt vax, men ansåg sig alltid underbjuden. Kamrater försökte narra honom, och det genomskådade han. Han gick till apotek, till kemiska fabriker, men alla underbjödo, och snart skulle lotskuttern gå. Då måste han ta in på hotell. Och han hade hört att alla hotell drällde av löss och väggskäktor. Det passade honom inte, ty han var ren och fin och hade en uniform, som var mycket styvare och betydelsefullare än någon annan. Den var lotsverkets, och den fick han inte smutsa ner. Hur kunde man tänka sig sjöfolk utan fyrar och utan folk som vaktade och ansvarade för dem? Nehej! Stockholm passade honom inte. Det var en djävla stad. Men vaxet? Han gav fan i vaxet. Det skulle han ta med sig hem igen och göra julgransljus åt mamma av. Och ingen käring på hela jorden skulle få en sådan illumination som hans mamma.

Lotskuttern stannade. Han behövde inte bo på lusiga hotell. Han tackade Gud och gick ut och köpte schalen och broschen åt sin gamla mamma, när han fått reda på faktum.

Äntligen kom sista dagen av hans Stockholmshärjning. Under semestern hade han lärt sig staden något så när, men han var fortfarande den naive femtiofemårige pojken, som i hela vida världen bara hade sin nittioåriga mamma att lita på. Utan henne var han rotlös och hjälplös. Han hade fått många bekanta i staden, ty han var glad och kvick och barnslig. Och nu skulle han avfestas en trappa upp på källaren Freden. Det var glatt och trevligt stoj och lustiga historier. Där trivdes skeppare och styrmän och lotsar och skärgårdsfolk. Jag själv har inte lärt mig så mycket av skärgårdsliv och sjöliv som i övre våningen på källaren Freden på den tiden.

Och Österlund bjöd på sexa, som det hette. Han skulle ta avsked av stan och aldrig komma tillbaka, ty han skulle gå i tjänst igen och aldrig ta semester mer. Han blev så fruktansvärt berusad, att när han efteråt mådde illa, lät det som när ett par björnar para sig.

När han morgonen därpå gick ut i stan och dillade, kom han till Kungsträdgården och upptäckte Panoptikon, som då var ganska nytt. Jag tror det öppnades år 1889.

Österlund dök ögonblickligen in i Panoptikon och blev på grund av sitt morgontillstånd fruktansvärt gripen av dess härlighet. Hela dess tanke, dess innebörd var något absolut nytt för honom, nytt och idéväckande. När han övertygat sig om att dess invånare icke voro levande utan bara modellerade i vax och uppstoppade - vilket han efter åtskilliga försök till vänligt närmande tämligen snart insåg, fick han en idé, och en lysande sådan. Hans gamla mamma var alltid det centrala i hans psyke. Han förstod att han här måste föreviga minnet av sin mor, det styvaste fruntimmer han någonsin träffat. Efter åtskilligt sökande mötte han en tjänande syster, vilken han frågade efter vägen till direktören för anstalten. Han blev visad in i ett rum, där en allvarsam och bredspårig man satt vid ett skrivbord. På svenskt ämbetsmannasätt såg han avskräckande och ogemytlig ut.

- Ursäkta, sade Österlund, skulle det vara möjligt att få in en människa här på Panoptikum - det vill säga - inte som levande utan som bild - och vad skulle det kosta?

- Vem är herrn? frågade den dystre ämbetsmannen.

- Mitt namn är Österlund, fyrvaktare på Trutkobbens fyr i Östersjön. Skulle det inte vara möjligt att få in mamma här?

Ämbetsmannen fixerade Österlund och rynkade sina byråkratiska ögonbryn.

- Tja, det beror på, vad det varit för en kvinna och vilken hennes livsgärning varit. Har en människa till exempel idkat stor och avsevärd välgörenhet ...

- Ja, det har hon, direktörn! Jag vet ingen som har gjort mej så mycke gott i livet ...

- Ni missförstår mig, herr Österlund! Jag menar, om hon donerat avsevärda summor till välgörande ändamål ...

- Nej, det har hon inte, direktörn, för hon har aldrig haft nåra pengar ...

- Eller om hon på annat sätt utmärkt sig ...

- Ja, hygglig har hon varit hela sitt liv och släpat och slitit ...

- Ja, men förstår herr Österlund, hit kan endast komma bilderna av människor, som på ett eller annat sätt i hög grad skilt sig från andra genom sitt liv, sina handlingar. Till exempel kungar, härförare, diplomater - tja, till och med stora brottslingar, mördare, tjuvar ...

- Direktörn, stulit har mamma inte!

- Jaså, men vad är det då för märkvärdigt med henne? Har hon inte utövat stor välgörenhet med svindlande summor eller varit en stor brottsling, så förstår jag inte varför hon skulle vara berättigad att komma hit som bild.

- Jo, si hon är så förfärligt gammal!

Österlund svettades.

- Hur gammal är hon?

- Mamma är nittio år. Det räcker väl?

- Nittio år än ingen ålder för Svenska Panoptikon. Vore hon etthundrafemton eller etthundratjugu år gammal, skulle hon möjligen vara mogen.

- Ja, men så har hon varit så förfärligt fattig och bott ensam i en stuga på Trutkobben så förfärligt många år och fostrat opp tre barn utan ett öre och arbetat värre än något fruntimmer i Sverige.

- Det hjälper inte, herr Österlund. Adjö, herr Österlund!

- Ja, adjö då, direktörn, och jag får be så mycket om ursäkt för att jag upptagit direktörns dyrbara tid!

Österlund gick dyster i hågen ned på gatan. Han kunde inte begripa att en kvinna av hans mammas kvalitet icke skulle vara värdig att införlivas med detta galleri av storheter. Ty för honom var hon mycket finare än hela bunten. Han förstod inte den kalla och praktiska affärsmässigheten hos direktören i Panoptikon. Utan hjärta, utan förståelse.

Han gick stirrande i gatan nedåt gamla Dramaten. Men plötsligt stannade han och hans ansikte lystes upp av ett inre sken. Han hade fått en idé och trodde sig förstå Panoptikon, dess direktör och alla de svårigheter, med vilka en nystartad affär måste laborera.

Han gick tillbaka, knackade på och blev ånyo insläppt till direktören. Han hade erinrat sig sitt fortfarande osålda vax och sade:

- Ursäkta direktörn, att jag ännu engång tar opp direktörns dyrbara tid, men jag kom att tänka på en sak. Kanske herrarna inte har tillräckligt med vax? I så fall har jag, bara jag kan få in mamma! Men jag vill säga direktörn: stulit har hon inte!

På kvällen gick lotskuttern med Österlund, vaxet, schalen, broschen och åtskilliga ton erfarenheter tillbaka till Trutkobbens fyr. Österlund hade fått nog av Stockholm.

Från Ytterön

Folk påstod att Danielson var kommen av skojarsläkt, men det var nog lögn och ingen kunde se det på honom. Han var en stor, grov karl med ett särdeles skägg, som var rött och räckte från ögonen ett stycke ner på magen, och rätt stram höll han sig för resten. Inte för snålhetens skull, för han bjöd alltid på en sup, men bara e n, när han hade hemma, men han höll sig mest för sig själv. Och vad han levde på var inte så gott att säga. På brev, som med långa mellanrum letade sig ut till hans stuga på Ytterön, stod det F. d. lantbrukare Lorens Danielson. Och nog kunde man förstå, att han var ifrån land, fast han inte var dum på sjögrejor och fiskade, han som de andra. Men något märkvärdigt var det med honom, för han gick aldrig på auktioner. Blev det någon auktion så hissade han på sig och gav sig utåt Högarne till, om han nu var rädd för länsman, som alltid var auktionsförrättare, eller han inte tyckte om folksamlingar. Sin stuga ägde han, men inte marken, ogift var han och enstöring för den delen, för han hade ingen hushållerska. Och därför hade han aldrig något kalas och kunde ju skylla ifrån sig på det. Och Lorens, var det ett namn det? Det lät åtminstone som ett skojarnamn. Men ingen vågade fråga ut honom om hans släkt och föregående, för han höll att ta i, och när han rynkade på ögonbrynen såg han rent farlig ut.

Ohjälpsam var han inte, när det gällde båtuppdragningar och laxnot eller annat som kunde förekomma. Men vad levde han på? Nu fanns det ju på Ytterön en hel del figurer, som var lite konstiga. Som för exempel fanjunkare Watz, men han hade ju sin grova pension och förtjänte rätt så mycket på att snickra trävättar och var styv som ackuschör - för på Ytterön fanns det ingen barnmoderska. Och kapten Svalin - som inte var mer kapten än jag, men alltid ville gå och gälla som en sjöhjälte - i truten, vill säga, och som hyst in sig på kammaren hos skräddarens och gick och orerade om Kina och Japan och vildsinta seglingar med stolta skepp på Stilla oceanen. Men han fiskade tillsammans med de gamla ogifta systrarna Mari och Kerstin Janson och hade del i några av deras strömmingsskötar och ålryssjor. Inte var den så värst mycket mångmiljonär. Men han var sällskaplig och livad och ingen frågade, varifrån han egentligen kom, fast det kanske inte var så helt med hans betyger, om han hade några.

Och Frans Lander, skomakarn! Den var det väl inte helt med heller. Han var en liten klen kropp, en puttefnasker, som stannat i växten utom vad huvet anbelangar, för det var onaturligt stort. Han tyckte mycket om brännvin och när han fått några supar började han gråta och hicka fram, att det var en olycka att han, som var av bättre folk, skulle behöva gräva ner sig på Ytterön. Han skulle egentligen ha varit präst vid det här laget, för han hade gått i skolan i Norrtälje - två klasser hade han varit i och hållit på fem år med det och kunde både tyska och engelska för den delen. Men hans far hade kommit på obestånd och satt honom i skomakarlära. Fadern hade varit grym och onaturlig och slagit honom och sagt att han var lat, fast han läste så huvet kunde sprängas. Det var därför hans huvud blivit så stort, se! Och nu var han tvungen att umgås med såna här obildade fiskare. - Men Kristus umgicks ju med fiskare och till och med såna busar som tullvaktmästare, brukade Matts Jansson säga, ty han var religiös.

- Dä var andra tider då, Jansson, hickade skomakarn. Nu hade han nog hållit sej för god!

*

Jag satt en dag inne hos Danielson. Det var vid midsommartiden. Jag var intresserad av honom, ty jag hade resonemangsvis listat ut att han var från Harön, där jag tillbragt så många både goda och dåliga år. Men när jag började tala om Harögubbarna, blev Danielson som en vägg. Jag förstod att han hade tråkiga minnen härifrån och slutade att forska. Men han slutade inte att forska efter vad jag ville ha ur honom. Det såg nästan ut som om ett hat började glöda i ögonen på honom, inte mot mig, men på grund av något gammalt minne av obehaglig art. Han undrade tydligen, hur mycket jag visste, eller om jag visste något. Jag lämnade alltså ämnet Harön och kom

till mitt egentliga ärende och det var att få köpa grästrossen, som han bärgat från vraket ute vid Skälharan.

- Men ska inte Engström ha en kask? frågade han plötsligt. Jag har fått hem en liter.

- Nej tack, Danielson, sade jag. Han kan behöva sin liter själv nu till midsommar.

- Ja, dä kan ju vara. Men jag är inte svår på spriten själv - tar bara hem för att bjuda. Men se här på ön har dom ett väderkorn värre än rävar, se! Jag fick hem litern i går, hämta'n själv hos styrman på Tvåan och stoppa'n i innerfickan på kavajen, så nu vet nog ingen att jag har hemma. Dä skulle vara skomakarn då, för han luktar starkt på en mil. den får en hålla sej i lovart om. Men si där kommer ju den skråen!

Jag kikade ut genom rutan.

Mycket riktigt! Där masade Frans Lander sitgen uppåt sakta och målmedvetet, fast han sökte se oberörd ut. Det sägs att man kan draga en svensk genom en ekvägg med en halv sup. Men här hotade icke ett sådant besvär.

Skomakarn steg in. - Godagen i stuvan, Danielson! Å si på fasicken, ä dä inte Engström? Ja, ja hörde att di hade sett hanses båt på förmiddan på kryss milla Styvern å Lådarön. Ja nu ä dä egentligen inget annat än säckfågel kvar härute, om en ska jaga. Engström har välan säck mä sej? Ja ursäkta som frågar, men härute ä dä inte så noga mä vasken ejder eller änder eller årstider. För där ingen anklagare finns, där finns heller ingen dommare, står dä. En får väl sätta sej ett slag, Danielson? Ja såg att han var nere vid båten i går - ja nu på sommarn kan en ju få ut va en vill ifrå stan. Watzen hade en stor låda som dä skvalpa i, å Matts Erik fick hem den nya tögen te noten - den borde han ha tänkt på före midsommar - å kapten Svalin fick hem seglet som han köpte på Blidön - jordslag ä dä i'et, men d'ä inte genomblåst - å där får han te både stor å fock flere gånger om.

- Ska Lander ha en sup? frågade Danielson stillsamt.

- Ja, om dä ska vara så noga, så tack ska han ha, Danielson! Joo, dä smakar så här på missommarn. Ja har inte haft hemma sen i julas å knafft då. Nä, d'ä dålia tider för en fattig ämbetsman. Å lädret sjunker inte. Ja försökte mä sånt där norskt sälskinn, men d'ä skört - dä stoppar inte härute i krokarna. Tack så mycke, Danielson! Exmerar Engström inte en sup? Ja, var å en gör som han vill, för den delen! Tack ska han ha, Danielson! I har välan affärder hopa, kan ja förstå! Jaja, den där grästrossen, den skulle passa för hanses båt, den ä som ny. Ja, ja ska inte lägga mej i era affärder. Å tack ska han ha, Danielson!

Frans Landers ögon stodo på skaft emot litern och han gjorde ingen min att förflytta sig.

- Å Petter Söderbom på Rånö, som har byggt sej en ny skuta själv, d'ä tag, dä! Men när di högg kölstycket, så slarvade di, för di har döpt skutan med fel namn.

- Fel namn?

- Ja, för när en hugger första trädspånet å dä faller mä barken oppåt, så ska dä va karlanamn, å faller dä mä barken neråt, så ska dä va kvinnsnamn. Nu föll barken neråt å di kallte skutan för Emanuel ätter Söderboms nyfödda pojke. Å hon har redan sutti på Dubbelgrynnan utanför Korsholmen. D'ä dålia tecken. Men tack ska han ha, Danielson, för supen! Dä smakte rent å nymodigt! Nää, dä finns gamla märken som en ska hålla sej te, när en ska bygga skutor, å dom får en inte slarva mä. Men I har enskilda affärder, om grästross å tocke där. Å därför ska ja inte störa er. Å tack ska han ha, Danielson! Den supen smakte gott.

Skomakarn försjönk i tankar framför sitt glas och gjorde ingen min av att gå.

Danielsons ögon blixtrade dolskt under de röda brynen.

- Sex! sade han plötsligt med eftertryck.

Skomakarn och jag tittade på honom.

- Vad menar Danielson med sex? frågade jag.

- När jag säger sex, så menar jag sex.

- Bry sej inte om'en, Engström, sade Lander, för han har allti vari liksom lite för sej själv. Nää, i fråga om skeppsbyggeri så ä dä inte te hugga hur som helst. Dä ska va särskilda trän för kölen å särskilda för stäven mä sina särskilda märken, annars blir dä ingen lycka mä skutan. Å pengar ska dä ligga under mastfoten, koppar å silver, dä berättade far min som ändå var åv bättre folk. Se dä finns märken, se! Precis som att en aldri ska börja mä sillfisket före 28 oktober, Simon Judas! Men nu ska han ha tack för supen, Danielson!

- Sju, sade Danielson.

- Sju - vad menar Danielson med det?

- När jag har sagt sju, så menar jag sju. Å gå nu, skomakare, för vi har affärder, Engström å jag!

Det glödde rött i Danielsons ögon, rödare än i skägget. Lander reste sig upp med ett smeksamt ögonkast till litern och sade: - Ja tack då så mycke, Danielson, för supen!

- Åtta!! röt Danielson, och skomakarn vaggade ut med sitt stora huvud.

*

- Hör nu, Danielson, vad menade Danielson egentligen med sex, sju och åtta?

- Jo, skomakarn tackade för supen tillsammanlagt åtta gånger med lämpliga mellanrum. Sju gånger tackade han innan jag körde ut honom. För han ville ha mera. Därför drog han ut på tiden och trodde i det längsta att jag skulle slå i en sup till och helst en för var tacksägelse. Jag räknar tacksägelserna. Jag satt hela tiden och räknade dom. Men jag bjuder aldrig på mer än en sup. Och nu vill jag säga en sak! Engström kan jag umgås med. Men den där jäkla skomakarn är som en igel och som en postiljon i fråga om nyheter och skvaller på ön. Jag har burit mej illa åt på Harön engång för fyrtio år sen och det har jag fått plikta för. Och nu vill jag vara i fred. Men skomakarn ska få stryk. En karl som tackar sju gånger för en sup är en smilfink och en dålig karl. Vi är sextio år gamla bägge två och han har för stort huvud. Jag ska inte slå ihjäl honom, men han ska få just det som passar för en sån där liten en. Tänk efter, Engström! En karl som tackar sju gånger för en sup är en otacksam basse och en oförnöjd skobekare. Nu går jag och klår skomakarn!

Jag ville inte vara med om detta, utan gick ned till min båt och lämpade in grästrossen i skansen. Men Danielson gick direkt hem till Lander. Skobekarens stuga låg vacker, röd med vita knutar i en bränning av blommande syrener. Där fanns pioner och lysande örter i gräset. För dessa omständigheter hade Danielson ingen känsla. Han ställde sig på gårdsplanen och skrek på Lander. Och skomakarn kom ut. Varpå Danielson började klå honom.

Vid denna tidpunkt uppenbarade sig på krigsskådeplatsen två vilda sjömän, Vågmans Kalle och Mari Östergrens Edvards Johan, som nyss kommit hem från långsegling. De kommo i giljarsyfte, ty två minuters väg från skobekarens stuga bodde Johanna Eriksson, som tillbragt ett par stormiga år i Öregrund och nu dragit sig tillbaka för att överta moderns stuga och hennes trasiga nät. Men här måste de hejda sig. Ty de hörde Danielson svära och grymta och leva bärsärk bland syrenerna. Och när de kommo fram, låg skomakarn klådd och rädd och syntes knappt i gräset. Så slut var han. Men hans goda huvud och hans fantasi förnekade sig inte, ty kvicktänkt var han. Och när Vågmans Kalle frågade Danielson, varför han var så ilsk och vad han hade för sig, reser sig skomakarn (innan Danielson hunnit svara) på vänstra armbågen ur gräset, knyter resolut högra skomakarnäven mot Danielson, som rasar tio meter därifrån och härjar bland pionerna och syrenbuskarna, och ropar åt Danielson,

vilken såg ut som en bild av bara rödskägg med ett par glödlampor i: - Kom hit, din förgjordade ullahund, så ska ja ge dej!

Men till pojkarna sade han något andfådd: - Dä va väl att I kom, pojkar, annars hade ja gjort mej olycklig på'n. Men I skulle ha sett på, hur jag skäggröckte honom!!

Där låg den lille skobekaren med sitt stora huvud som moralisk segrare. Det är nämligen så inrättat att små män ha fått ett övermått av intelligens, som motsvarar just det minus de fått i tontal.

Allt detta fick jag mig berättat av fanjunkare Watz, som kom ned till bryggan just då jag skulle hissa på och ge mig av till Svansarne. Jag hade ju hört bråket däruppifrån, men inte velat blanda mig i det.

- Herr Engström, sade fanjunkaren, ge fan i att hissa på utan kom opp till mej och drick en toddy! Jag förstår att herrn ska skriva om det här och det är rätt, ge dom på plytet! Jag har försökt att införa disciplin här på Ytterön. Men med såna underliga figurer som bor här, Danielson, som har suttit inne för dråp, kapten Svalin, som lurade redarna på fem års inkomst, skomakarn, som aldrig kom igenom första klassen i skolan, därför att han hade engelska sjukan - så är det inte lätt att införa disciplin. Jag är gammal militär, sir herrn, och när det gäller, kläder jag skott. Men det här folket kan inte fan få bukt med. Det är vår styrka.

Fanjunkare Watz stod grå och hög och andades tobak ut genom sina väldiga mustascher.

Han fortsatte: - Jag anser mig på grund av min militära ställning förhindrad att tala politik med en tidningsman. Men om herrn vill komma hem till mig och dricka en toddy och äta strömming, skulle det vara mig kärt och behagligt. Men framför allt - inte politik!

Jag beslog seglen och tillbragte några timmar till dagningen hos fanjunkaren. Han blev min vän.

Sådana vänner är det ont om nu. Gubbarna, som jag haft till modeller i tjugufem år, äro döda och deras söner äro ett nytt släkte med sportmössor och cigarretter. De kunna inte segla, ty de ha utombordsmotorer. De kunna knappast fiska. Men hembränna kunna de på grund av vår idealiska lagstiftning. De bli allt slugare i fråga om smuggling, under det att tullpolisen blir allt dummare och dyrbarare att organisera.

När fanjunkare Watz och jag skildes åt på morgonen sedan han följt mig ned till bryggan, hjälpt mig att hissa på och klarat mina sista skivor, skrek han utåt fjärden, just då jag fått vind och slörade för en stark västan hemåt:

- Om dä skulle bli krig, så lita på mej! Skål, Engström!

Jag vände mig om och såg på Watz. Han stod bredbent på bryggan och hans väldiga grå mustascher fladdrade i vinden.

- Lita på mej, Engström!